

Музаффар ТУРСУН

ТУТАШ ЖИЛГАЛАР

“Бухоро” нашриёти-2002 йил.

84(59)6-4 Бадий 242010т —
Шеърлар

32042
10 2

Дарёлар бора-бора она заминга сингиб кетадилар. Бир кун келиб улар яна, чашма ва булоқлар тимсолида, кўз очадилар. Сим-сим чашмалардан, милт-милт булоқлардан эса шарқироқ жилвалар ҳосил бўлади ва ниҳоят, бу чашмалар ўзаро тутшиб, яна серсув дарёларни ҳосил қиладилар. Эҳтимол, мангулик йўли ана шундан иборат...

Ушбу китобни мен "Туташ жилғалар" деб атадим. Бу жилғалар юрагимга яқин бўлган, балки, унинг бир томирига айланган кишиларнинг бир муддатлик, балки бир нафаслик ҳаёти билан боғлиқ ҳолда акс этаяпти. Лекин, бу жилғалар покиза чашма ва зилол булоқларга уланиб кетган. Бир таскинлик шундаки, бу жилғалар, албатта, келиб-келиб, яна шарқироқ сойларга улашади. Не бахтки, тасаввуримдаги бу жилғалар менинг юрагим орқали ҳам ўтган...

Шукур, шундай кунларда ҳам китобхонлар кўп, китобсеварлар кўп, маърифатпарварлар кўп. Ушбу китобнинг дунё кўришига ҳомийлик қилган пешонаси кенг, жоңдай укам Эркинжон Турсуновга ҳурматим баланд.

Илоё, чашма-ю,булоқлар ҳаргиз тиниб қолмасин. Илоё, жилвагар жилғалар сертошқин дарёларга сингиб кетсин...

“ҲИҚМАТ ИЗЛАГАНГА ҲИҚМАТДИР ДУНЁ”

Бисмиллаҳир Роҳманир Роҳим.

Бухоройи шариф-Шарқ маънавияти бешиги бўлган. Бухоролик адибу аллома, авлиёу фозиллар номи жаҳонда машҳур. Бу шариф шаҳарнинг ҳар бир гўшаси, мавзеи табаррук. Ничунин, Жондор туманининг ўзи бир олам.

Мўътабар Чор Бакр зиёратгоҳидан чиқиб, Жондор тумани томон йўл олсангиз, албатта Оғойи Бузрук-Қизбиби, Биби Маъсумаи Пок, Маҳмуд Таробий, Довуд алайҳиссалом обидаларига кўзингиз тушади. Дарвоқе, Варахша ҳам бор. Варахшанинг ўзи бир тарих. Бир неча минг йиллик тарих.

Самъонийнинг “Насабнома” китобларида Жондорда туғилиб жаҳонга машҳур бўлган ўнлаб аллома, авлиё, имомлар номи келтирилган. Демак, Жондор ҳам маънавиятимиз бешикларидан бири бўлган экан.

Мана шу табаррук гўшада туғилиб, вояга етиб, бугунги кунда халқ хизматини қилиб, эл оғзига тушган адибларимиз бор. Булар Фулом Шомурод, Музаффар Турсун...

Фулом Шомурод, Музаффар Турсуновлар шарофатидан Жондор адабий муҳити барқарордир. Бу адибларимиз атрофида юзлаб шогирд, издошлар йиғилган. Демак, минг йиллик анъана давом этаяпти.

Музаффар Турсун ҳикоя, ҳажвия, очерк, мақолалари мағзига деҳқон қувончу ташвишлари сингдирилган. Ёзувчи деҳқоннинг қаварган қўлларини мадҳ этишни эмас (гарчи бу қўллар мадҳ этмоққа минг бор арзиса-да!), балки мана шу қабарган қўлларга “малҳам суртиш, аниқроқ қилиб айтганда малҳам бўлиш, деҳқоннинг оғир меҳнاتини енгиллатиш, деҳқоннинг кўксига офтобни текизиш”ни ўйлайди.

Музаффар Турсун қаҳрамонлари оддий, камсукум, меҳнаткаш инсонлар. Улар-ҳалол, ростгўй, содда. Улар-мукофот, шон-шухрат, мансаб талашмайди. Улар-меҳнатсиз, даласиз яшаб билмайдиган зотлар. Аслида замонамиз қаҳрамонлари шулар-да! Ваҳоланки, кимлардир олиб-сотарларни, кўзбўямачиларни, таъмагир кимсаларни қаҳрамон деб ўйлар, уларга ҳавас қилар. Йўқ, асло! Улар қаҳрамонлар эмас!

Музаффар Турсун Жондор туманининг “Жондор овози” газетасида муҳаррирлик қилиб, ушбу газетани туман кўзгусига айлантирмоққа хизмат этди.

Мен яқинда Музаффар Турсун қаламга мансуб бўлган бир туркум “Ҳикмат”ларни мутолаа этдим. Шуни ҳам эслатиб ўтиш жоизки, Музаффар ака 60 ёшга кирдилар. Ёш ўтган сайин фикр

тиниқлашади., ақл тўлишади. Музаффар Турсун "Ҳикмат"ларининг мағзи тук. Ҳикмат-жон озиғи-да!

"Ёзиш масъулиятини ҳис қилиш қийин иш эмас. Масалан, мана буни Шукур ака ўқиса нима дейди, ёки буни Неъмат ака ўқиса нима дейди деб, ўз-ўзимдан сўраб тураман. Ҳа-я, ҳали Озод ака ҳам бор..."

Дарҳақиқат, ёзиш масъулияти оғир. Ёзувчи ўз устозларининг нигоҳини, шунингдек юзминглаб муҳибу мухлислар нигоҳини ҳис қилиб туриши керак.

Музаффар ака Саид Аҳмад, Озод Шарафиддинов, Неъмат Амин, Шукур Холмирозаларга эргашди, улардан сабоқ олди. "Яхшига эргашсанг етарсан муродга", деб бежиз айтилмаган. Музаффар ака яхшиларга эргашиб, уларга ёндошиб эл назарига тушди. Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг аъзоси, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган журналист бўлди.

Музаффар аканинг қуйидаги ҳикмати ватанпарварлигига далилдур: "Менга Худо қанот бергандаям фақат ўз қишлоғим устида учиб юрсам керак".

Музаффар ака ёзади: "Пахтани... мажлислар бадном қилди!"

"Ўз иқтидорига ишонмаган одамдан катта ҳасадгўй чиқади".

"Чўнтагида ҳемири йўғу, бу кишига касал бўлиб ётиб олишни ким қўйибди?"-деди бир таъмагир шифокор ёрдамчисига."

Халққа беминнат хизмат қилган одам, албатта камолга етади, халқ назарига тушади. Буни Музаффар Турсун мисолида кўрса бўлади. Маккаи Мукаррамага бориш Музаффар Турсунга насиб этди. Бу улкан бахтдир!

Мен ҳожи Музаффар акани янги асарлари билан чин дилдан муборакбод этаман. 60 ёшингиз қутлуг бўлсин, Ҳожи бобо!

Ҳожи Садриддин САЛИМ БУХОРИЙ.

НАВРЎЗ СУРҶИ

(Бади).

Ўлмаган банда, кўкламни кўрдик. Наврўзга етишдик. Кўклам кўкатларидан танаввул қилиб, сумалак, ҳалисага тўйдик. Қуёш ҳароратидан жисму жонимиз ҳаловат топди. Наврўз кириб, замин танига бир чўғ олов тушди. Шу кунлар тупроқ ҳам, ҳаво ҳам, ер ва осмон ҳам тўлғоқ азобини бошдан кечираётгандек, худди. Гўёки, мана-мана, табиатда нимадир, қандайдир бир содирот юз берадигандай назаримда...

Наврўз келди. Гулга ғарқ боғларнинг чиройига кўз тўймайди. Қуёшга тик қараб бўлмайди. Кўнгилга баҳорий бир тўлқин уфуриб киради, юракка гулгула тушади. Ўз ҳолатинг, кайфиятингни бировга қандай айтишга ҳам ҳайронсан одам. Буни бир сўз билан ифода қилиш мумкин. Буларнинг бари Наврўз билан боғлиқ, буларнинг бари Наврўзга бориб тақалади.

Қизик экан бу дунё! Баҳор кекса учун ҳам, ёш учун ҳам-Баҳор экан. Уни ҳамма ҳам интиқ кутар экан. Баҳордан яшнамаган, яшармаган кўнгил йўқ экан-да, оламда. Мана, ҳамма ёқда баҳор ўзининг сепини ёйди, олам минг рангга кирди. Буларнинг барини кўриш мумкину лекин, жой-жойига қўйиб айтишга қийналасан киши.

Мусаввирлар Баҳор сувратини чизиб билади, албатта. Ҳеч бўлмаганда, моҳир қилқалам соҳиблари бунинг уддасидан чиқадилар. Балки, муғаннийлар ҳам Баҳор оҳангларини мусиқага тушириб билишар. Лекин, Наврўзнинг-чи? Унинг шакл-шамойили қандай? Бу сувратни чизишни ким эплайди? Йўқ, бу жуда мушкулот иш. Чунки, Наврўз сувратини чизишга Наврўзий ранглар керак, Биргина баҳорий бўёқларнинг ўзи бунга камлик қилади. Хўш, Наврўзга монанд, унинг бор бўй-бастини аққол ифодалай биладиган бошқа бирор сўз ҳам топиб бўларканми? Наврўз таъруфу тавсифига фақат энг улуғ сўз санъаткорларигина муносиб муқояса топсалар ажаб эмас. Бошқаларга йўл бўлсин!

Наврўз-Осмоннинг Ерга саховати. Наврўз-Ернинг Осмонга узатган миннатдорлик гулдастаси. Ахир, осмондан ёғилаётган беадад нурлар замин узра гул бўлиб, чечак бўлиб унапти-да! Бутун борлиқни, ажойиб бир ифор хушбўйи қоплаган. Ҳамма ёқда яшаш ва яшариш нишонаси кўзга манаман деб кўриниб турибди. Мана, шуларнинг барини бир сўз билан-Наврўз деб аташ мумкин.

Ернинг танига жон киргани-бу Наврўз.

Ернинг юзига қон тепгани-бу Наврўз.

Ер буни гул-лолалар билан ифода қилади. Ер буни минг рангда товланиб, ифода қилади.

Ер танидаги титроқ, тоғлар бағридаги ҳайқирик, самолар бағридаги сас-садолар-бу Наврӯз!

Қаранг, бирданига қушларга тил битиб берди-я! Нега турналар худди шу кеча-кундуз узун арғамчи тортиб, "қур-қур"лаб ўтади? Нега бугун қалдирғоч бошқача авж билан сайради? Нега бугун қушлар парвози бўлакча? Сал сергак одам буларнинг барини қалбан сезади. Ер бағридаги титроқни, тоғ бағридаги ингроқни қалбан ҳис қилади. Қушлар чах-чаҳини бемалол тушунади. Ана шуларнинг баёни-Наврӯз!

Қуёш энди тобора эртароқ уйғониб, йўлга тушади. У тобора Ерга яқинлашиб келаверади. Ер энди тобора ясаниб-тусаниб, осмонга-Қуёшга томон талпиниб бораверади. Осмон ва Ер орасидаги масофа кун сайин қисқариб боради. Ёруғ кунлар, қуёшли кунлар кўлайиб кетади. Буларни кўриб, Наврӯздан қувонмай, унинг сурурини сезмай бўладими, ахир!

Наврӯз билан чин баҳор бошланганидек, мучал ҳам ўзгаради. Мана, От йили кириб келмоқда. Кўпни кўрган кексалар От йили ҳамиша серҳосил, хосиятли келганини эслайдилар. Илоё, яна шундай бўлсин, бот-бот шундай бўлаверсин. Қолаверса, Инсонга отдан дўстроқ, отдан ҳамкорроқ яна нима бор? Фақат От, От бор!

Наврӯз билан бизнинг минтақаларда-Ажам кенгликларида Янги йил ҳам бошланади. Хуш келибсан, Наврӯзи Ажам! Хуш келибсан, Ажам баҳори! Хуш келибсан, Ажам Янги йили!

Худди шу кун киришида ўзига хос бир ҳикмат ҳам бор. Ахир, Наврӯздан эътиборан кеча-кундуз баробарлашади. Ерга мўл-кўл уруғ-ризқ-насиба тушади. Деҳқон баҳори бошланади. Одамлар ҳар бири бутун бир йилга татиғулик кунларни бошдан кечирадилар. Янги йилнинг баҳор билан бошланишига нима етсин? Қолаверса, Наврӯз билан бошланган Янги йилнинг барча фасллари ўз ичида бўлади. Амалдаги тақвимда бу тамом бошқача: йил бошқа йилнинг қиши билан бошланиб, бошқа йилнинг қиши билан тугайди. Бир йил бўйида икки қиш тикка туради. Ҳар фасл, тўрт мучаси билан, ўз йилида бўлса, бунга нима дейсиз? Афсуски, Наврӯзни билмаганлар буни билмайди...

Сендан умидларимиз кўп, Наврӯз! Бутун Ер юзини жаннатдай яшнатган куч-қудрат бутун одамзод армонларини ҳам ушатиб, кўнгилларини обод қилсин. Кўзларни яшнатган Наврӯз дилларни ҳам чароғон қилсин.

Наврӯзнинг муборак, Халқим! Баҳоринг муборак, Юртим!

(Бадиа 2002 йил Наврӯз кунлари битилган).

ҚАРИЛАРИ ҚАДРЛИ ЮРТ

Гап Ўзбекистон ҳақида бораётганлигини кўпчилик ўқувчилар, айти сарлавҳадаёқ англаб олган бўлишлари керак, албатта. Дарҳақиқат, шундай. Ўзбекистонни, том маънода, қарилари қадрли юрт, деб атаса бўлади. У бизнинг қон-жонимизга сингиб кетган урфимиз, одатимиз, қолаверса, бебаҳо фазилатимиздир.

Бизда кексалар давранинг энг тўрида ўтиришади. Бизда кексалар дастурхонга биринчи бўлиб қўл узатишади. Бошқача бўлиши мумкин ҳам эмас. Аслини олганда улар жуда камсуқум, фақат кўп йиллик бебаҳо удумларимиз бунга тақозо қилади, холос.

Тўй-маъракалар ҳам, кўпни кўрган кексаларимизнинг розилиги билан бошланиб, уларнинг дуои фотиҳаси билан тугалланади. Ҳа, ота-она оқ йўл тиламагунча, биздаги ёш-яланглар, узоқ йўللarga чиқишга ботинмайдилар. Бундай қадам олиш қадим-қадимдан беҳосият саналади. Ҳатто, ота-она ўтирган уйда фарзандлар томга чиқишмайди. Қанчадан-қанча катта ҳикмат бор бу одатларда. Уларнинг тарбиявий аҳамиятини бир-икки китоб билан поёнига етказиб ҳам бўлмайди.

Бизнинг юртда оиладаги кексанинг рухсати, розилигини олмай, келин-куёв никоҳ кийимини киймайди, остона босиб, кўчага чиқмайди. Булар асрлар давомида бизнинг бутун руҳиятимизга, қон-жонимизга сингиб кетган, ҳатто айрим халқ ёки миллатлар ҳазм қила олмайдиган фазилатларимиздир.

Лекин, тўғриси ҳам айтиш керак, шўро тузуми йилларида бу бебаҳо фазилатларни бой беришимизга сал қолди. Хайрият, улар жар ёқасида бўлсаям тўхтатиб қолинди. Сал бўлмаса, уларнинг кўпини қўлдан чиқараёздик. Чунки, кўпчилик қадриятларимиз "эскилик сарқити", "хурофот" га айланаёзди. Энди улар бизнинг асраб қолган ганиматимиздир. Бу хислат, фазилатларни бой бериб қўйсак, миллатнинг ўзлигидан ажралиши, қуруқ қўл, бўш кўнгил билан сарсон-саргардон қолиши ҳеч гап эмасди.

Шуларни ўйлаганда Мустақиллик кўнларининг қанчалик бебаҳо эканлигини, уни қадрлашимиз, вояга етказиб, парвариш қилишимиз лозимлигини дил-дилдан англаб етчимиз, албатта. Иқтисодий қийинчиликлар олдида довдараб қолиб, ўз фарзандлари олдида ҳуда-беҳуда гапларни айтиб юрган айрим

кишилар, энг аввало, ана шулар тўғрисида ҳар доим рўйроқ гапиришлари, қадриятларимиз эъзоз топиб, осмон қадар юксалиб бораётганини, ўзбек деган миллатнинг бугунги жаҳон халқлари ўртасидаги муносиб ўрнини яхши англаб етишлари керак. Бу ишда кексалар ибрат, намуна бўладилар, албатта. Шукурки, иқтисодий қийинчиликлардан "оҳ-нола" чекаётганлар орасида кексалар деярли йўқ. Чунки, улар сабр-тоқатни, бардошни, шукронани яхши биладилар, улар ёшларга қараганда узоқроқни кўрадилар, эртанги куннинг майин ва илиқ шабадаларини олдинроқ ҳис қиладилар.

Наврўз таъқиқланган кунларни, уйда Куръони Каримни сақлаш қатъий ман қилинган йилларни, бундай ҳол учраса, бизни олдинда қандай қора кунлар кутаётганини, ўз Ватанимизда катта минбарлардан ўзбек тилида гапириш "уят" ҳисобланган вақтларни унутиб бўладими, ахир? Биз мустабил тузум йилларида ана шу кунларни бошимиздан ўтказдик. Бор аламини, кўз ёшларни ичимизга ютдик. Ана шу кунларни бошидан ўтказган қарилар умрини бирон нарсага қиёслашнинг мезони борми, ахир?...

Шўравий мафкура чуқур илдиз отди. Кўп йиллик "янги тарбия" ўз самарасини кўрсатди, айрим ёшлар томонидан туққан ота-оналари, кексаларга нисбатан ҳурматсизлик белги-нишонларини ҳам кўзимиз билан кўрдик. Бир хил болалар ота-оналаридан бемаслаҳат уйланиш, иш топиш илинжида Ватанни тарк этиш, турли ёт оқимларга, безориларга қўшилиш даражасигача бориб етдилар. Муслмонликка мутлақо бегона бўлган ота-онага кўл кўтаришгача борган окпадарлар ҳам бўлди. Мана, ниҳоят бош бориб тошга тегди ва кўзимиз ялт этиб, очилди. Ёмон йўлнинг ярмидан қайтган ҳам яхши, дейдилар. Халқимизда "Зарарнинг ярмидан қайтиш ҳам фойда" деган мақол бор. Шукур, ҳамма нарса ўз ўрнига тушиб, дарё яна ўзанидан оқа бошлади. Бебаҳо қадриятларимиз қад-қоматини, ўз маъно ва моҳиятини тиклаб олди. Жонажон тилимиз, динимиз ўзимизга қайтди. Бундан бутун жамиятимиз фойда топиб, ҳаётимиз мундарижаси тобора бойиб бормоқда. Ҳар бир киши ана шуларни чин кўнгилдан тушуниб етса, олға қараб юришимиз янада енгиллашади. Танлаган йўлимиз тўғрилигини барча тез англаб, ҳатто бу манзилда адашганлар ҳам ўз хатоларини тез фурсатда англаб, ҳидоят йўлига тушадилар, иншоолло!

Ҳозир туманимизда (Жондор) кексалиги ҳақида қўлида расмий гувоҳномаси бўлган (пенсия дафтарчаси) 12 минг атрофида ёши улуғ кишилар бор. Кўп эмас, улар бутун туман аҳолисининг атиги ўн фоизини ташкил қилишади. Демак, ҳар ўн кишидан биттаси қарилардан иборат. Бошқача айтганда, ҳар икки оиланинг бирида кекса киши яшайди. Чуқурроқ фикр юритсак, бу бебаҳо инсонларнинг бизга бебаҳо фойдалари тегадики, заррача зиён-

заҳматлари етмайди. Қолаверса, бир кекса киши икки оиланинг, ёки 9-10 нафар ўғил-қизларнинг ардоғида бўлса, уларнинг яшашлари мутлақо қийин кечмайди, эъзоз-эътибор топган қарияларнинг умрлари узоқ бўлади, албатта.

Тўғриси, кексалар бугун кийим-кечак, озиқ-овқатдан кўра меҳр-муҳаббатга кўпроқ эҳтиёжманд бўладилар. Масаланинг яна бир томонини эслатиб қўйиш ўринлидир. Бизнинг Республикамизда инсоннинг ёши 70 нинг сал нари-берисида эканлигини ўйласак, ота-онамиз, бобо-бувимиз оиламизда ўн йиллик ганимат. Бошқача қилиб айтганда, "ўн йиллик меҳмон" дирлар. Гап ана шу "ўн йиллик меҳмон"ни қанчалик қадрлашимиз, эъзозлашимизга боғлиқ.

Аслини олганда, одамнинг бундан олдинги ўтган 60 йиллик умрининг онгли қисми ана шу қолган ўн йилни қандай ўтказишга тайёргарлик билан кечади. Ким бу ишга вақтида ибратли тайёргарлик кўрган бўлса, албатта, кексалик гаштини суради. (Агар кексаликни "гашт" деб бўлса!). Буни ёшлиқда нима эккан бўлсанг, қарилиқда шуни ўрасан деган мақол билан осонгина ифодалаш ҳам мумкин. Боғ-роғ қурганлар, албатта, унинг мевасини ейди, соя-салқинида умргузаронлик қилади. Яхши фарзанд ўстирганларнинг кексалиги ҳам аъло даражада таъминланган бўлади. Имон-эътиқодли, эътиборли, садоқатли шогирдлар тайёрлаган устозларнинг ҳам кексалик умри иззат-ҳурматда ўтади, албатта.

Мана, энди кўлимизда кексаликни ардоқлаш ваколатини берувчи яна бир дастурил-амал мавжуд. Чунки, мамлакатимизда янги 2002 йилни "Қарияларни қадрлаш йили" деб эълон қилинди. Ўйлайманки, бизнинг зукко ёшларга, ота-она, бобо-бувининг қадрини янада ошириш учун ундай қил, бундай қил деб, ақл ўргатиб ўтириш ўринли бўлмаса керак. Чунки, улар буни яхши биладилар. Чунки, шу йўсинда тарбия топганлар. Уларга панд-насихат қилиб ўтиришга асло ҳожат бўлмасаям, ота-оналари туғилган кунларини ёдда сақласалар, яқин марҳумларнинг хотира кунларини билсалар, ёмон бўлмайди, албатта. Жуда бўлмаса, "Ўзим фалон кун пенсияга чиқаман" деган ёзувни устолдаги ойна остига кўринарли қилиб ёзиб қўйиш ҳам фойдадан ҳоли бўлмайди. Шунда кексалик ёдга тушади. Демак, кексалар ҳам эсга тушади. Ҳар бир идора ҳисоб-чиси ёки раҳбари шу идорада узоқ ишлаб, пенсияга чиққан одамларни бир-бир билса, таниса, уларни вақт, бевақт йўқлаб турса, нур устига нур бўлади. Бундай тadbирлар туфайли, нафақат кексалар, ёшлар ҳам, ўз қадр-қимматларини аста-секин ошира борадилар. Албатта, буларнинг бари тез орада эълон қилинадиган "Қарияларни қадрлаш йили" давлат Дастурига бир илова, ҳолос. Дастурда эса, бу соҳада жуда кўламли Давлат тadbирлари белгиланади.

Ўзбекистон, аслида, қарилари қадр топган юрт ва шундай бўлиб қолаверади.

Кексаликка ҳавас билан боққанлар бир кун келиб саодатли
Кексаликка етадилар. Кексаларни ҳурмат қилганлар, албатта,
ҳурмат топадилар.

ОМИН!

КЕКСАЛИК—ДОНОЛИК (Эсдалик ва хотиралар)

Чол хира кўзларини кўкариб келаётган баҳайбат кекса ўриikka
тикиб, сас-садосиз дейди:

-Қаридик, оғайни, қаридик. Ёдингдами, сени ўтказганимга
бу баҳор олтмиш йил тўлди. Ўшанда раҳматли кампирим сени
тикка ушлаб турган, ўтқазиб бўлгач, анави ариқдан бир сатил сув
келтириб қўйган эди. Сен ўкинма, мўл-кўл мева бердинг. Данагинг
бутун қишлоққа тарқалиб, ҳамма ёқ зардолизор бўлиб кетди.
Мевангдан баркашу, лаганларни тўлдириб, не-не меҳмонларга
пешкаш қилдим. Мана, тагингга тўкилган бултурги данакларингдан
юзлаб ниҳоллар яна ниш уриб турибди. Ҳали юз йиллаб яна
одамларга ризқ-насиба бўласан. Мустаҳкам тур, ўрикжон...

Мен ҳам, шукур, узоқ яшадим. Фарзанд, невараларим қобил
чиқишди. Авлодларимиз бутун вилоятда тарқалиб кетган. Яхши
яшадик, Ўрикжон...

Чол шундай дейди-ю, тепага тикилган нурсиз кўзларини хиёл
юмади. Кўз ёшлари томоқларига тикилади, нафас олиши ўзгаради.
Яна зўрга гапирлади. -

-Қарилик курсин, сен билан анча вақт кўришолмай қолдик.
Майли, мен борай, кўришолмасак, хайр...

Қишлоқда тонгни энг аввал кексалар қаршилайди.

Куёш энг аввал кексалар билан юзлашади.

Менинча, Оллоҳ таолло, энг аввал, кексаларнинг овозини
эшитлади. Тонгда айтилган азон Оллоҳ йўлида бўлганларни уйқудан
уйғотади.

Кексалар уруғлик ҳақида энг кўп қайғурадилар. Энг сара ҳосил
уруғи авлоддан-авлодга кексалар қўли билан ўтади.

Битмас-туганмас ҳикмат экан-да, бу кексалик дегани...

Чолнинг қизиқ одати бор. Фарзанд, невараларининг туғилган
кунларига бир жуфт кўчатми, бир кафт анвойи мева уруғи ёки
данагиними кўтариб боради. Неваралар ҳали бу "совға"нинг қадр-
қимматини тушунмайдилар, унинг таг-томирига етолмайдилар.
улар ширин сақич келтирган хола-аммаларини севишади.

Худо умр берса, бир кун Бобо келтирган кўчат, данаклардан

мўл-кўл ҳосил битади, ризқ-насиба унади. Шунда улар Боболари бир умрлик-совға-бериб кетганликларини англаб етадилар.

Ҳозирча булар "арзимас" совға...

Кекса бор уйда хайр-барака бор. Чунки, болалар тонгда туришни кексалардан ўрганадилар. Тонгда турган кишилар уйига эса, барвақт очилган дарвозадан, хайр-барака ёприлиб киради.

Тонги намознинг хосияти ҳам бекиёс. Одамлар тонгда туришни ўрганадилар. Бу бора-бора одатга айланади.

Тонг чоллар деразасидаги чироқлардан нур олиб уйғонади.

Тун бўйи илиқ шамол эсди. Тонгда уйғонган Чол ҳавони искаб-искаб нимадир ўзгарганини сезди. Беҳоллигига қарамай, ҳассасига таяниб, боққа кирди. Ичкаригача кириб борди. Қараса, бодом гуллабди!

Чол соғ-омон яна баҳорга етказгани учун Оллоҳга беадад шукроналар қилди.

–Ўзингга шукур, тангрим, ўзингга шукур. Мана, янги баҳор ҳам менинг боғимдан бошланди. Бугун бодом гулини ҳамма кўради. Йўлдан ўтганларнинг бари менинг боғимга қайрилиб ўтади. Илоё, келгуси баҳорга ҳам соғ-омон етказгайсан.

Чолнинг дуога очилган қоқсуяк панжалари оппоқ соқолларини сийпалаб, пастга тушди.

Бугун Чолга шу қувончнинг ўзи етиб ортади.

МАРТАБАЛИ КИШИЛАР

Раҳмат қилсин, Ўзбекистонимизнинг собиқ раҳбари Шароф Рашидовдан жуда кўп хислатлар ёдгорлик, маънавий меърос бўлиб қолди. Бутун бошли шаҳарлар, йўл-кўприklar, метро... Камтарлик ҳақида гапирмай қўя қолай. Билишимча, у киши калондумоғ раҳбарларни, манманлик қиладиганларни мутлақо ёқтирмас эдилар.

Ҳа, шўро тузумида ҳам халқ учун ишлаганлар, унинг маънавий юксалишига жон фидо қилганлар оз эмас эди.

Каримжон Қурбонов билан синфдош, қиёматли дўстимиз. У киши туман шифохонасида энг мураккаб жарроҳлик операцияларини ҳам жуда сифатли бажара оладиган санокли шифокорлардан.

Каримжоннинг олтмиш йиллик юбилей-тўйларини оча туриб, мен бундай дедим:

-Ҳозир ҳамма нарса пулга чақиладиган, пул билан ўлчанадиган бир пайтда ягона Каримжон дўстимиз энг оғир жарроҳликларни ҳам таъмасиз, беминнат бажариб келаяптилар. Кошки, ҳамма биродарлар ҳам шу кишидай бўлса! Ҳа, дунёда Каримжондай инсонлар кўп бўлса, яшашимиз осонроқ, умримиз узунроқ бўларди.

Одамлар роса қарсак чалишди. Даврада дўхтирлар кўпчилик. Бу гапдан айримларнинг ғайрилиги кўзгани афт -башараларидан яққол кўриниб турар эди. Илож қанча? Айтилган гап-отилган ўқ. Қолаверса, нима эксанг шуни ўрасан деб, беҳуда айтишмаган...

Қўлингда мансаб, мол-дунё бўлган пайтда мартаба тўплаш ҳақида ҳам қайғуриш керак. Мол-давлати бор одам хайр-эҳсонли бўлмаса, мансабдор одам одил, тўғрисиўз, камтар, бошқаларга нисбатан эътиборли бўлмаса, мартабага эга бўлмайди. Мартабали одамлар мансабдан кетиб, мол-дунёдан ажралган пайтда ҳам эл-юрт олдида иззат-обрўли бўлиб қолаверадилар. Бунга Насриддин Турсуновни мисол қилса бўлади. У кишининг фақат қурилиш, ободонлаштириш соҳасида қилган хайрли ишларининг ўзигина бир умрлик иззат-хурмат соҳиби қилиб қўйди. Мансаб кетди, мартаба қолди.

Ҳожи Истам Очил бундай дейди:

-Шўро замонида ундай эди, ҳозир бундай бўлди деб, кўкрагига мушт урадиганларга кўп ҳам ишонманглар. Қайси замон бўлмасин, ҳалол ишлаб, тўғри юрган одам иззат-хурмат топаверади. Ҳеч замонда иззат-обрў осмондан ёғилмайди.

Гўштини бўри еган қўзининг териси устида икки чўпон талашиб қолишди. Орага бир доно кекса тушди.

-Қўзи терисини қўйларингизга бир-бир исқатиб чиқинглар, қайси совлиқ уни ҳидлаб-ҳидлаб, тери олдидан узоқлаша олмай безовталаниб, узун-узун маъраб юборса, бу ўшанинг боласи бўлади, -деди у.

Бу гапни эшитган ҳамон миси чиқишини билган чўпонлардан бири жуфтакни ростлаб қолди.

Охиратда борадиган еримиз битта экан, можаролар чиқариб, диний, ирқий, масҳаб талашиб, айирмачиликларга мутлақо йўл қўймаслик керак.

Дунёга келиш ва кетиш йўли битта. Буни қанча илгарироқ билсак, яшашимиз шунча осон кечади.

"Бўрининг еса ҳам оғзи қон, емаса ҳам" деган мақолни ҳамма

вакт ўз ўрнида ишлатиб бўлмайди. Хўш, емаса бўри-бўри бўладими? Фақат айрим бўрилар лаб-лунжларини тез ялаб, еганларини ошкора қилмай юрадилар, шекилли... Аслида бундайларни тулкимижоз бўрилар деса ҳам бўлади.

Мен фақат ўз невараларимнинг "Бобо" дейишини ёқтираман. Насиб қилса, эваралик бўлиб олай, сўнгра майли, ҳар ким "Бобо" десаям лаббай деб, жавоб қиламан.

Шўро замонасининг айблари ҳам оз эмас. Ҳамма ёққа "Қизил" лик балоси ёпирилиб келди. Қизил кийим, қизил ёпин, қизил гапир, қизил ёз!...

Номларнинг ҳам бари кип-қизариб кетди: "Қизил Шарқ", "Қизил галстук", "Қизил чойхона", "Қизил хотин", "Қизил Бухоро", "Қизил Ўзбекистон", "Қизил аскар", "Қизил чирок"...

Хуллас, осмон ҳам қизил, ер ҳам қизил. Ҳаво ҳам қизил, сув ҳам қизил. Бора-бора ўзимиз ҳам қизил, кип-қизил бўлиб кетдик. Ҳали бери бошимиздан қуйилган сув оёғимиз ёстига қизариб тушаяпти...

Ўзини тийиб билган одам учун рўза жуда осон кечади. Рўзани қаноат йўли деб беҳуда айтишмаган.

Нонни ўзингиз ишлаб топган бўлсангиз ҳам ота-она олдида унга биринчи бўлиб қўл чўзманг.

Бешим билан узоқ қариндошлигимиз бор. У олтмиш беш ёшни уриб қўйди. Шундан қирқ йилини узоқ Киев шаҳрида яшаб, бир жойда, савдо соҳасида ишлади. Ҳозир Американинг Чикаго шаҳрида яшайди. Чоғроқ даромадли ресторан очиб олган. Киевдан у ҳар йили, Чикагодан эса, ҳар икки йилда бир келиб, таътилини қишлоқда ўтказиб кетади. Асил айнимас экан. Дунё кезиб, бошқа шароит, бошқа муҳитларда яшаб, у ўзлигини, тўғриси ўзбеклигини мутлақо йўқотмаган инсон.

Қишлоққа ҳар келганида қариндош-уруғларини, албатта, бир-бир кириб кўради. Қизиги шуки, мутлақо баланд охурлардан сув ичиб юрган бу йигит сира дастурхон танламайди, бориға шукур қилади. Таниш-билишларидан бирон киши касал бўлса, бориб кўради. Таъзия бўлган хонадонларга кириб, билганича фотиҳа ўқийди, ҳамдардлик билдиради. Фақат булар эмас, ўзи бош-қош бўлиб, хиянларини уйлантириб, қизларини чиқариб қўяди. Иморат қуришаётган бўлса, баҳолиқудрат ёрдам қилади. Ўз қишлоғи Булбулработни газлаштириш учун хатто шу ерда уч-тўрт ой қолиб кетган вақти ҳам бўлди. Айниқса, урф-одатларимизга қатъий амал

килади, уларни юксак кадрлайди.

Холбуки, бундайлар аллақачон "Янги ўзбек" бўлиб улгуришган...

Унинг кийиниши (ўта американча), узун соч-соқол, мўйловини кўрганлар эса, тамом бошқача фикрда бўладилар. Мен эса доим ана Америкалик ўзимизнинг Бешим келди деб, истиқболига очик чехра билан пешвоз чиқаман...

БОЗОР БОРАДИ ЧОЛЛАР

Кекса кексага деди:

–Юринг, шу кун бозор борайлик.

–Пулсизликда нима қиламиз?

–Бозорнинг устидан бир куламмиз.

–Э, эсингиз жойидами ўзи? Ҳеч замонда бозорнинг устидан ҳам кулиб бўладими?

–Бўлади. Чунки, ҳеч нарса олмай қайтаммиз.

Чол Чолга деди:

–Бугун антиқа бир иш қилдим-да, дўстим,

–Хўш, нима иш қилдинг?

–Бозор бордим.

–Хўп, ана бозор ҳам бординг?

–Нос олиб, ўша ерда чекдим.

–Бунинг нимаси антиқа?

–Чекканимни сира қолдирмай, ўша ерда тупириб

қайтдим.

Бир киши дўстига деди:

–Бозорга кирсам юрагим безиллайди

–Нима учун?

–Худди бозор менинг устимдан кулаётганга ўхшайди.

Олиб–сотар картошкафуруш олдиға камхаржроқ бир харидор келиб, камтарлик билан нархини сўради:

Олиб–сотар оғзига сиққанини айтди:

–Килоси тўрт юз сўм.

Харидор у ёқ-бу ёққа қарашға ўлгурмай, ораға иккинчи бир киши суқилди. У дангал гапирди.

–Менга беш кило ўлчанг. Анави ерда ҳеч вақоға арзимаيدиганини беш юздан деб турибди.

Ўйчи ўйини битиргунча таваккалчи ишини битириб олди.

Ҳалиги камхарж харидор деганимиз ҳам бу воқеадан сўнг нархни паст-баланд қилиб ўтирмади.

–Менга ҳам уч кило ўлчаб беринг,–деди.

Лекин, у бечора, ҳалиги “дангалчи” бу олибсотарнинг ёлланган харидори эканлигини етти ўхлаб түшига ҳам кирмаганди.

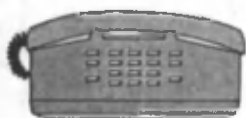
Қанчалар кўп-а бу бозор деганнинг найранглари.

Донишманддан сўрашди:

–Бозорда энг кўп ва арзон топиладиган нарсa нима?

–Қасам,–деб жавоб қилди донишманд.

ТЕЛЕФОНГА ХИЗМАТКОРМИЗ

(Ярим ҳазил).

Уйимизда туман маркази билан тўғридан-тўғри уланган телефонимиз бор. (Қандай яхши!) Узоқ йиллар у қишлоғимиздаги ягона телефон эди. (Кўриб қўйинг!) Табиийки, истасак-истамасак, уйимиз узоқ туман, шаҳар, ҳатто бошқа республикалар билан сўзлашув маркази ҳам бўлиб қолди. (Бунисн кўп ёқмайди, албатта). Лекин, илож қанча? Қишлоқчилик, ахир!

Ҳозир ҳам узоқ шаҳарлардаги талабалар сафарга кетганлар, яхлама юртларда мардикорлик қилиб юрганлар ўз уйлари билан кўпинча биз орқали боғланишади. Кеча-кундуз, вақт-бевақт деб ўтиришмайди, азаматлар Майли, қишлоқчилик...

Узоқ қўшни бола Нукусда хизмат қилиб юрганида таниш қизга бизнинг телефонни берган экан. Ўша қиз ярим тунда қўнғирок қилиб, собиқ аскар болани сўради.

–Синглим, у бола биздан узоқ туради-десам, кўп ўтмай, гўшақдан ҳиқ-ҳиқ йиғи овози эшитилди. Тушунарли. Бўлмаса, ўн беш-йигирма минут кутишга тўғри келади,–дедим, “Қутаман” дейди бечора. Ўғлимни уйғотиб, Аскар боланикига юбордим. Ёмғир уриб турибди. У Аскар болани топиб келди. Телефонда кескин-кескин гаплашиб олдилар. Аскар бола, аччиғи чиққан кўринади, эшикни қаттиқ ёпиб, чиқиб кетди.

Ана шунақа. Шукур, телефонимиз бор. Ҳар куни кимнидир уйдан айтириб келамиз, кимнидир уйига соғлиғини етказамиз. Миннат қилаётганим йўқ, майли, савоби тегар. Ярим тунда

дарвозани очиб-ёпиш ҳам, бировга "Тез ёрдам" чақириб бериш ҳам оиламиз учун оддий бир ҳолга айланиб қолган. Қишлоғимиздагилар "Худди шулар учун бу одамга телефон тортиб беришган-да" деб ўйлашса керак.

Кургур, бу бозор иқтисодиёти дегани телефон симларига ҳам осилиб қолди. Мардикорликка кетганларга, узоқдаги аскар ёки талабаларга бизнинг уйдан қўнғироқ қилиш бироз қимматга тушаётганини айтмаса, чидаб бўлади. Қўлтиқда олиб юрадиган уяли телефонлар тобора расм бўлаяпти-ку! Насиб бўлса, бу ташвишлардан қутиладиган кунлар ҳам келса керак.

Ҳозирча, марҳамат қишлоқдошлар! Хуш келибсизлар. Шу баҳона дийдорлашиб, ҳол-аҳвол сўрашиб турибмиз. узоқдаги фарзандларингиз, хеш-тоборларингиз аҳолидан ҳам хабардормиз. Биз, ёши бир ерга бориб қолаётган кишилар учун, масаланинг шу томони бошқа икир-чикирларни бемалол босиб кетади. Шу телефонни узиб қўйсамчи деган ҳаёлга ҳам бораман баъзан. Шунча йил беминнат хизмат кўрсатган телефонни-я!

Кимгадир, номдор ўқув юртларига кириб, олий таълим олишнинг шароити бўлмайди. Лекин, бизга жуда катта бир имконият бор-ку! Ота-онамиздаги барча яхши фазилатларни ўргансак, уларнинг касб-корларини яхши эгаллаб, ўзимиздан оз-моз қўшиб борсак, уни тўлдирсак, ҳиёл янгилашга эришсак, дунё янгиланиб ва яхшиланиб боравермайдими? Бунинг қайси университетдан фарқи бор? Улуғ ёзувчи М. Горькийнинг "Менинг университетларим"ини эсланг. "Одам ҳаётдан олмаса таълим, унга ўргатолмас ҳеч бир муаллим" деган-ку буюк шарқ шоири.

Ҳар бир ота-онадан фарзандга ибрат намунаси қолсин. Ҳар бир фарзанд ўз ота-онаси билан ғурурланиб юриш ҳуқуғига эга бўлсин. Ота-онаси учун фарзанд қизариб юрса, бундай ўғил-қиздан ҳар нарсга кутса бўлади. Бу, аввало, маънавий мажруҳликка олиб келади.

ТОМЧИДА ҚУЁШ АКСИ

Машҳур паҳлавон Исмоил Туробов билан бир мактабда изма-из ўқиганмиз. Асли полвонзода. Ўқувчилик йиллари ҳам, дарсни қолдириб бўлсада, фақат кураш тушарди. Мана, ниҳоят, энг оғир вазинда ўн етти марта Ўзбекистон чемпиони бўлди. Тўғриси, ўзбек Миллий курашини жаҳон спорти мусобақалари таснифига киритилишида бу одамнинг ҳиссаси ниҳоятда катта. Каерда

ўтирмайлик, бу ҳақда гап бўлган, неча-неча кишиларга ёзма ёки оғзаки мурожаат қилган. Тегишли идораларга кўп ёзган. Бу кураш истиқболини кўп марта исбот қилган инсон.

Энг муҳими-Исмоил ака курашда ҳалолликни яхши кўради, бошқалардан ҳам шуни талаб қилади. Сохта шуҳрат, мукофот учун ноҳақликларга сира йўл қўймайди. Аслини олганда кўпгина полвонларнинг, қиёмига етолмай, даврадан чиқиб қолаётган-ликлари ҳам аслида шуҳрат изидан қувиш, мукофотга ўчлик билан боғлиқ.

Исмоил ака олтимишдан ошганда Ўзбекистон Миллий Кураш Академиясининг академиги бўлди. Вазни 200 килограмм атрофида бўлган, касалманд бу одамга ҳозир пиёда юриш осон эмас. Лекин, у ҳамон айтилган жойдан, айниқса, Республика миқёсида ўтаётган катта-кичик мусобақалардан, курашли тўй-томошалардан қолмайди. Ишонасизми-йўқ, ҳар гал ана шундай мусобақалардан қайтгач, менга телефон қилиб, кураш қандай ўтгани, янги полвонлар, кимнинг омади чопмагани, ёш, умидли полвонларнинг устозлари ҳақида ҳеч эринмай, "ҳисоб" беради. Мабодо, бу мусобақаларда жондорликлар катнашмаса, куйиниб гапирди. "Фалончиларни бир туртиб қўйинг" деб сўрайди. Ўша "Фалончилар"ни ўзига телефон қилишларини илтимос қилади. Мактабдошлар соғлигини бир-бир суриштиради.

Исмоил ака яқинда юрагини даволатиб, касалхонадан чиқибди. Менинг оёғим шикастланганини эшитиб, эртаси куниёқ кўришга келибди. Ҳолбуки, ўзи бир кун аввал касалхонадан чиққан...

Ҳаммага машҳур одамнинг бу қадар эътиборлиги, жонкуярлиги, спортга, айниқса, унинг Миллий курашга содиқлиги мени ҳайратга солади. Каттами-кичикми, юракда олов бўлсин экан-да...

Мен кузатганман, асаларичиларнинг кўпи хушфеъл, нозик дидли, санъатни хуш кўрадиган кишилар бўлишади. Балки, ана шу хусусиятлар уларни асаларичи қилгандир. Ёки, асаларичиликка ўтиб, сўнг бу фазилатларни эгаллаган бўлишлари ҳам эҳтимолдан узоқ эмас.

Иш қилиб, дўст танлашда унинг касб-коригаям бир оз эътибор берилса, одам хато қилмаса керак.

Бир маҳмаддана, бутун даврага гап бермай, роса мақтанди. Кўпириб-кўпириб мақтанди. Етти пуштидан етмиш пуштигача мақтаб ўтди ўзиям. Шунда жиккакгина бир чол унга журъатсизлик билан юзланиб:

-Биламан, жуда улуғ одамсиз. Шу кун бизга беш-олти томчи ёмғир ёғдириб беролмайсизми, ўғлим? Экинлар қовжираб қоляпти-я, -деб қолди.

Бефаросат шундан ҳам тегишли хулоса чиқармади-я. Хулоса чиқармаганини қаердан билдинг дейсизми? Чиқарса, даврадан туриб кетарди-да.

Биз шўро замонасида савдо ходимлари бошидан жуда кўп мағзава ағдардик. Ҳолбуки, улар орасида ҳимматли, бошингга бир кун тушса беғараз ёрдам берадиган, ҳатто қарз бериб қўйиб, қайта сўрамайдиган одамлар ҳам кўп эди. Ана, Турсун Ражаб билан Сулаймон Бозорлар ана шулар сирасига киради. Шу сабаб бўлса керак, ҳозир ҳам уларнинг ўрни давралар тўрида. Ҳамон халқ уларни ҳурматлаб, эъзозлайди. Демак, гап қайси иш ёки вазифада эмас, қандай ишлаганингга боғлиқ экан. Табиийки, бир умр савдо ходими бўлиб ўтган бу одамлар бошқа касб билан шуғулланганда ҳам, яхши инсонлар бўлиб қолишаверарди. Буни уларнинг оиласи, меҳнаткаш, одобли, фаросатли фарзандлари ҳам исботлаб турибди.

Қандай гўзал бу ёруғ дунёда яхши одам бўлиб юриш!

Кўзойнак тобора катрайиб бораёпти. Аммо, на ўқишни, на ёзишни, наинки шахмат ўйнашни бас қилиб бўлмайди. Бу ёгда телевизор дегани ҳам бор. Мана, катта таътил-пенсия даври ҳам бошланыпти. Ҳарқалай, энди биттасини-журналистлик фаолиятини тўхтатиш имкони бўлади. Ҳалиям, кўп ёлғон-яшиқ ёздик. Қодир эгам ўзи кечирсин.

-Кексалик жуда зерикарли бўлса керак-а?—деб сўрашди бир нуруний чолдан.

-Фикрлаб билган одамга зерикиш учун вақт бўлмайди, — ўғлим, — деб жавоб берди чол.

Ҳа, фикрлашдан қолган кишига бу дунёнинг мутлақо қизиги йўқ.

Таркидунёчилик зерикарли ҳаётдан эмас. Наҳотки, Яссавий, Тольстойларнинг кейинги умрлари шунчалик зерикарли ўтган бўлса?

Йўқ, менимча, улар бу ёруғ оламга сигмай қолдилар. Барча улуғ кишилар қисматида бундай ҳаётнинг белги-нишонлари бўлади.

Фалсафани ўқиб ўргангандан, кўриб ўрганган яхши. Хўп, уни қаерда кўриш, қаерда учратиш мумкин?

У ҳамма жойда бор. Чоллар суҳбати, мазористонга қилинган тез-тез зиёрат, кўп йиллик чинорлар тагида ёлғиз ўтириб, ҳаёл суриш...

Фалсафани ўқиб ўргангандан, кўриб ўрганган кўп устун.

XXI аср мўъжиза билан бошланди: Сунъий одам (ҳозирча ҳомила) яратилди. Барибир, ваҳимага тушасан одам. Наҳотки, бир куни Сунъий ва Табиий одамлар ўртасида нифоқ, низо юзага келса?

Шундай бўлмайди деб, ким кафолат бера олади?

Ёввойи ҳайвонларнинг дўхтири ким?

Улар касалланганда ўз-ўзларини, бир-бировларини ялаб ёки табиий гиёҳларни ҳидлаб, чимдиб ҳамда тоғ-тошлардаги маъданларни истеъмол қилиб, даволанадилар. Ана шу белгиларига қараб, ҳайвонот дунёси онгининг тараққиёт даражасини ўрганиш мумкин.

Мактабда ҳам, оилада ҳам, халқ мақолалари мазмуни ва моҳиятини фарзандларимизга чуқур ўргатишимиз керак. "Подшоҳ тинч бўлса, гадо тинч" деган мақол бор. Уни турлича изоҳлаш мумкин, албатта. Лекин, ҳақиқатга яқини ана бундай: Подшоҳи тинч бўлмаса, салтанат ҳам хотиржам бўлмайди. Ўзаро уруш, нифоқ, низо кучайиб кетса, солиқлар ҳам ошади. Бундай пайтда тиланчи, гадоларга ким ҳам бир бурда нон беради дейсиз?...

Э, яхшилар, аввало, подшоҳлар тинч бўлсин.

Давраларда кўп ўтириб, қизиқ бир ҳолни кузатаман. Ёшлар бир-бирига ғал бермай валақлашаётган пайтда кексалар, дунёда бирон бир айтгулик гап қолмагандай, жимгина сукут сақлашади. Шунда одамни бирдан ваҳима босади. Наҳотки, ҳақиқатдан ҳам, бу кишиларда гапирадиган бирон гап қолмаган бўлса?

Ўзимдай, ёши бир ерга бориб қолган кексалардан, бу ҳақда сўраган эдим, ҳазиллашди, шекилли.

– Умр тамом бўлган сари гап ҳам тугай борар экан, деди маънос кулимсираб бир оғайним.

"Кексалик гашти" ҳақида жуда кўп мақола ва очерклар эълон қилган мухбир бир кун қариди. Уй совуқдан-совуқ эди. Бола-чақалар ўз ишлари билан андармон эдилар. Эрта туриб тараша қилиш, печни ёқишга мадор тополмади кекса мухбир, ниҳоят, шу куни "Кексалик гашт эмас" деган сўнгги мақоласини эълон қилди.

Вақтни тўғри тақсимлаш, ундан унумли фойдаланиш, ишни пухта бажариш керак. Бу масалада, биздан бир оз ёш бўлса ҳам, Болта Тўхтамишевдан қиёс олса бўлади. Ҳар куни уч-тўрт партия

шахмат ўйнаб қолмаса (ҳа, қолмаса) бу тиниб-тинчимас йигитнинг уйқуси келмайди. Ака-укалардан (улар кўпчилик) ҳар кун бўлмаса ҳам, қунаро аҳвол сўраб туради. Насиб қилсин, фарзандларининг бари ўқимишли, ақлли, одобли. Оила жуда саришта. Икки-учта савдо дўкони ҳам бор. Болта уларни мол билан таъминлаш учун ҳали Фарғона, ҳали Тошкент, ҳали Нукус оралиғида қатнайди. Яна бир савдо идорасида ишлайди ҳам. Ёр-дўстларидан кўнгил сўраб туришни асло унутмайди. Айтмоқчи, русча, ўзбекча китоб ҳам ўқийди. Ҳар йили бир неча газета-журналларга обуна бўлади. Ҳатто, ўз оила тарихи шажарасини ёзиб ҳам қолдираёпти. Ҳар йили биронта курортда дам ҳам олади. Ана энди ўзингиз хулоса чиқаринг: "Вақтим йўқ", "Вақт тополмадим" деган баҳоналарни камроқ қилинг-да, умрининг вақт деган олтин лаҳзаларини тўғри тақсимланг. Ҳаммасига ўз ўрни, моҳиятига яраша тегишли-тегишли даражада вақт ажратинг. "Вақтим йўқ", "Вақтим кам" деган гапларни миянгиздан бутунлай чиқариб ташланг-да, уни "Мен ҳамма нарсага вақт топаман" деган тушунча билан тўлдиринг. Ана шунда марра Сизники бўлади.

ШУКРОНА

Етмишинчи йилларда Кремлнинг (Москва) "Қурул палатаси"да бўлиб, "Инжил"нинг турли катталиклардаги юздан ошиқ ноёб, энг гўзал ишланган нусхаларини кўриб, жуда ҳайратда қолганман. Улардан кўплари олтиндан ҳал бериб муқоваланган. Бир хиллари ҳатто кўз узиб бўлмас даражада мўъжизавий тайёрланган.

Шу жойда, "Қачон энди Қуръони Каримни ҳам ана шундай эътиборли ва эъзозли кўрар эканмиз?"—деб неча бор кўнглимдан ўтган эди. Ундан сўнг ҳам мен бу фикрдан узоқ қутулолмай юрдим.

Шукур, шундай кунлар келди! Жамолингни оламга намоён қил, Илоҳий Калом!

Шўро тартиблари бизга виждон эркинлигини ҳам тамом чегаралаб қуйган эди. Мачит, мадрасалар харобага айлангани етмагандек, қабристон, мазорлар ҳам шогол ва тулкиларга "бошпана" бўлиб қолди. 80-йиллар бошига келиб, ҳатто марҳумларга жаноза ўқиш ҳам назоратга тушди... Ўша мустабид йиллар бежаноза кетган марҳумлар ҳақи-ҳурмати Мустақиллик Байроғини тиз чўкиб, ҳар куни минг бор ўпса бўлади.

Мен қабристонларда туғ кўтарган ёки уйида худойи, хатто хатми Қуръон ўтказган, ота-оналари хокини зиёрат қилиш учун қабристонларга чиққан кишилар, агар улар коммунист бўлса, муҳокамага тушиб, партиядан ўчирилганини ўз кўзим билан кўрганман.

Ана шулардан хулоса қилиб, Мустақиллик улугъ неъмат эканлигига беҳад шукроналар қилайлик.

Гарчи, шўро замони КГБ сига ишим тушмаган бўлса-да, унинг қудрати ва имкониятларини яхши билардим. У Шўро давлати ичида тизгинсиз бир давлат эди.

Яқин Шарқ мамлакатлари бўйлаб сафарда эдик. (1980 йил) Теплоходда, кўшни каютада, Украинадан икки нафар ўқитувчилар жойлашган эдилар. Улар билан иноклашиб қолдик. Бир куни уларнинг каютасига ўзбек, рус, форс тилларида жуда гўзал қилиб чиқарилган Умар Хайёмнинг китобини олиб ўтдим. Кўшнилар ўқиб, роса хурсанд бўлишди. Бир-икки кунга қолдириб кетишни илтимос қилишди. Майли, ўқинглар деб, китобни қолдириб чиқдим.

Ха, бу Мисрда бўлган эди. Лекин, кўп ўтмай, ўша ўқитувчи мендан ўзини олиб қочадиган бўлиб қолди. Менинг хайратимни англаб, ниҳоят бир кун ёрилди.

-Қуръон нима?-деб сўради у атрофига олазарак қараб, деярли пичирлаганча. Мен хайрон бўлдим.

-Сизлардаги "Инжил"дек муқаддас, илоҳий китоб,-деб қисқа жавоб қилдим.

-Қизиқ-деди у, хайрати ошиб.

Воқеа бундай бўлган экан: Уни теплоходнинг махсус хонасига чақириб, анов куни кўшни ўзбек сизларникига "Қуръон" олиб кириб яширди, шундай эмасми?" деб тазйиқ қилишибди. У мен хатто Қуръон нималигини билмайман деса, бўлмаса ўша яширилган китобни келтириб кўрсатасан деб туриб олибди. Кўшни "Умар Хайём"ни келтириб уларнинг олдига қўйибди. Ўша китоб ана шу, бошқасини кўрганим йўқ-депти, пихини ёрган КГБчи, худди ҳеч нарса бўлмагандек:

-Хушёр бўлиш керак, улар "Қуръон" сотиб олиб, уни Ватанга ўтказиш учун ҳар хил найранглардан фойдаланишади. Бизни алдаш қийин. Лекин бу ҳақда уларнинг ўзига лом-мим демайсиз,-деб таъкидлабди ҳам.

Ё тавба! Арзингни кимга айтиб, бошингни қайси тошга урасан энди?

Бу воқеадан сўнг сафар ҳам унчалик татимади.

Нахотки, одам оддий саёҳатда ҳам шунчалик қаттиқ назоратда бўлади?

Ҳақиқатда, Одесса бандаргоҳидаги божхонада бизни (ўзбекларни) роса игнадан ўтказишди. "Ҳеч кимдан бу китоб чиққани йўқ. Лекин, мустабид тузум даврида шу даражада назорат остида бўлганимиз, одамзод нақадар хўрланганини асло унутмаслигимиз керак.

Бу дунёда етти ухлаб тушингга кирмаган содиротлар бўлиб турар экан. Етмишинчи йилларнинг бошида қўшни қишлоқларнинг бирига, бир пайтлар Афғонистонга қочиб кетган Хўжа бобо деган киши, у томондан бир неча авлодлари билан, кириб келдилар. Уларнинг бари оддий, мусулмонча кийинган эди. Фақат куёвлари ажралиб турар, у тамоман замонавий уст-бошда эди. Табиийки, одамлар гурех-гурех бўлиб уларни кўришга бордилар, суҳбатларини олдилар. Жумладан, мен ҳам бир-икки марта бу суҳбатларда бўлдим. Мени Афғонистондаги ҳаёт, ўқиш, ўқитиш ишлари, тирикчилик, қишлоқ хўжалиги соҳаси қизиқтирарди. Дастурхон устида ўзимиздаги нуқсонлар ҳақида ҳам гапирганим рост. Таҳқир остидаги тилимиз, динимиз, топталаётган қадриятларимиз ҳақида ҳам гапирган бўлсам керак. Шунда Хўжа бобо, даврада куёвлари йўқлигидан фойланиб, менга насиҳат қилгандек охиста қараб қўйдилар.

Тўғриси, ўз куёвлари ҳақида бизни огоҳлантирдилар.

-Шу куёвимиз бизда ишлаётган шўро жосуслари билан оғиз-бурун ўпишиб юради, - дедилар бир сирни очиб. Ўзимиз ҳам бунинг олдида тилимизни тийиб юрамиз. Сал хушёрлик билан гапиринглар, яна бирон савдо чиқиб қолмасин...

Ана холос! Ақл бовар қилмайди-я! Хўжа бобонинг ростгўйликларига, ҳалол-покиза киши эканликларига ниҳоятда қойил қолдим. Шунда биздаги ифлос мафкура қанчалик чуқур томир отганини ҳам пухтароқ англаб етдим.

Кейинроқ, ўша кунлар Куёв болага шахардаги "Интурист" меҳмонхонасидан алоҳида хона ажратиб беришганини ҳам узоқдан эшитиб, бу гапнинг ҳақлигига яна бир карра иқдор бўлдим... Жосуслар узоқда эмас, орамизда экан-а!

"Қуръони Карим"нинг муқаддаслиги нимада? Чунки, унга бир сўз қўшиш ҳам, ҳатто бир имло ёки белгини ўзгартириш ҳам қатъиян ман қилинган. У Оллоҳнинг дахлсиз Каломидир.

Ҳа, кун сайин қарсақ чилиб ўзгартирилаверадиган мажмуалар ҳеч қачон обрў тополмайди.

Нотик ҳар қанча сўзамол бўлмасин, қуруқ гап аччиқ айрондек, барибир, меъдага тегади.

-Қўйинг бу гапларни, раис. Бизга берадиганингиздан гапиринг, -деган эди бир кекса деҳқон колхознинг ҳисобот йиғилишида ўтирган жойида дарғазаб бўлиб.

"Кексалик гашт эмас", деган дурустроқ ҳикоями, эссеми ёзсам, уни Мақсуд ака Исоевга бағишлар эдим. Мазмуни бундай бўларди: Қаҳрамоннинг журналистикада ўқиб, шеърлар битиб юрган иқтидорли қизи фожеали вафот этади. Пенсияга чиқиб, энди оёқ узатиб ётаман деганда, турмуш ўртоғи ҳам оламдан ўтади. Қаҳрамонимиз асли қурувчи. Тумандаги ягона қурилиш ташкилотига узоқ йиллар бошчилик қилган. Нон-тузини кўп кишилар еган. Қўли очиқлиги, ҳимматидан қанча қазо-қазолар баҳраманд бўлганлар. Тумандаги ман-ман деган қурувчилар у-бу даражада ана шу кишининг шогирди ҳисобланади.

Лекин...

Қорнимга эмас, қадримга йиғлайман, деган гап беҳуда айтилмаган экан. Ҳатто, касб байрамларида ҳам, шогирдлар собиқ устозни кўпинча унутиб қўяди. Бир даста гул кўтариб кириш, лоақал телефонда табриклаб қўйиш хотираларидан кўтарилади. "Ошини мақтаб-мақтаб еганлар" эса, бугун лавозимларда эмас. Кўпларининг нон-тузга дўст эканликлари ҳам аллақачон ошқора бўлиб қолган.

Қаҳрамонимиз ана шуларни ўйлаганда жуда қаттиқ ранжийди, оғир ҳаёл суради. Ҳатто кўзларидан тирқираб ёш оқади, суҳбатдош ахтаради. Бирдан, ичкилик дегани ҳумор қилади...

Қишлоқлик бугун бир кило олий нав пахтани давлатга 90-100 сўм, бир кило мойи олинмаган сутни эса бозорда зўрга 80-90 сўм сотади. Лекин, бир литр маъданли сув ёки "Фанта", "Кола"ни 550-600 сўмга сотиб олади. Яна топширилган пахтаси ёки сути учун ҳақ олгунча орадан бир-икки йил ўтиб, жони халқумига келади. Ҳалиги яхна ичимликларни эса, аввал пулини тўлаб, сўнг харид қилиш керак.

Агар дунёнинг ҳамма ерида ахвол шунақа бўлса, қишлоқликнинг чинакам шўри қуриган экан...

Шўро замонида, соғми-сўғалми, ўғил болаки бор, ҳаммасини ҳарбий хизматга олишарди. Фарзандининг икки-уч йил энг яхши умри бекорга ўтмасин деб, ота-оналар бир йўлини қилиб, катта-катта пул ёки мол сарфлаб, дўхтир ёки ҳарбий бўлимдагиларнинг кўнглини топиб, ўғилларини ҳарбий хизматдан қолдириш пайида бўлар эдилар. Энди замон томон ўзгарди. Чунки, ҳар ўн боладан биттасини ҳарбий хизматга олишади. Лекин, усул ўша-ўша. Энди одамлар ўғилларини ҳарбий хизматга юбориш учун яна ўша дўхтир ва ҳарбий бўлинмаларнинг ходимлари изидан соядек сарғайиб

юрадилар.

Афсуски, айрим вақт ёш эр-хотин жанжалига ота-она, оқсоқолларни четлаб, матбуот, радио ёки телевидение, қолаверса, мелисалар, маҳмаддана, ҳали турмуш нималигини яхши билмаган фаол хотин-қизлар аралашиб қолишади.

Эл оғзига тушгандан сўнг бу оилаларда, кейинчалик, умуман тинчлик бўлмайдиди! “Уйдаги гап кўчага чиқмасин” деб халқимиздан беҳудага доно мақол қолмаган-ку. Оила сири бошқалар оғзига тушмаслиги керак.

ИБРАТЛИ УМРЛАР

Менинг назаримда Тоштемир Турдиев шу ёруғ оламда алоҳида бир оламдай туйилади. Дунёда феъли кенг одамлар кўпдир. Лекин, Тоштемирга етадиганини қидириб юрмаслик керак. Энг садоқатли дўстларим рўйхатида бу гўзал инсон биринчилар сафида туради.

Бухорода бир даврда ўқидик. Тўғриси, иккаламиз ҳам ўқисик ўсганмиз. У-етим, мен чала етим. Ўқишни яхши битирдик. Мени Тоштемир ҳарбий хизматга кузатиб қўйди. Мен ҳарбийдан қайтганимда у Деновда эди. Ҳарбийга қақиришганини эшитдим. Кузатиб қўйиш учун атай Деновга бордим. Тоштемир эса хизматдан қайтганда дастлаб Бухорога, бизникига тушиб ўтди. Мана, шундан бери орадан қирқ йилга яқин вақт ўтди. Шукур, борди-келдимиз узилган эмас.

Тоштемир Деновдай салмоқдор туманда кўпдан ҳокимнинг биринчи ўринбосари лавозимида обрў-эътибор билан ишляпти. Уни Республикада таниқли олим, шоир сифатида кўпчилик яхши билади. Бу соҳада ҳам ўзининг салмоғи, салобати бор. Одамийлик эса, унинг қон-жонига сингиб кетган. Тоштемирга меҳмон бўлмаган ёзувчи, олим, шоир ёки рассом Республикамизда жуда кам топилса керак. Хайрият, орамизда мана шундай кўпчиликка ибрат, намуна бўладиган шахслар бор деб, унга мудом ҳавас қиламан. Чунки, Тоштемир ўтирган даврдан фиску-фужур, ғийбат узоқлашади. Ана шундай пайтда мен ҳақиқий бир инсон билан бир умр дўстлашганимдан ниҳоятда қониқиш ҳис қиламан.

Боботоғ томонда тоғдай бир Дўстим борлигидан кўкрагим тоғдай кўтарилади.

Домла Зубайдулло Қосимов энг сершогирд устозлардан. У кишини Республика “Машъал” радиоси тингловчилари ҳам яхши билишади. Чунки, радио тўлқинлари орқали, кейинги уч-тўрт йилда, у кишининг овози юзлаб марта янгради. Тахминан бундай:

-Қадрли “Машъал” тингловчилари! Бугун дўстимиз, таниқли

фермер ва тадбиркор инсон Аҳаджон Ғафуровнинг туғилган кунлари. У киши Жондордаги Теша Салимов номли жамоа хўжалигини кўп йиллар бошқариб, қоқоқликдан энг илғорлар сафига олиб чиқди. Янги боғ-роғлар яратди. Мутахассис кадрларни тўғри танлаб, жой-жойига қўйди. Дўстимизни туғилган куни билан табриклаб, у киши учун битта мумтоз қўшиқ эшиттиришингизни сўраймиз...

Бундай қувончли табриклар туманимиздан жуда кўп муносиб кишиларнинг шаънига кўп марта айтилган.

Домла деярли ҳар куни, жуда барвақт, менга қўнғироқ қилиб қоладилар: "Бугун фалончининг туғилган куни, нима қиламиз?- дейдилар. Икковлашиб, чорасини топамиз. Бир даста гулми, битта китобми кўтариб меҳнат фахрийлари, ногиронлар, дўстларимиз дарвозаси олдида жуда эрта пайдо бўламиз. Бизнинг табригимиз уларга "Тонгги совға" бўлади. Шундан сўнг табиийки, болачақалари ҳам қимирлаб қолишади. Оилада ҳақиқий байрам бошланади.

Кексалар қўнгли боланикидан ҳам нозик бўлади. Лекин, қўнғил топиш унчалик қийин иш эмас. Бўни Зубайдулла ака яхши биладилар. Ҳолбуки, З. Қосимов ҳам 70 ёшни қоралаб бораёптилар. Лекин, у киши ҳали-бери одамлар қўнглини топишни қўймайдилар. Туман "Нуроний" жамғармасини моҳирона бошқариб, қарилар дуосини олиб келаётган бу жонқуяр инсоннинг фазилатлари жуда кўп. Юқорида айтганимиз шундан бир шингил, холос. Кекса жондорликлар бўни яхши биладилар.

Хайрулло акалар хонадониди ибрат кўп. Оила бекаси Санам опа яхшигина шоира. У кишининг туман, вилоят, Республика матбуотида босилган шеърларининг ўзи каттагина ва яхшигина бир китоб бўлади. Афсуски, уни жамлаб чиқариш роса кечикди.

Фарзандлари Амрулложон иктидорли созанда сифатида эътибор топган. Қайси кун танбурда бир куйни маромига етказиб, нолавор чалганда кўз ёшимни ушлолмай қолдим.

Хайрулло ака бўлса, райкомфирқанинг биринчи котибидан бошқа ҳамма лавозимларда ишлаган. Лекин, кўп қаноатли, сабрбардошли одам. Шахматга ўта ўч. Қизлари Юлдуз Чўлпон шеърларини шунақаям жойига етказиб айтадики, сел бўлиб кетасан одам...

Чекка бир қишлоқда, кўримсизгина уйда ана шунақа камтарин одамлар камтарин оилада иноқ яшашади...

Бизнинг авлоддан ҳа деб айб излаётганларга таништириб қўйиш учун бу жумлаларни битиб қўйдим...

Файласуф домла Ортик Бафоевнинг бир гаплари ҳикматга айланиб кетган:

Тоғ қоя билан,
Тўра соя билан...

Юқоридаги жумлага энди нуқта қўйганимда, айти тонг пайти, телефон жиринглаб қолди. Мажид ака Рашидов бошланаётган Рамазон ҳайити билан табрикладилар. Бу 2001 йилнинг 15 декабр тонги эди. Айти вақтда у киши олди қаттиқ қиш, ёгин-сочин кўп пайтда синган оёғимни қандай асрашим кераклиги ҳақида ҳам маслаҳат бердилар. "Табиб табиб эмас, бошидан ўтказган табиб" деб шуни айтадилар-да. Мажид ака урушдан ногирон қайтиб, мана, 60 йилдан буён бир оёқда икки таёқ ўртасида осилиб юрибдилар. Бир қўлнинг ҳам бир неча бармоқлари йўқ...

У киши ҳақида, 70 ёшлари муносабати билан, "Битта оёқ, битта қўл билан" деган очерк ёзган эдим. Телефонни қўйиб, шуни эсладим. Мақолада шундай жумлалар бор эди: "Урушда у киши билан нималар бўлгани ёлғиз Оллоҳга ва Мажид аканинг ўзига аён. Лекин, шунча йил бир оёқ, бир қўл билан кун ўтказиш, яна 10 фарзандни тарбиялаб, барини уйли-жойли қилиш, оёққа қўйишнинг ўзи ҳақиқий қахрамонлик эмасми?!"...

Мана, 80 ёшдан ошган бу инсон тонг отмаёқ, мени Рўза ҳайити билан табриклаб турибдилар. Синган оёқни қандай асраш ҳақида маслаҳат бераптилар. Булардан хулоса чиқара билиш керак.

Сизни билмадим, мен олисроқ юртларда, сайр-саёҳатда бўлсам, кўнглимга энг яқин жойлар сифатида қишлоғимиз қабристонини ҳам кўзимга кўриниб кетаверади...

Шоирликка ўргатишнинг иложи бўлганида, биринчи галда, ўргатувчи киши устозлик қилиб ўтирмай, шоирлик қилган бўларди...

КИТОБХОНЛИК ШАРОФАТИ

Амрулло Бақоевдек одамлар бу оламга ахён-ахёнда бир келар экан. Жамики пулдор ва мансабдорлардан фарқли ўлароқ, у бағоят самимий, саховатпеша, инсонпарвар киши эди. Энди ўйласам, кўп китоб ўқиш, бир умр адабиётга бўлган ҳавас ва кучли меҳр унинг шундай тарбияланишига асос бўлган кўринади.

Ҳа, у туманда энг кўп китоб ўқийдиган инсон эди. С. Есенин, А. Пушкин, Абдулла Орипов, Эркин Воҳидов шеърларини соатлаб рус ва ўзбек тилларида ёд айтар эди. Эҳтимол, у раҳматли билан жуда яқин дўст ва сирдош бўлиб кетганимизга сабаб ҳам адабиётга

бўлган қизиқишимиздир. Шу боис у Неъмат Аминов, Эркин Аъзамов каби таниқли ёзувчилар билан дўстлашди. Озод Шарафидиновнинг назарига тушди. У ёзмайдиган шоир, тасдиқсиз танқидчи эди. Истаган асар ҳақида холис фикр билдира оларди.

Унинг зўр китобхон эканлигига бир мисол айтаман. 1980 йилда Ленинградда ўтган Олимпиада ўйинлари томошасидан қайтдик. Саёҳатлар, концертлар, ўтиришлар бизни ниҳоятда толиқтириб қўйган эди. Амрулло китоб магазинларига саросар қириб, бир неча чет эл ва рус адабиёти намуналаридан сотиб олди. Тошкентга келгач, бир амал-тақал қилиб, "Ўзбекистон" меҳмонхонасига ўрнашдик. (Ҳа, амал-тақал қилиб. У пайтлар меҳмонхонага жойлашиш ҳазилакам иш эмасди).

-Энди сиз боринг,-деди у менга.-Нашриёт, таҳририятлар билан боғлиқ ишларингизни кўраверинг. Мен эса, уч кун ётиб, китоб ўқийман, кўчага ҳам чиқмайман.

Ҳақиқатан шундай бўлди.

-Афсус, русчани яхши билмайсиз-да, бўлмаса, ана буларни ўқиб, бир маъза қилардингиз,-деди у менга Бунин ва Булгаковларнинг қалин муқовали, чиройли китобларини кўз-кўз қилиб.

Шундай хулосага келганман: Амруллодай баркамол инсон бўлиш учун энг катта пулдор, мансабдорлар ҳам кўп китоб ўқишлари керак экан. Тўғриси айтайми? Бизнинг ёшимиздаги авлод ҳозирги ёшларга қараганда анча фаол китобхон эди.

"Ҳеч китоб магазинига кирганмисиз?"-деган саволга ҳозир анча-мунча ростгўй кишилар жавоб тополмай, қизариб қоладилар-ку! Амрулло эса, вилоят вино заводининг директори бўла туриб, нуқул китоб ўқир эди.

БУ-ҲАЁТ, АХИР!...

Яқин ўтмишга нисбатан муносабатимиз шундай давом этаверса, тез орада, бугун ҳатто чўткачиликни ҳам эплаёлмай юрган бола-бақралар, бизнинг авлод устидан масхараомус куладиган бўладилар...

Ахир, ўзимиз ҳам худди шу кунларни бошимиздан кечирмадикми? Ёқа ушлаш керак, кимларнинг устидан кулмадик? Қайтар дунё, деганлари шу бўлса керак-да!...

Илоё, ота-она ҳеч фарзанд доғини кўрмасин. Унда фарзанд бир ўлса, ота-она ҳар куни минг бор ўлади.

Рўза ҳайити куни (ҳайит куни-я) Ғожеа билан тугаган бир таъзиядан келиб, буни ёзиб қўйдим...

Ўзингдан кейингиларга катта моддий бойлик эмас, ишончли келажак қолдиришга интилган яхши. Ана шунда миллат гуркираб тараққий қилади.

Булар шўро замонасида яшаган деб, маломат тошини отгандан кўра, "Булар шўро тузумига бардош берганлар-ку!"-деб бизнинг авлодга шафқатда бўлиш адолатдан эмасми?

Мен қишлоқда яшайман.

Осмонни булут қоплаб, ёмғир ҳиди келавериши билан тарновлар тагига тоғора, челақларни қаторлатиб қўямиз. Ариқларда сув йўқ. Ер ости сувларига эса, ҳатто, кир ювиб ҳам бўлмайди. Пулга олинган сувга кўз қиймайди. Бунини мен 2002 йил бошида ёзаяпман...

Қишлоқда яшаш ҳам ўзига хос қаҳрамонлик, биродарлар!

Россияни севимли шоиримиз бир пайтлар "Азамат ўлка", "Осмон сингари бепоён ватан" деб таърифлаган эди. Ҳақиқатан ҳам, қанчалик катта имкониятлари бор бу юртининг! Ахир, у Ер шари қуруқлик қисмининг олтидан бир бўлагини ташкил қилади-я! Бошқача айтганда, бутун қуруқликнинг 17 фоизи ана шу мамлакат тасарруфига тўғри келади. Табиийки, унинг сувликлари ҳам жуда чексиз. Аҳолиси бўлса, бутун инсониятнинг атиги-400 дан бир бўлагини ёхуд мингдан икки фоизини ташкил қилади. Ана шу мамлакатда бугун бирон кишининг оч қолиши катта гуноҳ билан баробар. Бир ховуч сувни қизғанишчи?

Ўзбекистонда бурунги замонлардан қолган "Бугун ҳамма пахтакор!" шиорини юлиб, унинг ўрнига "Бугун ҳамма санъаткор" деганини илиб қўйиш керак.

Ҳаммамиз рақсга тушиб биламиз-ку, ахир!...

Биз оғизни тўлдириб-тўлдириб, катта-катта гапиришга ўрганиб қолдик. Тўғри, пахта экспорти бўйича дунёда иккинчи ўриндамиз. Олтин захралари, уни қазиб олиш бўйича ҳам биринчи бешликда савлат тўкиб турибмиз. Енгил машиналар ишлаб чиқаришда 28-ўрин бизга насиб қилган...

Хўш, яшаш шароити бўйича нечанчи ўриндамиз? Санъатимиз, нечанчи ўринда? Ўртача умр кўришдаги жойимиз қаерда? Адабиётимиз-чи? Буларнинг ўрнини ҳам белгилаб олиш керак-ку! Ана шунда ҳақиқий жойимиз билинмайдими?

Бутун рўза (2001 йил) Афғонистон уруши ваҳимаси билан ўтди. Бин Лодин ҳам бутун мусулмон дунёсининг қарғишига қолди-ёв!

Бизнинг том устидан Афғонистон томон учаётган самолётлар беҳад кўпайди. Гап уларнинг нима олиб учаётганида...

Ахир, улар, мана, бизнинг том устидан увиллаб, оппоқ излар қолдириб, пайдарпай учиб турибди.

Осмон ҳам чексиз эмас эканда, яхшилар!

Электр тақчиллиги сабаб, қатор йиллардан буён бизда "чеклаш", "тежаш" сиёсати юргизилади. Шикоятга ўрин йўқ. Чунки, тепадагилар буни яхши билишади. Керак бўлса, "тежаш" жадвалига ўзлари ҳам имзо чекиб беришган. Шу сабаб, биздаги тўй-маракаларда югур-югур кўпайиб, қийинчилик рўй беради. Қишлоқликнинг бошида бу ташвиш ҳам бор. Афсуски, ҳалигача "ёруғлик" таъминоти ҳақида бирор қонун йўқ.

Тўй чироқсиз қолса нима бўлади, ахир? Биз эса буни бошдан ўтказиб турамиз.

Ҳаётдан доим нолийвермаслик керак.

Ана, шеър ёзилаяпти, муסיқа басталанилаяпти. Қилқаламлар матога тонг манзараларини туширмоқда. Торлар таронага созланыпти.

Фақат булар эмас, узоқдан бўлса ҳам қозондан бўғ кўтарилаётгани кўриниб турибди...

Ҳаётдан бўлар-бўлмасга нолийвермаслик керак.

Менга Тангри қанот бергандаям фақт ўз қишлоғимиз устида учиб юрсам керак.

Ёзувчи одам ўзига қулайроқ жойга қоғоз-қаламни мудом шайлаб қўйиши керак экан. Бу, албатта, бир нарса ёзиш учун эмас. Бу сени қалам-қоғоз кутаяпти, деган маънода бўлсаям майли. Бошқача қилиб айтса, данғасалликдан қутилишнинг энг муносиб усули. Бўлмаса, истаган бир лаҳзада иссиқ жойни совитиш осон иш эмас...

Ҳали замон тонг отади. Неварам уйғонади. Унинг қўнғироқдек овозини эшитаман.

Аввал унинг овозини эшитай.

Мен ана шундан кейин ухласам ҳам бўлаверади...

Рўза мислсиз бир неъмат. Бутун тонг бўйи бедор бўлгансан

киши. У тамом бошқача. Шунинг учун тонг ниятларини "тонгий ўйлар" деб аташ керак. Яъни, "Тонгдай ўйлар"...

Ёзиш масъулиятини ҳис қилиш қийин эмас. Масалан, мен: "Буни Шукур ака ўқиса нима дейди? Ёки Неъмат ака ўқиса нима дейди?"-деб ўз-ўзимдан сўраб тураман.

Ха-я,ҳали Озод ака ҳам бор...

-Шахарда ҳам хўроз қичқирадимми?-деб сўради меҳмон бир қишлоқлик ижодкордан.

-Қишлоқдан чиқмасам қаёқдан билай? Буни Саид Аҳмад акадан сўраш керак,-деб жавоб қилди қишлоқлик қаламқаш.

Бир хил шоир ёзувчилар шеър,ҳикоя ёзаман деб, нақ бошқотирма қизишяпти. "Бу хос китобхонлар учун,буни 20 йилдан кейинги ўқувчи тушунади" эмиш. Бўлмаса, ана шу шеър ва ҳикоялар тепасига ҳам мақсадни англатадиган бирор бир белги қўйиб қўйиш керак. Мен овора бўлиб, уни бекорга ўқиб юрмайин-да.

Ё товба! Бўш араванинг тақир-туқури оламни бузади-я!

Режаларни мудом ошириб бажариб, бу ҳақда янада ошириброк ваъда-ю воҳид беришга ўрганиб қолган хўжалик раиси минбардан туриб бундай деди:

-Ўтган сайловда, ҳурматли депутатимиз учун, хўжалигимиз аъзолари 125 фоиз овоз беришга эришдилар. Биз бу ишни янада давом эттираверамиз. Бу соҳада қўшимча топшириқларни ҳам ошириб бажаришга тайёرمىз.

Қассоб-қассобга деди:

-Билганингни қилавер, азамат! Барибир, бу оламда бизга ҳайкал қўйишмайди.

Дарвоқе, наҳот, дунёнинг бирон бир бурчида қассобларга ҳайкал қўйишни унутишган бўлса?!

Биз тарафларда Бин-Лодиннинг шогирдлари йўқ деб,хотиржам ухлайверманг.

Биргина варақа тарқатиб, ёки уни симёғочу деворга ёпиштириш изидан жарақ-жарақ даромад олаётганлар ким? Бу бели синмаган "кўклар" кимнинг пули?...

Бир ношуд ёзувчига "Эшикбузар" деб лақаб қўйишибди. Йўқ, илло, уни ўғри деб бўлмайди,албатта. Гап тамом бошқа ёқда экан. Азамат шу ёзувчи, китоб чиқариш илинжида, наш-

риёт, тахририятлар эшигидан ипақдай эшилиб, мулойимгина бўлиб кириб келар, аммо дарғазаб бўлиб чиқар, эшикни шунақаям қарсиллатиб ёпар экан-ки, ҳатто шифтдан оҳақ тўкилиб, деразалар зириллаб кетар экан.

– Мен беш йил ўтириб битта китоб ёздим, – деди ёзувчи сирдош дўстига.

– Мен эса беш йил ўқиб, битта китоб ёздим-жавоб қилди дўсти.

Фикр тўлиб-тошиб ётган бўлса, китоб ёзиш қийин иш эмас.

Раҳматли дадамга : “Шаҳар ҳожатхоналарини ювиш учун бир дарё сув ишлатилади” десам, ҳатто ишонмас эдилар.

– Сув, – дейсанми? – дер эдилар ғалати ҳолга тушиб. – Шунча кўп сув-а?...

Озод ака, мени кечиринг, оёғим синиб ётган кунлар бошимга бир фикр келиб қолди: ўзи китоб ёзиш учун гоҳ-гоҳ чўлоқ ҳам бўлиб туриш керак экан, шекилли.

Ҳа, оёғинг боғлиқ бўлса, қаёққа ҳам борасан киши?...

САҲНАГА ҲАВАС

Бизнинг ёшлигимиз осон кечмаган. Ҳали ўспиринлик пайтиданоқ оғир меҳнатга маҳкум эдик. 50-йилларда қишлоқларда ишчи кучи ниҳоятда кам эди. Шунинг учун биз-ўқувчи-ёшларни ҳеч аямай меҳнатга солишарди. Ҳали 14-15 ёшдаёқ колхозга аъзо қилиб олишарди. Катталар билан баббаравар меҳнат қилиб, ер текислар, ариқ қазишга кирар, культиватор қўшилган отни етаклар, чолик, чеканка қилиб, пахта терардик. Ҳатто белимизгача лойга кириб сувчилик ҳам қилардик. Лекин, иш ҳақи деганидан ҳеч вақо йўқ эди. Тўғриси, ҳатто буғдой нони ҳам биз учун орзу эди. Айниқса, ёзги каникул (катта таътил) азоб-уқубат билан ўтарди. Эрта тонгдан кеч шомгача катталар билан баббаравар меҳнат қилардик. Қўллар қавариб, тоvonлар қонаб кетарди, ҳатто. Кичиксан ҳали деб шафқат қиладиган одам йўқ эди. Кетмон кўтариб дала чиқдинг-ми, тамом иш нормасини бажаришинг шарт.

Тўққизинчи синфни битиргач, ёзги таътил пайти, мен шаҳарга кетиб қолдим. Бир ганчкор устага ёрдамчи бўлиб, мардикорлик қилдим. Иш ниҳоят оғир эди. Ҳар қалай, соҳибкорлар уч маҳал иссиқ овқат берар, одам тўқ юрарди. Нима бўлса ҳам шаҳар экан. Уни-буни кўрасан, кўнглинг очилади. Мактабга қайтгач, болаларга мақтаниб айтадиган гап ҳар кун кўпайиб борар эди.

Уста менга ҳар куни 3 сўм иш ҳақи берарди. Пулнинг қурби яхши эди. Шу пулга тахминан 12 буханка нон ёки 1,5 килограмм гўшт бўлмаса, 3 килограмм оқ қанд олиш мумкин эди. (1958 йил)

Буни қарангки, шу орада Бухорога Ҳамза номли Академик театр (ҳозирги Ўзбекистон Миллий театри) гастрол билан келди.

Ишонасиз-ми, кун-бўйи ишлаб, ўлгудай ҳолдан тойсам ҳам, ҳар кеча шу театрға тушадиган бўлдим. Шундай қилиб, Академик театр нечта спектакль олиб келган бўлса, барини кўришга улгурдим. Томоша залида Омон Мухторов билан танишдим. Уйи шу яқин орада экан. Бўлажак ёзувчи ҳам ҳар кун теартга тушарди. Биз ҳатто томоша қилган спектаклларимизни ўзаро муҳокама қилар, артистлардан ким қандай ўйнаганлиги ҳақида қизгин фикр юритар эдик.

Шундай қилиб, қарийб 3 ой муддат ўтди кетди. Тўғриси, энди мен қишлоққа бутунлай "бошқа одам" бўлиб қайтдим. На мактабга, на уйга сигардим. Ахир, мен Шукур Бурхонов, Олим Хўжаев, Сора Эшонтўраева, Ғани Аъзамовларни ўз кўзим билан кўриб "Отелло", "Навоий", "Қонли сароб", "Қутлуг қон" каби ўнга яқин спектаклни томоша қилдим. Бухоро шахрининг деярли ҳамма кўчаларини пой-пиёда кезиб чиқдим. Ўз пулимга кийим-бош ҳатто уйдагиларга совға-салом ҳам олдим...

Дўппи торлик қилиб, бўйим чўзилиб кетгандай эди, гўё.

Мана шу ўтган 3 ой ҳаётимда қандайдир бурилиш даври бўлди. Мен буни, албатта, кейинроқ англаб етдим. Ўшанда синфдошларим ҳам, колхозда ишлаб юрган тенгқурлар ҳам менга роса ҳавас қилишгани рост. Аммо, ўнинчи синфда дарсларга деярли қизиқмай кўйдим. Баҳоларим тушиб кетди. Тўғриси, ҳаёлпараст бўлиб қолдим. Фақат адабиёт дарсларида ҳамон аълочи эдим. Ҳатто математика, физика фани домлалари мени ёмон ҳам кўриб қолдилар.

Шу-шу, ҳали-ҳануз Тошкент борсам, албатта, Ҳамза театрига лоақал, бир марта тушаман.

ЖИНДАЙ КУЛГИ

Гўштини бўри еган қўй пўсагидан пояфзал учун яхши ямоқлик ҳам чиқмайди.

Бир киши аёл сотувчидан писка сўради.

– Яхшисидан борми?

– Мана, зўр!-деди аёл–Ўзим ҳам шунақасидан оламан, -
мақтанди у бехосдан.

Тарки одат-амри маҳол деб, шунга айтадиларда...

ҲАР КУНДАН БИР САБОҚ.

Шукур ака (Холмирзаев) билан ресторанда овқатланаётган эдик. Мен официанкадан туздон келтириб қўйишни сўрадим ва бу ишни тезгина бажаргани учун унга катта раҳмат айтдим.

Кутилмаганда Шукур ака менга норози бўлиб, кескин қаради.

– Нимага раҳмат? -деди у. Вазифаси-ку! Қайтага унга танбех бериш керак эди. Ҳар нарсасага “раҳмат” айтаверадими?

Ўйласам, жуда тўғри. Одам ўз қадрини туширмагани яхши экан-да...

Иқтисодий қийналиб юрган йиллар эди. Кўпни кўрган бир кекса гапириб қолди.

– Уйда бир соғин сигир, беш-ўнта жайдари товук бўлса, томарқадан бир йилга етгулик галла ундирсанг, қимматчилик дегани сен учун бекор гап. Сўнг у ўйлаб туриб қўшиб қўйди:

– Бироз меҳнати оғир, албатта...

Озод ака Шарафиддинов қизларини чиқарган тўйда қатнашганман. Тасодифни кўринг, даврани олиб борувчи билан ёнма-ён ўтириб қолибмиз. Таниқли санъаткорлар кўпчилик эди. Лекин, бутун ўтириш давомида Озод ака даврани бошқарувчи ёнига тез-тез келиб, қайси қўшиқлар ижро этилишини эслатиб турдилар. Бундан ҳеч бир санъаткор ўзича ташқари чиққан эмас. Демак, улар ҳам ижро бўйича кўрсатма олишган экан.

Ҳар куни қулоқлар қоматга келадиган, ўзимизда ўтадиган тўйларда қатнашиб, бунини бот-бот эслайман...

Ҳамма кексани ҳам нуроний деб бўлмайди. Лекин, ҳақиқатда, нуроний кишилар бор. Бундай инсонлар кириб келиши билан давралар ўз-ўзидан ёришиб кетгандай бўлади. Ўтирганлар хушёр тортиб, суҳбат мазмуни ҳам дарҳол ўзгариб қолади. Бундай давраларда одамлар нохуш сўзлардан ўзларини тиядилар. У ёқ-бу ёққа аланглаб, жойларини билиб ўтирадилар.

Ана шундайларга нисбатан “нуроний” сўзи кўз устида қошдек ярашади.

Она томонидан Худойберди бобом, қарийб бир аср умр кўриб, 1960 йил ёзида оламдан ўтдилар. Оғир касал ётган дамларида айтган бир гаплари эсимда ўрнашиб қолган:

– Шукур, узоқ яшадим. Лекин, барибир, ёруғ олам яхши. Еган-ичганинг эмас, кўрганинг қолади бу дунёда...

Холбуки, у кишининг умри қора меҳнат, қийинчиликлар, юпунчилик ва фарзандлар доғи билан (онам, холам, уч тоғамни тупроққа қўйганлар) ўтди...

Барибир, очиқ кўз учун ёруғ олам яхши экан. Бунини юз ёшли Бобом айтганлар...

Раҳмат қилсин, қишлоғимизда энг серфарзанд Собир бобо бор эдилар. Жуда хушчақчақ, меҳнатсевар, чеҳраси очиқ киши эдилар.

– Бировнинг олдида, ҳа деб, йўқчилигингиздан дийдиё қилаверманг. Нима, қўлтиғидан чиқариб, бир бурда нон берадими? Қорнингиз оч бўлса ҳам кўзингизда бир ботмон ёғ бўлсин, – деганлари ёдимда қолган.

Сафар Раҳим тоға уруш ногирони эдилар. Ҳаддан зиёд беозор, жонсабил, камсуқум киши эдилар, раҳматли. Одамларни мудом муроса-мадорага даъват қилиб юрар эдилар. Кейин ўзларини мисол келтириб, “Мен тўрт йил урушни “ладна” (хўп бўлади) билан ўтказиб келганман” дер эдилар.

Оллоҳ бандам деган бўлсин, Уста Очил тоға жуда ўктам, шиддатли, орияти баланд одам эдилар. 86 ёшда вафот этдилар. Тўғриси, то ўлгунча тешани ҳам, шишани ҳам қўймадилар. Тўртта хотинлари бор эди. Тўй-томошаларда тўрттовини (тўрт аёлни!) бир ерга қатор ўтқазиб, ўзлари бел боғлаб, хизмат қилиб юрар эдилар.

Фарзандларининг кўпи қобил, уddaбуро, ўктам бўлиб етишди. Тавба дейман, тўрт кундошли уйни ҳам бошқариб бўларкан-да...

Ҳозир қишлоғимиздан иккинчи жаҳон урушига кетган 50 нафар инсондан {улардан 27 нафари жанг майдонларидан қайтиб келмаган} фақат бир киши (2002 йил бошида) Тоҳир Сирож тоға ҳаёт (Илоё, умрлари узун бўлсин). Лекин, у кишининг икки акаси Ҳасан-Ҳусенлар ҳам урушдан қайтиб келмаган.

Тоҳир тоғанинг қисмати қизик. Бир кунлик куёвни, тўйнинг эртаси куни, чимилдиқ тагидан, фронтга олиб кетишган. Кейин у киши узоқ вақт Ленинград қамалида қолиб кетган. У ёқдан “қора хат” ҳам келган. Хотинлари эрга чиққандан бир ҳафта ўтар-ўтмас ўзлари дарвозадан кириб келганлар.

– Сиз билан урушган немислар билан ўртада яраш-яраш

бўлса, борасизми, тоға?-дейман у кишига қизиқиб.

Тоҳир тоға жиддий тортадилар. Кўзлари ола-кула бўлиб кетади.

-Ярашадиган иш бўлгани йўқ, домла!-дейдилар оғир сўлиш олиб...

Бу одамлар уруш тамом бўлиб кетганига, балки ишонишмас ҳам...

ТУШ КАБИ ЙИЛЛАР...

Сиз ишонмайсиз, раҳматли дадамни оталари ўрнига қулоқ қилишган. Бобомиз Турсунбобо қазо қилганларида дадам 7 ёшда бўлганлар. (Бу 1921 йилга тўғри келади). Тўғри, бобомизнинг ўз қишлоғимизда одамлар ёлланиб ишловчи 5-6 гектар ерлари бўлган. Дадам 16 ёшга чиққанларида (1930 йил) "Сен катта ер эгасининг ўғли бўлгансан" деб, қишлоқдан бадарға қилишган. Шу-шу раҳматли Бувим ҳам у киши билан қарийб 10 йил қишлоқдан узоқда, сарсон-саргардон юрганлар. Қайтиб келсалар, на уй бор, на жой.

Бирон мантиққа сиғмайди бу гап.

Демак, мантиқсизлик ҳукмрон бўлган даврларни ҳам бошдан кечирганмиз. Ҳа, кизик бўлган Шўро замони десам, гапимга ишонаверинг.

Урушдан кейинги йилларда қишлоғимиздан фақат Мулло Абдулло бобода соат бор эди. Рўза пайтлари, ифтор вақти бўлган бўлмаганлигини билиб келиш учун, бувим мени шу кишиникига юборар эдилар. Мулло бобо занжирли соатларига зеҳн солиб:

-Ҳали бир чой қайнагулик вақт бор, ёки "Бир чойнак чой ичгулик фурсат бор,-деб, ифтор вақтини белгилаб берар эдилар.

Колхоз раиси райондаги мажлисга кечикмаслик учун у кишидан соатларини омонат олиб юрган пайтлари ҳам бўлган...

Янглишмасам, 1946 йилнинг совуқ куз куни эди. Раҳматли Онамга, илғор пахтачилик звеноси бошлиғи сифатида патефон мукофот беришди. 3-4 та пластинкаси ҳам бор эди. (Уни "Қарта" дердик). Ўша пайтдаги қўшиқлар қулоғимда қолиб кетган. Бугун санъатни оз-моз тушунишимга балки ўша қадим патефон, уни қора меҳнат билан топган раҳматли ОНАГИНАМ сабаб бўлганлар дейишга тамом ҳақлиман.

Урушдан кейинги оғир йиллар қайроқтош каби кўнглимга

чўкиб қолган. Ҳатто ўт ёқишга гугурт топилмасди-я! Кеч кириши билан Бибим ё Онам:

–Томга чиқ-чи!-деб буюрар эдилар.

Сабабини биламан, кимнинг уйида тутун кўринса, бориб ўчоғидан тутантириқ олиб келиш керак. Бунинг учун озгина тарашани ҳам ўзимиз билан олиб борар эдик. Шу йўсин, бир-биридан тутантириб олиш йўли билан, бутун қишлоқ ўчоқларида аста-секин олов ёнарди.

Энди ким ҳам ишонади бу гапларга?...

Пешонаси тошдан экан бизнинг авлодни.

Усмон Носир ҳақида анча-мунча билардим. Лекин, унинг "Юрак" шеърини илк бор, 1970 йил, Неъмат Аминовдан эшитдим. Бир марта тинглагандаёқ, шеърнинг каттагина қисми ёд бўлиб қолди.

Шу-шу Неъмат акани ҳар кўрганда, ёки уларни эслаганда, албатта, Усмон Носир ҳам эсимга тушаверади...

Яширишнинг нима кераги бор, жуда камбағал эдик. Мен 3-синфда, қиш пайти, бир оёғимда нимдош калиш, бир оёғимда йиртиқ ботинка билан мактаб борганимни эслайман. Ҳеч ким буни уят ҳам қилмасди. Бу ҳали ҳолва экан. Қаҳратон совуқда биздан ҳам узоқ қишлоқлардан шип-шийдам, ялангоёқ, келадиган болалар ҳам кўп эди.

Биз камбағал, бутун мамлакат қашшоқ эди.

50-йилларда синфимизда фақат бир боланинг чарм жилди(папкасида)да бугдой нони бўларди. Отаси колхозда омборчи, онаси товукбоқар эдилар. Шу бола танаффус пайтлари жилдини ўзи билан олиб чиқар, ёки умуман танаффусга чиқмас эди. Ҳатто, хожатхонага ҳам папка кўтариб борганини ҳаммамиз кўрганмиз. Барибир, нонини ўғрилаб ердик. Болалик-да...

У йиғлар, аччиқлаб мактабни ташлаб кетарди.

Ўқиш бизга жуда қимматга тушган. Бутун бошли бизнинг Жондор туманида 1960 йилгача бор-йўғи 4 та ўрта мактаб бўларди. Бу мактаб ўқувчилари 10, ҳатто 15 километр узоқлардан қатнаб, шу атрофдаги қишлоқларда ётиб, ўқир эдилар. Ўқувчиларимизнинг аксариятида, олий маълумот тугул, ўрта маълумот ҳам йўқ эди. Ана шу шароитда ҳам биз дарсларни қолдирмас, "аъло" баҳога интилар эдик.

Назаримда мактабнинг, "аъло" баҳонинг қадри ниҳоят баланд эди, ўша йиллари.

Айрим ёшлар бизга Сиз шўро замонасининг одами деб, таъна қилишади. Бундан қочиб бўлмайди, албатта. Ахир, нима қилиш керак эди? Кўчиб қаерга ҳам борар эдик. Шўро дунёнинг қарийб тўртдан бир қисмини қоплаб олган эди-ку. (Биз билан ҳамтенг бўлганингда сен нима қилган бўлардинг?). Ватан танлашнинг иложи йўқ-ку, ахир?...

Ҳар куни гул-гул кийиниб, хилма-хил таомларни танлаб-танлаб тановул қиладиганлар учун байрам ва ҳайитларнинг мутлақо аҳамияти йўқ.

Нафсини тийолган одамгина келгуси йил ҳосили учун ҳозирланган уруғликка сира қўл урмайди.

У худосиз бўлса, бунинг ҳеч ажабланадиган ери йўқ. Ахир, Худованди карим ҳар қандай ифлос қалбда ҳам тажассум топмайди-да.

Японларда "Шеърятга ўргатиб бўлмайди" деган мақол бор экан. Буни барча таҳририятларнинг эшиги устига, катта-катта қилиб, ёзиб қўйиш керак.

Ҳаваскор қаламкашларга ҳикоя ёзишни эмас, китоб ўқишни ўргатиш даркор.

Бу бокс дегани кўп қизиқ нарса экан. Икки одам бир-бири билан шунақа муштлашишадики, ҳатто бурунлари пачоқланиб, жағлари қийшайиб кетади-я! Шундан сўнг охирида яна ўзаро кучоқлашиб, бир бирларини ўпишларини кўринг.

Японларда "Шоир шамоллар ва юлдузларнинг хўжаси", деган мақолни ўқидим. Ўқиб, "Эсизгина шоир" деб қўйдим. Чунки, ҳар икковидан ҳам на қорин, на чўнтак тўлади.

То ўзинг ҳақиқий инсон деган мақомга эришмай, чин дўст топишни орзу қилма.

–Бизда куёш ботганда Америкада у эндигина ниш уриб чиқаётган бўлади. –дедим бир куни билагонлик қилиб.
–Бўлмаса, Куёш иккитами?–деб кулдилар бобом.

Вьетнамда "Гўзал илонлар" кўрик-танлови ўтказилиб, унда мамлакатдаги турли хил, турли катталиқдаги, турли ёшдаги илонлар олиб қалинар экан. Чиройли илонга катта мукофот

ажратилар, бундай илонлар алоҳида парваришланар экан.

Ибрат оладиган иш эмасми?

Илон қадрига етган мамлакат инсон қадрига ҳам етади, албатта.

Одамни оммавий кириш мақсадида беҳисоб қурол-аслаҳа ишлаб чиқараётганлар бу ишдан ибрат олсалар кўп тузук бўларди.

Мақтовларга бунча ўч бўлмасак! Мустабидлик йилларида ҳатто пахта-бизнинг ор-номусимиз, дейишгача етиб бордик-а! Нима, пахтаси бўлмаган халқларнинг ор-номуси йўқ эканми?...

Пенсияга чиқиш олдидан оёқ синиб, дуб-дуруст ётиб қолдим. Катта таътилга чиқиб, оёқни чўзиб ётиш олдидан бу ҳам бир "репитиция" бўлди дейман ўзимга-ўзим тасалли бериб.

Адабиётнинг нонини туя қилиб, юрганлар оз эмас. Лекин, унга ўзини қурбон қилганлар бармоқ билан санокли даражада кам. Ана шу санокда Шукр Холмирзаев биринчи ўринда турса керак.

Ўзини кўз-кўз қилиб, гердайиб юрган одамни менга "Ана шу одам ёзувчи" деб кўрсатишса, мутлақо ишонмайман. Калондумоғ кишидан яхши ёзувчи чиқишига асло кўзим етмайди.

Нокамтар одамни яхши ёзувчи деб бўлмайди.

Ўз-ўзини енга олган одамгина ҳақиқий паҳлавондир.

Катта ёшдагилар сени ота-буванг сабабли эъозлашса, ҳам тенгларинг орасида иззат-обрўини ўзинг топсанг, ёшлар эса, сенга фарзандларинг туфайли ҳурмат кўрсатишса, шунда ўтган ва ўтаётган умрингдан жуда-жуда рози бўл.

Профессор Ҳамид Фуломович Неъматов билан бўлган ҳар суҳбатдан сўнг мен одамзодда фойдаланилмай ётган қанчадан-қанча имкониятлар борлигини яққол ҳис этаман.

Садриддин Салим Бухорий ўрисларга немис тилини, немисларга форс тилини, форсларга ўзбек тилини ўргатиш даражасига етган. Биргина булар эмас, у Қуръони Каримни бемалол тиловат қилиб, тафсирини ҳеч қийналмай, янглишсиз тушунтириб ҳам билади. Бу айтганларимиз тарозида қанча тош босса, унинг шоирлиги бундан заррача кам эмас.

Одамзот бу даражага етиб бориши учун озмунча меҳнат,

машаққат сарфлайдими? Садриддин Салим бўлса, ўзи ҳақида гапиришни мутлақо ёқтирмайди.

Бухоро тупроғи қанчалар унумдор-а!...

Профессор Раҳимжон Воҳидов менга ўз инжиқликлари билан, ҳеч нарсадан қониқмай, кўнгли тўлмай, мудом норози юриши билан ҳам ёқади. У нафақат мумтоз адабиёт, балки бу кунги бадий ижоднинг ҳам катта билимдони. Шу билан баровар Шарқ тарихини чуқур ўрганган олим. Менимча, бугунги ўзбек адабиётшунос олимлари орасида форс-тожик адабиётининг бир-бирига таъсирини Раҳимжончалик биладиган киши кам бўлса керак.

Албатта, бу менинг ўз фикрим. Дўстинг ҳақида ошириб гапиришнинг айби йўқ, деб ўйлайман.

"Раҳимжонга хотинлик қилганингиз учун Сизга алоҳида мукофот керак, Янга,-деган эдим бир куни катта дастурхон бошида Муборакхонга.

Тумандошимиз шоир Юсуф Толибов ўз истеъдодининг лоақал, чорагини истифода қилолганида ҳам, аллақачон эларо машхури олам бўлиб кетар эди.

Оёғим синиб, чўлоқ бўлиб қолган кунларимда раҳматли Отамнинг бизга ёдгорлик ҳассалари жуда асқотиб қолди. "Бир умр менга суянчиқ экансиз-да, Дадажон!"-дейман унга ҳар гал таяниб юрганимда.

Раҳматли дадамнинг турмушдан нолиганларини деярли эшитмаганман. Айниқса, дастурхон бошида такрор Қодир Эгамга шукроналар айтиб турар эдилар. Оғир бетоб бўлиб, ҳатто юролмай қолган чоғларида ҳам, "Парвардигоро, берган дардингга шукур" деганларини жуда кўп эшитганман...

Бу гапни тушуниб, дилдан чиқариб айтдим: "Берган дардингга ҳам шукур", -демок учун одамда қанчалик катта сабр-тоқат, жасорат керак, ахир...

Биз ёш пайтда кўкламга етган қарияларнинг "Кўкка чиқдик, шукур, энди ўлмаймиз" деганларини кўп эшитганмиз. Шунинг учун қийинчиликлардан ҳа деб нолиш ярамайди.

Аниқ ёдимда, бизнинг ёшлигимизда кечқурун ўз уйида нима пишгани билан мақтаниш ҳоллари кўп бўларди. Гўштли таом ахён-ахён, у ҳам фақат якшанба кунлари пишар эди-да.

Энди 2-3 тадан енгил машина, 3-4 тадан телевизор

музлатгичлар билан қаноат қилмай, ношукурлик қилиб юрганларни кўрсам, ўша кунлар ёдимга тушади.

Лекин бу эртатка ишонадиганлар энди жуда кам.

Урушдан кейинги йилларда қишлоқдан бирон киши сигир сотиб олса, бутун қишлоқ, албатта, бориб кўрарди. "Фалончи сигирлик бўлибди, қозони оқарибди, болаларининг оғзи сутга етди. Насиб қилсин, рўзғори тинди" деб, ҳафта бўйи унинг орзу-ҳавасини қилиб юришарди. Ўша пайтлар қишлоқ аҳлининг фаровонлиги оилада соғин сигир бор-йўқлиги билан белгиланарди.

Ҳозир бойлик нима билан ўлчанишини билмайсан ҳам. Чунки, қанча кўл бўлса, шунча кам. Қолаверса "Қозони оқарди" деган ибора тобора истеъмолдан қолиб борапти.

Қанчалик қашшоқ яшаган бўлишмасин кекса авлоднинг биздан улуглиқ томони бор:

Улар мачит қуришди, намоз кўришди. Оллоҳ таолога биздан кўра яқинроқ бўлишди. Худосизлик илмидан сабоқ олишгани йўқ. Шунинг учун улардаги иймон-эътиқод биз-шўравийларга нисбатан жуда баланд эди.

Ҳарқалай, бу ёруғ олам билан улар осонроқ видолаша оладилар...

Мен радиоприёмникни тахминан 50-йилда кўрганман. Колхозда ҳисобчи бўлиб ишлайдиган, ўзига тўқ бир қўшникимизни 2-3 нафар ўрис келиб, нақ сандикча келадиган радиоприёмник ўрнатишди. Ҳар иккови рўпара қурилган икки уй томига чиқиб, ҳода тиклади. Ўртада сим тортишди. Аниқ ёдимда, приёмник тагида 6 та, ҳар бири буханка нондай келадиган батареякалар қўйишди. Биз болалар ҳовлига қараган деразадан ичкарига бош суқиб, уларнинг ҳар бир ҳаракатини диққат билан кузатар эдик. Иш тугади. Ўрислардан бири ўрнатилган қути қулоғини буриши билан қутти шигиллаб, бир чеккасида чирокча ёнди. Ўрис бола билагидаги соатга тикилиб турди-да "Говорит Москва" деб юборди. Шу заҳоти қутидан ҳам худди шу гап янграб қолса бўладими?" Говорит Москва!"

Мен шоша-пиша, болалар орасидан сирғаниб чиқиб, уйга чопдим. Ҳансираб бориб, бибимга дедим:

-Бибижон, ўрис одам нима деса, приёмник ҳам шуни қайтарар экан.

50-йиллар бошида қишлоғимиздан биринчи бўлиб бригадир Зариф тоға Москва бориб қайтдилар. У киши билан мактабда

учрашувлар ҳам бўлди. Ҳатто, ўқитувчиларимиз ҳам Зариф тоғага аллақандай қўли етмас тоғдай ҳавас билан қарашарди.

–У ерда ер тагида поездлар юради,–деб қолди ҳаммани ханг-манг қилиб Зариф тоға. Кексалардан бири ҳеч парво қилмай, қўл силтади.

–Одамни кўпам лақиллатаверманг-да энди, Зарифбой, –деди у ишонмай. –Нима ер устида жой қуриб қолипими?

Шу одамнинг невараси ҳозир Тошкент метросида ишлайди...

Бибим раҳматли санокда ўндан нарига ўтолмас эдилар. Кўп нарсаларни санасалар уни 3 тадан, 5 тадан тўп-тўп қилиб, кейин сўрар эдилар:

–Учта бешталиқ тухумга, яна учта қўшилса бари нечта бўлади?

Урушдан кейинги йўқчилик йиллари эди.

Кишлоқ ариғини қазिश учун ҳашар бўлди.

Белигача лойга ботиб, терлаб-толиқиб, рошга чиқиб, зўрга нафас олиб ўтирган Сайли тоға юзларидаги терни этаги билан арта туриб, бундай деди:

–Ҳафтада бир марта паловга тўйсанг,бу ишлар одамга нима бўлибди...

Ўз иқтидорига ишонмаган одамдан катта ҳасатгўй чиқади.

ТУЗУМ ВА БИЗ

Мустабид тузум йилларида ҳам бировлар айтганидек “Кўйдек ювошгина” яшамадик, тамом итоатгўй бўлмадик, шекилли. Бизнинг Жондорда чиқадиган, ўша йиллари “Коммунизм тонги” деб аталган газетамизда 1968 йил Абдулла Ориповнинг “Яссавий қабри қошида” ва “Юлдузим” шеърлари илк бор ёруғ оламни кўрди.

Ёзувчи Саъдулло Сиев бу ҳақда “Ўзбекистон адабиёти ва санъати” газетасида ёзиб чиққанини, (1997 йил 6 июн) бу ишни ўша пайтда қарийиб жасоратга тенглаштирганини ўқиган бўлсангиз керак. Албатта, бу “Қаҳрамонлик” каминага арзон тушмаган...

80-йиллар бошида ўз дўстларимиз тўдасини “Меҳнат ва адолат, жиндайгина-машат партияси” деб, кулги қилиб атай бошладик. Тан олиш керак, бу гап асли мендан чиққан. Аслини олганда ҳеч қандай партия-мартия тузганимиз йўқ. Лекин, тешик кулоқ денг, бу гап тарқалиб, тез орада туман фирқа қўмитасигача

бориб етибди. Ана энди бизга ёмон кўз билан қарайдиганлар кўпайиб қолганини бир кўринг! Туппа-тузук идораларда, лавозимларда ишлаб юрган дўстларимизни (Хайрулла ака, Мақсуд ака, Халил ака) ҳар ёққа тарқатиб юборишди.

Мен ҳам қуруқ қолмадим. Бир катта йиғилишда Биринчи котиб тап тортмай, "Сиз райондан чиқиб кетинг, ишимизга ҳалақит берманг. Бизда қўшпартиялилик бўлмайди!" деб қолди рўй-рост.

Мендан кўпчилик ўзини олиб қочадиган бўлди.

Энди ишлаш қийин эди, албатта. Хайрият, тез орада порахўрлик ва пора беришдаги айби учун, Биринчининг думини чигишди.

Биз дўстлар эса ҳали ўша-ўша-норасмий "партия"нинг аъзосимиз. "Меҳнат ва адолат, жиндайгина маишат"...

Бизнинг қишлоғимиздан, тўғрироғи, бутун Шаҳри Ислом мавзесидан ягона Мулла Абдуллабобо Бухоро мадрасасида 25 йил таълим олган, олим ва мударрис бир киши эдилар. Архив ҳужжатларини титкилиб ўтирганда бир рўйхат топилиб, у кишининг исми-шарифини 20-йилларда очилган СБ (саводсизликни битириш) мактаби ўқувчилари сафида учратиб қолдим. Ана холос, олим одам-а! Саводсизлар рўйхатида олим одамнинг исми-шарифи турибди. Хайрият, бундан у кишининг ўзлари беҳабар бўлган.

ОК ДОҒЛАР

2001 йил 19 октябрь куни Ўзбекистон-Хитой футбол жамоалари ўртасида жаҳон биринчилиги саралаш ўйини бўлиб ўтди. Ўйин бошланишидаёқ негадир кўнглимдан бизнинг футболчиларда ватанпарварлик етмайди деган фикр кечди. Чунки, Хитой Давлат гимни чалинаётганда, ўйинчилар қўлларини кўкракларига қўйиб, баланд бир руҳият билан, бошларини мағрур кўтариб, ўз мадҳияларини ижро этишди.

Яширмаслик керак, бизнинг Гимн чалинаётганда мен футболчиларимизга алоҳида-алоҳида аҳамият қилдим. Лоақал, бирон ўйинчининг лаби ҳам қимирламади-я! Гўё ҳеч нарса бўлмаётгандай уларнинг шалвираб ўтириши кўзга жуда хунук ташланар эди. Холбуки, ўйин Тошкентда бўлаяпти. Холбуки, Республика Давлат Гимни ижро этилаяпти. Қолаверса, бутун ишқибозлар асосан ўзимиздан, ўйинни бутун мамлакат телевизор орқали кўраяпти.

Наҳотки, футболчилар буни тушунишмайди? Балки, кимдир

спортгаям энди мафкура сўқасанми деб, мени айблар. Мен бу хаёлдан тамоман узоқман. Лекин, шуни аниқ биламанки, ўз Ватанини жон-дилидан севган футболчигина майдонда қанот ёзиб, ахду-жаҳд билан ҳаракат қилади. Шу ўйин давомида бундан бир неча йил олдин ёзиб қуйганим бир жумлани эсладим: "Биласизми, нима учун бразилиликлар уст-устига дунё чемпиони бўлишади? Чунки, ўлар футболни эмас, Бразилияни севишади"...

ПАХТА, ПАХТА...

Машҳур шоиримиз айтган гапга мен жиндай қўшимча қиритаман: "Пахтага тил битса, у ўзбекча сўзлаб, энг аввал, биздан қайта-қайта кечириб сўрарди"...

Сугурта бўлими ходими менга қизиқ бир гап айтди: Ўз ишимиз қолиб, ҳар куни туман марказидан Мохонга, 25-30 километр йўл босиб, пахтага бораяпмиз. Топганимиз еганимизга етмайди. Идоранинг "Тико"сига ўзимиз рухсат бердик, ҳайдовчимиз эрталаб барвақт туриб, бир-икки соат киракашлик қилиб, бензин сотиб оладида, бизларни Мохонга элтиб-келтиради. Кеча тушликни ҳам ана шу киракашлик ҳисобидан қилдик...

Бу пахта билан боғлиқ ҳамма жойда ҳар куни бўлиб турган хангомалардан бири, холос. Лекин, ҳар ким ҳам буларни ёзиб қўяётгани йўқ...

Пахта, азиз бўлиб кетдинг-а, пахта! Ердан ҳам азиз! Ё, тавба, айрим йигинларда қадринг одам қадридан ҳам баланд бўлиб кетади-я, пахта...

Пахтадан бўшаган чаноқлар эрта тушган қор билан лиқ тўлди. Ғўзанинг танига совуқ титроқ, кирди. Чунки, унинг пойида йиртиқ калишнинг излари қолган эди...

Менинг кўнглимда ҳали айтилмаган бир гап бор: ҳамма учун муҳим бир гап. Лекин, билмайман қандай гап ўзи? Ана шу гап тилимнинг учига келгунча, ўлиб қолмасам бўлгани.

Пахтага бошқа бир ном топиб бўлмасмикан? Унинг бўйи-баста, ичак-чавоғи, мазмун-моҳияти, азоб-уқубатини ўзида тўла акс эттира оладиган бир янги ном!...

Пахтани...
мажлислар бадном қилди.

Колхоз пахтасини пайхон қилгани учун, маъмурлар бош бўлиб, бўшалиб чиққан соғин сигирни сўйдиришди. Далолатномага "сигир ошқозонидан фалон кило кўрак чиққани" қайд қилинди. Бунни кўрган уй бекаси ва ёш болалар зор-зор йиғлагани ҳеч қаерда қайд қилинмади.

"Чўнтагида ҳемири йўғу, бу кишига касал бўлиб, оёқ чўзиб ётишни ким қўйибди?"—деди таъмагир шифокор бемор томонга ишора қилиб.

Дехқон пахта етиштириш, ҳисобидан маош олади. Табиийки, бюджетга ўз иш ҳақидан солиқ тўлайди. Пахтачилик хўжалиги ҳам даромаддан, қолаверса, фойдадан солиққа тортилади. Энди пахта қайта ишланиб, тола ва чигитга ажратилади. Табиийки, пахта тозалаш заводи ишчи-хизматчилари ҳам бюджетга иш ҳақидан солиқ, завод эса, даромад ва фойдадан зарур ажратма тўлайди.

Энди чигит ёғ заводи тасарруфига ўтади. Бу жойда ҳам юқоридаги тартиб ҳукмрон: иш ҳақидан солиқ, завод даромади ва фойдасидан солиқлар олинади. Ўз навбатида тола ип-йигирув комбинатига келиб тушади. Бу ҳол, яъни солиқ ғилдираги ўзича айланаверади. Тўқув комбинатидан тайёр матоҳ тикув цехларига ўтиб, кийим-бошлар ҳосил бўлади. Демак, яна иш ҳақидан солиқ, корхона фойдасидан ҳам солиқ ва ажратма олиш давом этаверади. Ҳатто кийимлар савдога чиққанда ҳам бу ҳол сира тўхтамайди.

Кўринаяптики, пахта бюджетга қайта-қайта солиқ туғиб бераяпти.

Мен иқтисодчи эмасман. Лекин, деҳқоннинг ана шу пировард натижалардан мутлақо манфаатдор эмаслиги, қўлини бурнига тикиб қолаётганини биламан. Бу тизимни қайта қуриш, бюджет билан бирга, деҳқон манфаатдорлигини ҳам кўзлаб, иш тутиш керак, деб ўйлайман. Бюджет деҳқонга мадад қўлини узатиб турсин. Бюджет ўзига келиб тушаётган маблағлардан деҳқон учун ажратмалар ажратсин. "Деҳқонга бюджетдан бунча ажратма ажратилди" деган жумла ҳамма расмий маълумотларга қўшиб борилсин. Бу иш бирон бир ривожланган мамлакатда йўлга қўйилган бўлса, у тажрибани ҳам, албатта, ўрганиш керак.

Бизнинг авлод пахтакорлик билан ғурурланадиган кунларга тезроқ етиши керак.

Пахта саноати, пахтачилик илмий текшириш институтлари, пахтачилик билан шуғулланувчи олимлар олдига кескин бир вазифа қўйиш керак: Энг замонавий (ўта замонавий), пахтани мутлақо нобуд қилмай, сифатини сира бузмай терадиган машиналар ишлаб

чиқиш даркор. Одамларни букилиб, пахта териш азобидан тезроқ кутқариш лозим. Бундай машиналар, пахта териш бараварига, толани ҳам ажратиб олишлари, қолаверса, бир вақтнинг ўзида чигит мойини қисиб чиқариш қувватига эга бўлишлари керак. Бу ишлар дунёнинг энг тараққий қилган мамлакатлари билан ҳамкорликда, келгуси юз йилликларни мўлжаллаб, қанча маблағ кетишидан қатъий назар, пухта ва тез амалга оширилиши керак. Ахир, халққа овоздан тез учувчи қирувчи самолётдан кўра, (уларнинг янги туркумини ишлаб чиқариш учун АҚШ ва бошқа буюртмачи давлатлар 400 миллиард доллар ажратишганидан хабардорман) бу иш муҳимроқ ва савоблироқ эмасми?

Бизнинг авлод "Мен пахтакорман!" деган сўз фахр ва қувонч билан айтиладиган кунларни тезроқ кўриши керак.

Пахта ҳақида кейинги пайтлар ҳеч ким яхши қўшиқ ёзмай қўйди. Яратилганлари аса, бир чақага ҳам арзимайди. Пахта ҳақида пахтадай бир қўшиқ керак!...

Кеч куз. Пахтадан сўнг ҳувуллаб қолган далага қараб кўнглим орқага тортиб кетади.

Баҳоргача бу далаларни унутамизми?...

Баҳоргача даламиз қаровсиз қоладими энди?...

Қишлоқда туғилиб, шунча йил яшаб, пахтакорликдан бой-бадавлат бўлиб кетган бир кишиниям кўрмадим-а!

Чунки, пахта деҳқондан бошқаларни боқаяпти.

Кейинги йилларда Республикада умумий пахта маҳсулоти қарийб икки баравар камайди. Пахта якка ҳукумронлигига барҳам берилди деб, баландпарвоз гапларни такрор-такрор айтиб келдик. Лекин, тошдан бўлган бизнинг бошимиз, пахтанинг ташвиш ва уқубатларидан сира холи бўлган эмас. Улар кўпайди-ки, озайгани йўқ.

Пахтани бир вақтлар ўзбек халқининг миллий ифтихори дердик. Афсус, пахта бизнинг "миллий дардимиз", "юрагимиз оғриғи" дейдиган бирон мард топилмади.

Мактаблар ёпиб қўйилган. Бола келиб, шипшийдам ғўзаларга юлиниб, пахта ахтаради. Йилт этган вақо йўқ. Бола ҳар замон кафтларига куҳ-куҳлаб, панжаларини иситиб олади. Гоҳ бармоқларини қўлтиғига тикади. Ниҳоят, қоронғу тушганда тарози бошига бир коптох катталигича қаппайган фартугини кўтариб

келади. Ана шу болага эртаси адабиёт дарсида "Назир отанинг газаби"ни ёд ҳам олдиришади: "Эҳ, менга деса тош ёғмайдими? Барибир, пахтани терамиз", - дейди Назир ота.

Совуқда дийраб турган бола қўлларини қўлтиғига тикиб, нималарнидир пичирлайди...

Наҳотки, "Назир ота"ни такрорлаётган бўлса?...

Телевизордан машҳур рестораннинг машҳур ошпази "энг мазали" салат тайёрлаш ҳақида уй бекаларига маслаҳат бермоқда. Бу салат учун бор-йўғи уч хил ёғу қаймоқ, икки хил гўшт, икки хил балиқ, саралаб терилган энг тоза тўрт-беш хил хўкат, озроқ помидор ва барра бодринг керак экан...

Мен-ку, лабимни ялаб-ялаб, зўрға эшитиб ўтирибман. Аммо, "уй бекалари"нинг бунга сира тоқати йўқ.

-Бу нарсаларга имкони борлар ўша сен ишлаётган ресторанга бора-қолсин-да, ука! Уйда овора бўлиб, салат қилиб ўтиришадими?-дейди кекса аёл охишта бош чайқаб.

"ЯПОН БЎЛГИМ КЕЛАДИ"

Японияда бўлганман. Тўғриси, бу халқнинг яшаш тарзи, адабиётидан ҳам чуқур маълумотим йўқ. Япониянинг ниҳоят тараққий этгани, ўта иқтидорли, мўъжизакор халқи борлигини яхши биламан.

1984 йилда "Япон бўлгим келади" деган бир ҳажвий ҳикоя эълон қилган эдим. У кўпчилиكنинг оғзига тушиб кетди. Мирзоёнлик мухлис укамиз Олимжон Қурбонов бу ҳикоя ва мен ҳақимда Тошкентда дўстлашган бир Япон ўртоғига гапириб қолибди. Япон йигитнинг исми-шарифи Ватанаби Шин экан. У Олимжондан шу ҳикояни русчага ўгириб қўйишни ва мени ўзи билан таништиришни илтимос қилибди.

Олимжон ҳикояни ўрисчага таржима қилдириб, сўнг олдимга келди ва бу гапларни айтиб берди. Тўғриси, таржима яхши чиқманган эди. Лекин, бориға шуқур қилиб, юравердик. 2000 йил ёзининг иссиқ кунларидан бирида туман ҳокимлигида катта йиғилиш бўлиб, чўзилгандан-чўзилди. Терлаб, ташқари чиқдим. Эшик олдида мени Олимжон кутаётган экан. У япониялик меҳмон келиб, газета таҳририятида мени кўпдан кутаётганини айтди. Икковлашиб, етиб келдик. Шундай қилиб, Ватанаби билан танишдик. У 25 ёшларда бўлиб, ҳали уйланмаган, ўрисчада бемалол

сўзлашиб билар экан. Мен ундан мажлисда қолиб кетганим учун узр сўрадим.

–Мажлис дегани шунақа узоқ бўладими?-деди у ҳайратланиб.

–Шунинг учун биз япон бўлмаймиз-да, –деб ҳазил қилдим.

Тасодифни қарангки, “Япон бўлгим келади” ҳикоясида ҳам асосан биздаги мажлисбозлик, унда ўтадиган беҳуда умр ҳажв остига олинган эди. Мен меҳмонга ҳикоянинг ўрисча нусхасини бериб, таржимадан кўнглим тўлмаганлигини ҳам айтдим.

У мендан ҳикоянинг асл нусхасини сўраб олди.

–Икковини солиштириб, қайта таржима қилдириб оламан. Балки, япон тилида чиқиб ҳам қолар, –деб менга сўз берди.

Ватанаби Токио университетини социология мутахассислиги бўйича битирган, икки йилдан буён Тошкентда яшаётган экан. Ўзбек тилини ўргана бошлабди. Японияда чиқадиған рангли, қалин бир журналда Ўзбекистон ҳақидаги таассуротларини, бир неча чиройли расмлар билан, бостириб чиқибди. У бизни бир неча расмга ҳам туширди. Сўхбат давомида бу йигит Ўзбекистон ҳақида сизу биздан кўра анчагина кўпроқ маълумотга эга эканлигини англаб олдим. Елкасидаги сумкада бир қанча китоблар солиб олибди. Қўлидаги елим идишда (баклашка) тоза сув бор. Ҳар замон жиндай-жиндай ҳўплаб қўяди. Менга ташрифнома, бир чиройли гулқоғозга (откртка) дастхат ёзиб қолдирди.

Шундан сўнг япон кишилари мўъжизакорлик сири очилгандек бўлди, назаримда. Улар ўта синчков, қизиқувчан, бошқаларга нисбатан эътиборлироқ, шекилли. Бўлмаса, шапалоқдек келадиган оддий бир ҳикоянинг изига тушиб юриш шартми? Ўқиб қўя қолса бўларди-ку. Масалан, мен биронта японнинг “Ўзбек бўлгим келади” деган ҳикояси ҳақида эшитсам, уни бундай излаб юрармидим? Ана шулардан “Ватанпарварлик нимадан бошланади? деган саволга ҳам жавоб топса бўлади, балки...

Ойнаи жаҳон орқали берилаётган айрим “хушхабар”лардан жиғибийрон бўлиб кетасан одам: “Сеулда янги чиқаётган енгил машиналар кузовини бўяшни Ўзбекистондан борган ёшларга ишонишибди”. Шунн ҳам мактаниб айтишади. “Бу ҳаммага ҳам ишониб бўлмайдиган иш” эмиш. Бечора, бўёқчи ҳам уялиб-нетиб буни “тан олиб” турибди.

Ушу бўйича Осиё биринчилиги чемпионлари бўйнига ёрлиқларни осиб қўйишни Ўзбекистондан бу мусобақада иштирок этган спортчилар раҳбарига ишонишибди. Бу ҳам Республика миқёсида “хушхабар”, бутун миллат фахрланса лойиқ иш эмиш...

“Ювентес” ўйинчилари айни чарчаб қолган саксонинчи минутда шу командага яқинда ўтган бизнинг ҳамюртимиз

Зейтуллаевга "ишонч билдириб", ўйинга киритишибди. Бу ҳам мактанишга лойиқ катта воқеа эмиш...

Нахотки, шу нарсалар миллат шаънини безаса?...

Қачон қутиламиз бу хил мактанчоқликлардан?

Ватанни ўқ-дори, қурол-асраҳа, кучли армия билан бир кун, келинги, бир ёки бир неча йил қўриқлаш мумкин бўлса, уни чин муҳаббат билан бутун асрга кўз қорачиғидек асраса бўлади.

Кўксида мудом олий маълумоти борлигидан хабар берувчи нишонни кўз-кўз қилиб юрган бир одамга дўсти деди:

–Газета ўқий олмайсану яна олий маълумотим бор дейсан-а?

–Мен олий маълумотни газета ўқиш учун олмаганман-да.

ЯХШИДАН ОТ...

Аскар Бекмуродов бизнинг туманга қўшни Қорақўлдан келиб, тез орада ҳамма билан қўшилиб-қоришиб кетди. У бизнинг Жондорда ўша пайтлар "Қишлоқ хўжалик техника бирлашмаси" деб номланган нуфузли корхонага раҳбарлик қиларди.

Табиатан шўх, ўта улфат,жўрабоз, самимий дўст бўлган бу тенгқуримиз ўз жамоасида ҳам, туманда ҳам яхшигина обрў орттирди. Раҳматли сира тушкунликка тушмас эди. Ҳар қандай оғир ҳолатдан ҳам бемалол чиқиб кетиш мумкин деган нуқтаи назар унинг кўзга яққол ташланиб турадиган фазилатларидан бири эди.

Сухбат, гурунгларда ким ҳаётдан нолиб: "Ана ундай бўлди, мана бундай бўлди,энди нима қиламиз?" деб гўнгиллаб қолса у:

–Асло парво қилманг,бу азобларнинг бари ўлгунча,-деб дангал "маслаҳат" берар эди.

Дарвоқе, ёзиб қўйса бўлади: "Бу азобларнинг бари ўлгунча"...

Тўғри, Ўзбекистон иккинчи жаҳон уруши оловлари ичида қолган эмас. Лекин, бу оловлар Ўзбекистон ичида қолиб,узоқ вақт тутаб, ёнди.

Урушда икки қўлини ҳам тирсагидан қолдириб қайтган қўшни работўғлонлик Ҳожи ака Наврўзов раҳматли дадам билан иноқ эдилар. Паҳлавон келбатли, елкалари кенг, доимо ўзини қувноқ кўрсатиб юрадиган бу инсон киши кўзига ёқимли кўринар, бир кўргандаёқ самимий киши эканлиги ҳақида тасаввур уйғотарди. Шу аҳволда у киши томорқада ҳам ишлар эди. Кетмонининг узун сопини чап қўлига қистириб оларди-да, иккинчи калта қўли ёрдамида кетмон сопидан кўтариб-ташлаб, ўз боғини гулдай қилиб,

мўл-кўл ҳосил олиб юрар эди. Бир юзини ўқ тилиб ўтган, шу жойи садафдек оппоқ тортиб, қуёшда ялтираб туриши ҳам ёдимда қолган. Раҳматли дарё бўйидаги адоқ ерларда ўзига тегишли, яна қўшниларининг ҳам қўй-эчкиларини қўшиб, боқиб юрар эди. Ўша йилларда бозорда гурунж топилмас. Ҳожи ака Хоразм, Қорақалпоғистон, ҳатто Кавказ томонларидан гурунж келтириб қишлоқда сотар эди. Икки кемтик қўллари гурунж халтаси биқинига чуқур ботириб, 70 кило юкни кўкракда азот кўтарар эди. 20-25 кило гурунжли халтани тишлари билан ердан узиб, бемалол елкаларига олганини одамлар атрофларига тўпланишиб, томоша қилиб турар эдилар.

Ахён-ахёнда Ҳожи ака бизларникига келиб турар эди. Тўғриси, ичкиликни ҳам яхши кўрар эди. Дастурхон бошида мен ёки укаларим қошиқ билан оғизларига овқат тутиб турар эдик.

Мана, энди орамизда Ҳожи ака йўқ. У кишидан яхшигина уй-жой, қобил фарзандлар, кўркам боғ-роғ қолди. Бу одамнинг юрагида уруш узоқ йил акс-садо бериб турди, албатта.

Ҳа, Ўзбекистон иккинчи жаҳон уруши оловлари ичида қолган эмас. Лекин, бу уруш Ўзбекистон ичида узоқ тутаб ёнди.

Таниқли чорвадор Мақсуд Жўраевдан халқ ичида яхши хотиралар қолди. Раҳматли ўз ишини пухта биладиган, қўли очиқ, дастурхондор, танти бир инсон эди. Кўп йил чорвачилик тармоқларида раҳбарлик лавозимида хизмат қилди.

Мақсуд ака оз-моз ичиб олганда “файласуф” бўлиб кетар, оғзидан ҳеч қутилмаган фикрлар лопиллаб чиқиб кетарди. Бирон нарсадан зориққанингизни сезса:

–Худодан катта-катта сўранг, албатта беради, даргоҳи кенг, – деб қоларди. Мен бу гапни у кишидан кўп эшитганман. Шунинг учун гоҳо ҳазиллашиб дердим:

–Мақсуд ака, худонинг ҳаммага назари тушавермайди. Мана, Оллоҳ сизга бериб турган экан, шундан оз-мозини сиз менга бериб турсангиз ёмон бўлмасди-ёв.

–Йўқ–дерди у киши қатъий. Ўзидан сўранг, даргоҳи кенг. Мен берганим бир кунга етса, Ўзи бергани бир умрга етади.

Яна қўзғаб, у кишини гапга солардим.

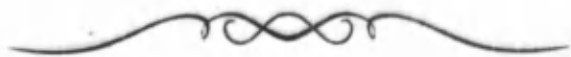
–Бўлмаса, айтингчи, Ўзи бергани билан бандаси берганининг фарқи нимада, Мақсуд ака?

У киши ишонч билан дерди:

–Ўзи берса, сигирингиз иккита туғади, хотинингиз касал бўлмайди, ўғлингиз институтга бепул киради, томорқангиздан уч марта ҳосил оласиз...

Ана шунақа. Биз–дўстлар бу гапларни ҳамон тез-тез эслаймиз. Ўша пайтлар Мақсуд ака ора-чора худо берганигайм,

бандаси берганигаям қаноат қилмай, тўрваси мудом гарданида осик бўлган казо-казоларни аямай ҳажв ҳам қиларди. Биз туман катталаридан кимлар қайси йўл билан пора олишини шу киши орқали яхши билар эдик...

БИЗНИНГ “УЮШМА”

Шариф Рустамов, Қахрамон Музаффаровлар бизнинг “уюшма” (“Меҳнат ва адолат, жиндаккина маишат-улфатлар тўдаси кўзда тутилмоқда) нинг энг фаол аъзоларидан ҳисобланади. Булар ҳақида гап кетса, мен доим айтаман:

–Шариф ака, Қахрамонжон билан ҳамма ишни қилса бўлади, фақат шахмат ўйнаб бўлмайди.

Ҳақиқатда ҳам улар туманда (бутун бошли туманда-я!) биринчи бешликда шахмат ўйнайдилар. Бунинг устига улар майдон кўрган лаҳлавонлардан. Ҳозир ҳам кураш ҳақида хабар эшитишса, ашриқдан машриқча боришади. Боз устига ҳар икковлариям катта ўқитувчи, катта маорифчи. Хуллас, туманда ўз ўрни, иззат-ҳурматини топган инсонлар.

“Уюшма”мизнинг хайрихоҳ аъзолари ҳам бор: Араш ака Рўзиев, Воҳид Солиев, Турсун Ражабов, Шавкат Нуриддинов ва ҳоказо.

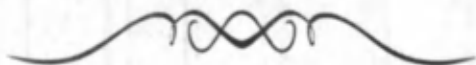
Уюшманинг номзод аъзолари ҳақида ҳам ўрни билан ҳикоя қиларман.

Бизнинг ёзилмаган Низомга кўра айрим кишилар бир умр номзодлигича қолиб кетиши ҳам мумкин. Бунинг сабаблари бор. Раҳматли Халил ака Обидов жуда ғалати инсон эдилар. У киши норасмий “Уюшма”нинг норасмий Раиси эдилар.

–Фалончини ҳақиқий аъзоликка ўтказамизми?-деб сўрадим бир куни Раисимиздан.

–Қўйинг, номзодлигича юраверсин. Хотини билан жанжали бор, истаган пайтда уйига меҳмон бошлаб боролмайди,–деган эдилар у киши.

Ана,кўрдингизми, бизнинг “Уюшма”га аъзо бўлиш осон иш эмас.

ВАТАН СЕВГИГА МУҲТОЖ

Ҳамма динларнинг илдизи туташган, ҳамма халқлар учун муқаддас ҳисобланган Қуддуси шарифни бир кўрсам дейман...

Афсус, бугун бу шариф шаҳарда диний низолар кучайгандан кучайди. Динлар эмас, диндорлар ўзаро курашмоқда. Миллатчилик, айримачилик қўшиғи авж пардада янграяпти. Азиз пайғамбарлар руҳи чинқираб тургани билан ҳисоблашадиган киши йўқ.

Ҳолбуки, Қуддус дунёдаги барча дин ва миллатлар учун ягона – Шариф шаҳар.

Аллақачон бўлиниб бўлган дунёнинг тугмадай бир бўлагидан менга ям игнанинг кўзидек жой теккан. Шу ерни Ватан тутиб яшаппман: ўз уйим, ўз боғим дегандек.

Бу имконият дунёдаги аксарият кишиларда бўлган. Кимки, Ватансиз бўлса, айбни аввал ўзидан қидирсин.

Ўз Ватанини севмаганлар бу дунёда ватансиз ўтади.
Ватан севгига жуда муҳтож.

Юрак нима? Кимнинг кўкрагида у бир совуқ тош. Яқинлашсанг, сени ҳам совутиб юборади. Кимнингдир кўкрагида у бир қадок гўшт. Узиб олиб, итга отса ҳам бўлаверади.

Бошқа бировнинг бағрида у лаққа чўғ-олов! Ҳарорати нафақат ўзи ҳатто бошқаларни ҳам илтиб, иситиб туради.

Душманингга ҳам ёмонлик тилама. Ахир, бола-чақаси, ота-онаси бор. У ёмон бўлса, улар яхшидир. Ёмон одамни қарғиш уриб, яхшилар бошига товон бўлмасин-да.

Шукур, ҳалигача кўз ўнгимда бомба портлаганини кўрганим йўқ. Акс ҳолда, у қаерда портлаётганидан қатъий назар, мен ҳам баравар портлаб кетсам қерак.

Одам ўлдириш нияти билан қаттол жангга кириб, вақт-вақтида қонли панжаларини инсон қонига тўйинган бир ҳовуч кум билан "ювиб", уни зарурат юзасидан, "таяммум"-деб, сўнг намозга қойим бўлганларни нахотки, чин мусулмон деб бўлса?...

Афғонистон тупроғи. Бу ерда унган мева, ноз-неъматлардан

ҳали кўп йиллар қон таъми келиб турса керак. Ҳали кўп йиллар қон қусади бу тупроқ...

Одам таниш қийин, экан-да, яхшилар! Бўлмаса, мен ҳозир итимнинг бошини кафтларим орасига олиб, унинг кўзига бундай мўлтиллаб, ўйчан қараб ўтирмаган бўлар эдим.

У дунёни туш кўрибман: Гўштсиз жасадлар бир бош чаноғини тўп қилиб тепиб юришган эмиш. Яхши эмас, десам тепинг, ахир бу бадбахт у дунёда бизнинг бошимизга қанча тепган эди деб, каллага зарб уришармиш.

Одатда бундай тушлар ҳақида бировга гапирилмайди. Мен эса, шаккоклик қилиб, ёзиб ҳам қўйдим. Гуноҳим бўйнимда, Қодир эгам.

Бу олам ҳаммага етади деб, хотиржам ўтиравериш ҳам яхши иш эмас экан. Мана, ошингга бегона қошиқ тушиб турибди-ку!

НУРИ ОЛАМ

Ўлмас Расулов мақом чалаётганда гижжак портлаб кетмасайди деб, қўрқаман. Ахир, мен тинглаб туриб, шу ҳолатга тушаяпман-ку.

Усмон Азим шеърларида ниҳоятда кучли бир ҳарорат бор. Ўқиётганда лаққа чўғ олдида тургандай бўласан.

Мен бу дунёда ҳаммани ҳурмат қилиб юраверибман. Ҳатто, ўзимнинг устимдан кулиб юрганларни ҳам. Мен ҳаммани бошимга кўтариб юраверибман. Ҳатто, бунга кўникиб, энди сира елкангдан тушмайман дейдиганларни ҳам. Мени ўзимни калака қилиб юрганларни ҳам севиб юраверибман. Мен билганларимни тўғри келган одамларга, сира қизғонмай, ўргатаверибман, боримни ўртага қўяверибман. Мендан олганларини бугун бежаб-бўяб, қайта сотаётганлар ўзларини осмонда санаб юришибди, ҳатто.

Одам таниш қийин эканда, яхшилар. Ҳаттоки китобларида ҳар хил одамларни “яратиб” юрганларга ҳам одам билиш қийин экан...

–Кечаги ёмғирда трансформатор портлаб, қишлоғимизда ҳамма телевизор, музлатгичлар қуйиб кетди, –деди бир киши.

–Сизларга суғурта идораси бирон нарса тўладими? –сўради ундан

–Йўқ, қайтага биз тўладик.

–Нима учун тўладингиз?

–Янги трансформатор сотиб олиш учун-да.

Кечиримли бўлиш яхши. Аммо, кўксиди иблис уя қуриб олган одамниям била-кўра кечириб кетавериш тўғри эмасда. Унда гуноҳ устига гуноҳга ботмайдими одам?

Бир ой рўза тутган одам ўзини кўп саодатманд санаса бўлади. Ахир, умрининг лоақал, бир ойи умрдек ўтди-ку!...

–Мен билан бирга овқатланишни хоҳлайсанми? –сўради бир киши ўртоғидан.

–Жуда ҳам.

Бўлмаса, бошла, бирон тузукроқ ошхонага борайлик. Айтиб қуяй, озгина ичгим ҳам келиб турибди.

–Нега мен бошлашим керак.

–Ахир, ҳозиргина сиз билан овқатланишни хоҳлайман, дединг-ку.

–Ў, лаббайгўй инсон! Раҳбарга қуллуқ қилавериб, қоматинг ёй бўлиб кетди-ку! Энди бошлиқ алмашса, нима қиласан?

Қаранг, порлаб турган Қуёшдан, парпираб турган Ойдан, ҳатто милтираб турган Шамдан ҳам кўзингизга нур иниб турибди. Улар билан Сизнинг орангизда нур-кўприк, нур-чиқзиқ, нур-йўл бордай. Бунда ҳикмат жуда кўп. Нур кўприкни кўриб турибсиз. Бу Оллоҳнинг Сиз билан Бизга бениҳоят инояти. Мана шу бир чизим нур учун Оллоҳга кўп шукурлар қилиш керак...

–Нима учун шўро замонасида катталар тез-тез Москвага қатнаб туришган-а?

–Соатларини тўғрилаб олиш учун-да.

Шундай чексиз коинотда учоқлар, ҳад-худудсиз баҳри уммонда эса, кемалар бир-бири билан тўқнашиб ётибди. Биз, инсонлар эса йўл-йўлақлар, сўқмоқлардан юрамиз, ахир. Пешоналар гурралигига ажабланмаса ҳам бўлади.

Қалбингда гуркираб турган осмон, кўксингда шовуллаб турган

денгизлар бўлсин. Ундан музлаб бораётганлар ҳарорат, қақраб бораётганлар эса оби-ҳаёт топишсин. Ана шу ақида билан яшаш, энг аввало, ўзинг учун яхши.

Ё парвардигор! Бу ёруғ оламда энг яқинларим жонига тегмагунча яшасам бўлди.

Ё, парвардигори олам! Дарвозадан ўз оёғи билан чиқиб кетганларнинг яна ўз оёғида қайтиб киришлари учун имкон бор.

Қизиқ, бобо-бувиларини ҳали қўлларида бирон иш келмайдиган неваралар жонидан яхши кўришади. Бу кексаларни ўзларига тенг тутишганидан бўлса керак-да.

Энг нозик ва масъулиятли ҳунар ёзувчилик ҳунари бўлса керак. Афсуски, бу ҳунар билан оила боқиб бўлмайди.

Юракни покиза тутиш ва ҳамиша тозалаб бориш керак. Унга ҳар қандай қаланғи-қасанғининг кириб, ўрнашиб олишига йўл қўйиб бўлмайди. Чунки, қалбда Оллоҳ яшайди.

Кўнгли тўғри одамларнинг мансабу лавозимларга интилмагани маъқул. Мансаб, барибир, ҳар қандай одамнинг бузади.

Маҳорат соҳибларининг рақиблари қўл бўлади. Чунки, ўзларини ўта билимдон ҳисоблаб юрган одамлардан кўпининг ҳақиқий башаралари иқтидорли кишилар олдида очилиб қолади. Ана шундан ҳасад, нифоқ кучаяди. Ахир, башараси қийшиқ одамлар ойна олдида узоқ туролмайдилар-да.

Китобдан, маърифатдан мақсад оддий фуқародан то султонгача-ҳаммага ҳақиқат йўлини кўрсатишдир. Афсус, буни кўпчилик тўғри қабул қила олмайди.

Хоҳ жиндек бўлсин, роҳат-фароғат қадрини азоб-укубатни мўл чеккан одамлар яхши англайдилар.

Бу ҳаётда бир яхши одамни топган кунингиз каби бир разил ёки мунофиқдан ажралган кунингизни ҳам умрингизнинг саодатли дами сифатида хотирлаб юрсангиз, ҳатто нишонлаб турсангиз арзийди.

Ёдингда тут, сени ҳам Кимдир болам деб ўстирган.

Фарзандларинг эса Отам бор, деб юришибди. Лоақал, ўшаларнинг юзини ерга қаратма...

Оёғим синиб ётган кунлари (2001 йил 20 октябрдан 10 декабр оралигида) чет эл адабиётидан "Фарбий фронтда ўзгариш йўқ", "Пол ва Виржиния", "Галина", "Қўланкадаги Россия", "Таъқиб", "Ҳайвон фермаси", "Ҳалала", "Каккули соат" каби кўплаб роман, қисса ва пьесаларни мароқ билан ўқидим. Шу сабаб, касаллик ҳам асосан билинмай ўтди. Оғриқ ҳақида камроқ ўйладим, тушкунликка тушмадим.

Китоб одамга ҳақиқий дўст эканлигига, олтмиш ёшимда, яна бир карра имон келтирдим.

Содиқ дўстим йўқ деб, оҳ-афғон чекиб юрганларга унчалик қўшилмайман. Китоб-чи?

Оёғим синиб юрган кунлар домла Озод акани кўп ўйладим. Ҳар кун: "Ойнаи жаҳонда" – Озод ака, матбуотда – Озод ака, "Жаҳон адабиёти" да – Озод ака...

Одам-одамдай яшай билиши керак экан-да. Озод аканинг умри, бир куни, афсонага айланса, ажаб эмас.

Ҳаётдан қанча эзгулик қидирсанг, у юз карра, ҳатто, минг карра кўпроқ топилади. Ҳаётдан қанча ёмонлик қидирган киши ҳам уни юз ёки минг чандон кўпроқ топади. Демак, ҳаммаси ниятга боғлиқ. Ақлли киши зулматга шўнғишдан кўра нурга интилади, албатта.

Бир кўчада, уч ҳовли оралигида, тўй ва таъзия бир кунга тўғри келиб қолди. Биттасини ҳам тўхтатиб бўлмайди. Қўни-қўшнилар ҳар икковигаям барабар шерик. Кўз ёшни ичга ютиб, тўйхонага, лаблардаги омонат кулгини ҳайдаб, таъзияга кирдик.

Бунчалик қақшатғич бўлмасанг, ҳаёт...

"Пул бўлса чангалда шўрва" мақолини ҳар ким ҳар хил шарҳлайди. Кўпинча, уни пули бор одамнинг шўрваси нақд, яъни чангалида турибди деб, талқин қиладилар. Менимча, уни пуллик кишининг шўрваси жуда ёғли бўлади, ҳатто жангалда ҳам тўкилмай тураверади, деб тушуниш маъқул.

Оламда етти мўъжиза мавжуд, деган гапга кўпам иқроор эмасман. Ахир, ҳар битта одамнинг ўзи мингбир мўъжиза эмасми?

Раҳматли Амрулла бозордаги энг сифатли, энг қиммат

нарсаларни харид қилишни яхши кўрарди. Бир куни дўстимиз Ҳошим билан бозорга кириб, иккита энг яхши телпакка харидор бўладилар. Роса савдолашиб, тортиб-тортишиб, уларга икки юз сўмдан тўлашади. Аммо пулни санаб бераётганда Амрулло яна йигирма беш сўм қўшиб тўлайди. Ҳайрон бўлган сотувчига у:

– Олаверинг, мен бу киши билан бир нархдаги телпак киймайман-да, дейди Ҳошим томонга ишора қилиб.

Фақат етти ҳарф (белги) орқали, бутун дунё халқлари билан бемалол, бир тилда тиллашса бўлади. Мен мусиқани кўзда тутаяпман. Демак, дунё халқларини бирлаштириш унчалик қийин иш эмас экан.

Ўттиз олти ҳарф ёрдамида битилган энг гўзал китобни ҳам фақат шу тилни биладиган бир ёки бир неча халқ, борингки миллат ўқиса, бор-йўғи етти белги билан ёзиладиган мусиқа умумжаҳон мулкига айланиши мумкин. Бу жиҳатдан ҳақиқий бастакорларга ҳавас қилса арзийди.

Мусиқа тили жуда содда. У фақат 7 белгидан иборат. Лекин, бу “тил” да ижод қилиш ҳар кимга ҳам насиб қилавермайди.

Бизда мусиқа ноталари шаклланмаган бир даврада, “Шашмақом” дек буюк бир оламшумул асарнинг дунёга келиши ва фақат уста-шоғирлик йўли билан асрдан-асрга кўчиб, бизгача етиб келганлигини дунёдаги оламшумул воқеалар сирасига киритиш мумкин.

Ҳижрий йил билан мелодий йилнинг муҳим фарқларидан бири шундаки, бири баҳор билан бошланиб, баҳор билан тугайди. Иккинчиси бўлса, қаҳратон қиш билан бошланиб яна чирсиллама совуқда якун топади Бундан ташқари мелодий йил ўз бошидан икки қишни ўтказади. (Тугашида–декабр, бошланганда–январ). Ҳижрийда бўлса, ҳар фасл танҳодир.

Юрагимдан жой олганингга жуда кўп бўлган. Бу бир пайтлар жуда ҳаловатли, ҳузурбахш эди. Кўнглим шу билан баҳор эди. Кейин аламли, маломатли даврлар келди. Тўғриси, шундан сўнг қувиб солсам ҳам оғир тошдек ботиб, ўрнингдан сира жилмадинг. Кўнглимда тош илдизлар жуда чуқур ботган экан. Мен эса, бардош бердим. Майли, энди шу ҳолда қолавер. Афсус, лоақал, “ижара ҳақи” бериш ҳақида бир бор ўйлаган бўлсанг ҳам розиман.

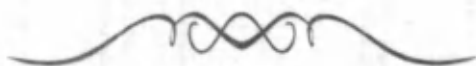
Ахир, менинг юрагим арзон-гаров меҳмонхона эмас-ку!...

Халқ давлатпарвар бўлса яхши. Лекин давлат халқларвар бўлса ундан ҳам яхши. Ҳар иккаласи уйғунлашиб кетса, олам гулистон бўлади.

Бир мамлакатда ўттиз-қирқ йил яшаб, шу халқнинг тили, урф-одатларини билмаслик, мазкур халққа нисбатан эмас, одамнинг ўз-ўзига қилган эътиборсизлиги, тўғрироғи, тубанлигидир.

Оёғим синиб ётган кунларда неварам Ҳожиакбар ҳам жаррохлик операциясини бошдан ўтказди. Уйдагилар ҳар иккаламизга ҳам парвона бўлиб қолишди.

–Ҳожиакбар, дейман неварамга, қадрингни ошириш учун аҳён-аҳёнда касал бўлиб турган ҳам яхши экан-да...

ШАХМАТ–АҚЛ ЧИРОҒИ

“К” ҳарфида бир каромат борми, ё? Шахмат бўйича кейинги дунё чемпионларининг фамилиясига сира эътибор қилганмисиз?

Виктор Карчной, Анатолий Карпов, Гарри Каспаров, Владимир Крамник... Азаматларнинг бари “К” ҳарфи билан бошланади. Энди айтинг-чи, биз ҳаммаси бўлиб насаби биргина ортиқча забар билан ёзиладиган Рустам Қосимжоновни ҳам шахмат олтин тожида кўришга ҳақлимизми-йўқ? Албатта, Рустамнинг ўзи ҳам бу ҳақда пухта ўйлаши, тандир иссиғида уриб қолиши керак. Афсус, у бизнинг бу китобни ўқимайди-да...

Тўпни истаган бир бола ҳам гупиллатиб тепа билгани учун футбол жуда оммавий бўлиб кетган. Шахматга эса, ҳар кимнинг ҳам тиши ўтавермайди. У анча мустаҳкам ёнғоқ...

Футбол равнақини кўзлаб, амалга оширилган тадбирлар, сал илгарироқ, шахмат билан содир бўлганида бутун жамият, бутун маънавият беқиёс ривожланган бўларди. Шахмат тафаккурни чархлашнинг энг мукамал йўли. Фақат шугина эмас, шахмат сабр-тоқатни синаш, уни камол топтиришнинг ҳам ишончли воситасидир. Беҳудага “Шахмат–ақл чироғи”-демайдилар.

Шахмат ҳар бир кишининг ҳаётидан муносиб ўрин олмоғи

керак. Тафаккурни бойитиш, дунёқарашни шакллантириш, фантазияни кенгайтириш, мулоҳазақорликка ўргатишнинг бундан-да мукамал йўли йўқ. Шу сабаб шахматга оилада, мактабда, ҳатто бутун мамлакат миқёсида ҳам, бефарқ бўлмаслик керак.

Шахмат алоҳида бир олам, ғоят гўзал бир олам. Унинг нечоғлик гўзаллигини дунёдан фақат сайру саёҳат билан ўтаётганлар яхши билишмайди. Ўзларини ҳаммадан устун, ҳаммадан ақллиман, деб юрганлар ҳам гоҳ-гоҳ кўни-қўшни билан ёки чойхонага чиқиб, шахмат ўйнаб турсалар, яхши бўларди. Айтмоқчиманки, одам ўз ўрнини билишида, шубҳасиз, шахматнинг ҳиссаси бор.

“Шоҳ” аср олингач, бошқа “Шоҳ” танламай, салтанат, албатта, қайта тикланади. Шахматнинг ўз адолат йўли бор.

Қуршовга қолиб, ҳатто бир қадам жилишга қурби етмаган, шармандаларча енгилиб, салтанатни топширгандан сўнг, кураш қайта бошланиб, “Шоҳ” яна тахтга чиқаверади. “Шоҳ”ларга бундай имконият фақат шахмат ўйинида берилган...

Бир подшоҳ:

– Мени доим таъқиб қиладилар. Тинчимни бузиб, кўнглимга раҳна соладилар. Тахтда эмин-эркин ўтиришга имкон бермайдилар, - деб нолиб қолди.

Афсус, у шахмат ўйинини билганида, мутлақо, бундай демас эди.

Оёғим синиб, уйдан чиқолмай қолган кунларимда шахматчи дўстларим тез-тез келиб туришди. Шахмат менга дардни унутишга, тез тузалишга, дўстлик қадрини чуқурроқ англашга ёрдам берди.

Ўйин бошланиши олдидан озроқ ичиб олган гросмейстер, “рақиби”дан сўради:

Бир шишадан ичиб, сўнг бошлаймизми?

– Йўғ-э, унда меники икки шиша бўлиб кетади-да, - деди дўсти - кафти қиррасини томоғига арра қилиб.

Шахмат ўйинида жуда катта одиллик бор. Ҳар гал жанг теппа-тенг кучлар билан, теппа-тенг шароитда бошланади.

Ҳатто шахматнинг номланишида ҳам ҳикмат бор. Бир томон сўнги “шоҳ”ни эълон қилади. Иккинчи томон “мот” бўлади. Шундай қилиб “шахмат” деган сўз икки томон ўйини интиҳосидан олинган.

ҚАРСАКЛАР ВА ТАРСАКЛАР

Мен “Залда қарсак янгради” деган жумла ишлатилишига тамоман қаршиман. Аввало, залда ўтирганлар таркибига алоҳида эътибор бериш керак. Тингловчилар асосан аёллар бўлса “Чапак чалинди” деб, эркаклар бўлса “Қарсак урилди” деб, алоҳида-алоҳида урғу берган маъқул.

Мабодо, мажлис аҳли қурама бўлса, “Маъруза қарсак ва чапаклар билан бўлиниб турди” дейилса, аниқлик янада ошади.

(Қарсакшунос нутқидан).

Қарсак турлари жуда хилма-хил. У маърузачи ёки кутиб олинаётган шахснинг кимлигига бевосита боғлиқдир. Масалан, санъаткор олқишланаётганда “Ҳуштак аралаш қарсак янгради” деб ёзилса, тўғри бўлади. Тарихий шахслар ҳақида гап кетганда “Фалончининг нутқи” “Ур-ра!”, “Яшасин!” каби хитоблар қўшилган қарсаклар билан тез-тез бўлиниб турди” деб ёзган маъқул.

(“Қарсакшунослик” дастуридан).

Гоҳ-гоҳ телевизорда ёнларидаги одамлар билан ўзаро бамайлихотир гаплашиб турган ҳолда, истар-истамас “қарсак чалиб” турганларни ҳам экранда кўрсатишади. Бу маърузачининг обрўсини тушуриб, мажлис нуфузига путур етказади. Демак, тасвирчилар ўз масъулиятларини яхши ҳис этишлари керак.

(Тележурналистлар билан бўлган мулоқотдан).

Йиғилишларда кўпчиликка танилиб қолган, бутун жон-жаҳди билан қарсак урувчиларни олдинги қаторларга –ҳамманинг кўзига ташланиб турадиган жойларга ўтқазиш керак. Бу йиғилиш моҳиятини кўтариб, унинг аҳамиятини оширади.

(Эски сиёсатдон маслаҳати).

Газета учун мўлжалланган очеркдаги “Раис мажлисдан сўнг хотиржам ўхлади” деган жумлани кўпни кўрган муҳаррир “Охири қарсак билан якунланган мажлисдан сўнг раис хотиржам пинакка кетди” деб тузатди.

Катта йиғин ёки тантаналарга тўпланганларнинг салмоқли қисмини бола-бақралар ташкил қилса, “Қий-чув аралаш қарсаклар бўлди”, деб ёзган маъқул.

(“Қарсаквозлик” дарслигидан).

Охири қарсак билан якунланидиган мажлисда нотиклар ўзларини кескин танқидий фикр ва мулоҳазалардан тийилишлари керак.

(Кўпни кўрган маърузачи сўзидан).

–Қайсидир сайёрада умуман қарсак чалинмас экан, – дедим мен.

–Нима, уларда мажлис-пажлис бўлмас эканми? – деб сўради суҳбатдошим бу гапга ишонқирамай.

“Мен ишонаман, бир куни чин юракдан чалинадиган қарсаклар замони келади. Ана ўшанда кимнинг кимлиги ҳаммага билинади,” – деди хушомадгўйликдан тамом узоқ бўлган ҳақиқий қарсак чалувчи киши.

“Бир йил умуман қарсак чалинмасин!” деган буйруқ ўқилган замон зал томини кўпориб юборадиган даражада қарсаклар янгради.

Ўзимизни ўнглаб олишнинг осонгина бир йўли бор. Мағрур халқлар орасида тенгма-тенг бўлиб юришнинг ҳам жуда осон бир йўли бор. Бу қарсакбозликдан қутилишдир. Тамом, жуда осон, фақат озгина журъат керак, холос.

Мен аллақачон қарсакбозларни қарғаб бўлганман: “Илоё, кафтларингиз қаварсин!”

Қарсакбозлик авж олган мамлакатларда бора-бора мутелик ҳам чуқур илдиз ота боради.

Қарсак билан курсок тўлмайди.

–Афсус, муҳим мажлис арафасида қўлим оғриб қолди-да.

–Бунинг мажлисга нима даҳли бор?

–Қарсак чалмай жимгина ўтирганимни Катта кўриб қолсалар неча пуллик одам бўламан?

Пенсияга чиқиш олдидан, ўйлаб кўрсам, умримнинг салмокли қисми мажлисларда ўтибди. Ҳомуза тортиб, кўпчиликка қўшилиб, қарсак уриб ўтираверишман. Мана, бармоқларим, кафтларимда узлуксиз қарсакларнинг муҳри қабариб, нишон бериб турибди. Билмадим, умр бўйи қилган меҳнатларим сарҳисоб бўлаётганда нафақа ёзувчилар буни ҳисобга олишадими-йўқми?

Тонготар йиғилишлар, қулочкашлаб тортилган қарсаклар

қўшимча меҳнатга кирадиган бўлса, биз қўшимча нафақа сўрашга ҳақлимиз, дўстлар!

Шоир Хокий "Қарсахўр" деган бир чиройли баллада битиб, уни машҳур шоир Довругийга бағишлади.

Модомики, қарсахўрлар бор экан, қарсаквозлик ҳам урчиб бораверади.

Қарсак ва тарсак орасида боғлиқлик катта. Тарсакни бир зарб билан амалга оширса ҳам бўлади. Шунинг учун айрим нутқлардан сўнг "Гулдурос қарсақлар орасида якка-ярим тарсақлар бўлди", деб ёзса ҳам бўлади.

УРУШНИНГ ТИРИК ГУВОҲЛАРИ

Уруш дахшатларининг тирик гувоҳларидан бири Очил бобо Фафуровдир. У киши ҳозир (2002 йил) 94 ёшда.

Самончуқ кишлоғидан бир оиладан беш ака-ука: Очил, Файзи, Мухаммадназар, Чори, Жуманазар Фафуровлар урушга кетдилар. Фақат Жуманазар соғ-омон, Очил полвон эса ярадор бўлиб қайтди. Қайтганда қандай? Урушни бошдан-оёқ тугаллаб, аммо, бутун жанг азоб-уқубатларини ўзи билан олиб қайтди. Бу 1945 йил жазирама июл ойида содир бўлди. Очил полвоннинг аъзойи-бадани ғалвирдай тешилиб, урушдан қайтди. Билагидан ўқ кириб, икки бармоғи узулиб тушган, қовоғини ўқ, тешиб ўтган, кўкракларида снаряд парчалари қолиб кетган ҳолда кишлоққа кириб келди.

У кишини, қаттиқ бомбардимондан сўнг, Белоруссия ўрмонларидан санитарлар, ўликларни йиғиштираётганда, беҳуш ҳолда топишган. Очил полвон кишлоққа ўзи ҳақидаги "қора хат"дан кейин кириб келди. Бу пайт Фафуровлар хонадони тўрт фарзанд доғида аъза очган эдилар...

Хайрият, улардан бири ўз оёғида қайтиб, бўм-бўш кўкракларни хиёл орзуга тўлдирди.

Очил повон қолган умрини деҳқончилик, ҳалол меҳнат билан ўтказди. У киши уруш ногирони сифатида мутлақо нафақа олмади. Кетмон чопиб, 60 ёшида пенсияга чиқди. Урушдан олиб қайтган қатор-қатор орден ва медалларини ҳам, кўз-кўз қилиб, тақиб юрмади. Ё тавба, уруш қатнашчилари учун берилган имтиёزلардан тамом воз кечди, мутлақо фойдаланмади. Бирон эшикни мен уруш

катнашчисиман деб, каттиқ очмади. Хатто ўғиллари, лоақал, сизнинг номингизга навбатсиз битта енгил машина олайлик, шунга ариза қилиб беринг дегандаям сира кўнмади.

– Мен мол боқиб бераман, бозорда машина кўп, – деди. Урушнинг азобини фақат биз кўрганимиз йўқ, қишлоқда не-не кишилар минг азоб билан очликдан ўлганлар, – деди. Урушга бурганимизни халққа таъна қилмайлик. Амакиларингиз руҳини чиқиратиб, мен машина миниб юрмайин, улар энди машина минолмайдилар-ку, – деди.

Уруш кўрган бир бошқа-ю, ҳаёт кўрган бир бошқа экан-да...

Минг афсус, ушбу китоб нашр бўлаётган кунларда бу азиз Инсонни ҳам бой бердик...

Яна баҳор келди. Яна дов-дарахтлар кўкарди. Яна қалдирғочлар вижир-вижир қилиб, ер узра пастлаб-пастлаб, чарх уриб учдилар. Яна боғчадаги улкан ўрик дарахти чамандек гуллади. Роса томошабоп эди бу дарахт. Тарвақайлаб кетган бақувват шохларида минг-минглаб новдалар гужгон гулга кирдилар. Худди ер осмон томон улкан бир гулдаста узатиб тургандай...

Фақат ўрик, ҳеч кимга сездирмай, кимнингдир пой-қадамини кеча-кундуз интиқ кутиб ётарди. Ундан эса дарак йўқ. Ҳар йили ўрикнинг гулларини биринчи бўлиб кўрадиган киши кўпдан кўринмай қолди. Ўрик буни аниқ биларди. Чунки, у ўрик билан баравар ўсди. У билан баравар бу заминга чуқур-чуқур илдиз отди. Ўрик билан ҳамнафас, ҳар тарафга қулоч ёзди. Илдизлар ҳам, шохлар ҳам бақувват тортиб, роса улғайдилар.

Кўллارининг бақувват пайлари ўрик томиридай бўртиб-бўртиб чиққан, қуёшда қорайган юзи ҳам худди ўрик танасидай қат-қат чин босган Чол боғчада кўпдан кўринмай қолди...

Ана шуларни ўйлаб, ўрикнинг бошига нохушлик чўқди, сал суст тортиди.

Устига-устак, кечга яқин ҳаво тагида баданни жунжитиб, изгирин тасиб қолди. Катта йўлдан мудом у ёқдан-бу ёққа ўтиб турадиган кўпни кўрган кишилар шу кун боғ-роғларга хавотир аралаш қараб-қараб кўйдилар. Кеч тунда роса қиров тушди. Эрталаб кўпчилик кишилар дарвозаларини, бошларини елкаларига тикқанча, ташвишнок очдилар. Бу тонг қушларнинг авжи ҳам пастроқ бўлди. Атроф-теваракни чучмал, ачимсиқ бир ҳид қоплади...

Кўп ўтмай, дунёда ҳеч гап бўлмагандай, яна чараклаб қуёш чиқди. Унинг нуридан ҳаммаёк, яшнаб, ёниб кетди. Совуқ ҳаво танига улкан ҳарорат кирди.

Чошгоҳ бўлмаёк, баҳайбат ўрик гулларига қўнган қиров эса, мўъжизакор дарахтнинг кўз ёшлари бўлиб, тупроқ бағрига чак-чак тома бошлади...

Хиёл ўтмай, бир келинчак дўмбоққина боласини бағрига маҳкам босиб, дарахтга яқин, жуда яқин келди. Ховотирланиб, бир-бир босиб келди. Келинчак ўрик дарахтига илтижоли тикилиб, жигарбандига бир нарсаларни шивирлаб тушунтирар эди:

— Наврўзжон, болам! Бобонгдан ёдгор бу дарахтни қўриб қўй. Бултур худди ана шу кун сен таваллуд топган эдинг. Катта Бобонг сенга Наврўз деб ном берган эдилар. Ана бу дарахт ўша кишидан нишона. Ўз қўллари билан ўтқазиб кетганлар, болам. Унинг данагидан бутун қишлоқ боғ-роғли бўлди--я! Нега дарахт йиғлаяпти, болам?... Сен кул, эркам! Бугун Наврўз, ахир!...

Боланинг юз-кўзига табассум тошди. Ҳолбуки, бу гапларнинг асл маъносини тушунганча ҳали жуда кўп ўрик пишиги бор...

Минг афсуски, ҳамма замонларда ҳам, ўз ўтмишини хотирадан ўчириш учун уринишлар бўлиб туради. Ундай бўлса, “Халқнинг ҳаққоний тарихини яратайлик!” деган шиорга бало борми?...

Шўролар ҳукумати ҳам, ҳокимияти ҳам, мафкураси ҳам бутун дунёда социалистик тузум ва тизим ўрнатиш учун маҳкам бел боғлаб ишга киришди. Тўғриси, бунга қисман эришди ҳам. Фақат шу ишларнинг бошида турган улуғ мамлакатнинг чўнтаги тешилди, ўзагини қурт кемирди.

Хўш, қандай эди шу “қурт”?—Ана шу саволга аниқ ва равшан жавоб ахтариш керак. Тарих уларни ўз саҳнасидан улоқтириб ташлай билдими? Улар афт-ангорлари, кийим-бошларини ўзгартириб, янги мақомга йўрғаламаяптиларми?

Ҳозир ҳожи, собиқ комфирканинг биринчи котибига бир куни шундай деб савол бердим:

— Ҳарқалай, партбилетни сейфга солиб қўйган бўлсангиз керак?

Унинг кўзидаги мулойимлик йўқолди. Менга, ўша пайтларни кўмсаб, худди биринчи котибдек, юқоридан газабнок қаради...

Наҳотки, бизни худо кечирса?...

Қизиқ кунларни бошдан кечирдик. Ўша пайтларда айрим кишилар Катталар даврасида ўтириб-туришни ҳам ўзлари учун фахр деб билишарди. Мободо, бирга суратга тушиб қолишса, уни мудом кўкракларида асраб, олиб юрар эдилар. Катталар эса, унча-мунча одамни ўзларига яқин йўлатишмасди. Шундай кунлардан бирида, яқин дўстимизнинг тўйида, туманнинг энг Каттаси билан тасодифан юзма-юз ўтириб қолдик. Сезиб турибман, у мен билан чўқиштириб ичишни ҳам ор ҳисоблаяпти. Албатта, бундай пайтда

менинг ҳам еганим ичимга тушмасди. Бир баҳона қилиб, ўзим тенгилар даврасига ўтиб олдим.

Холбуки, тўй, холбуки, ҳамма бирдек меҳмон...

Мен бу даврага ўтиб, Каттани бир-икки бор кузатдим. Энди у очилган,хуш-хурсанд олиб турарди.

Ош бўлсин-е, бачағар!

Ўтмишни ёмонлайвергандан кўра ўтмишдаги ўз кунлари-мизни сарҳисоб қилайлик.

Товба деб, ёқа ушлайсан, одам. Кечагина шўрога рахбарлик қилган ҳам, унинг мафкурасини тебратган ҳам, бугун баридан кечиб, уни аямай тепиб турибди. Астағфурулло, улар луғатимизда "мунофиқ" деган калом борлигини билишармикин?...

УМИДБАХШ ОЛАМ

Хайрият, адабиёт бор, бир-ярим ихлосманд ва мухлислар бор. Мени жуда кўп азобу эзилишлардан шулар тамом қутқаради.

Ижодкорни ҳамма ҳам хушлайвермайди. Чунки, у элнинг дилидагини тилга чиқаради. Бундан ўзига жабр-ситам етишини билса ҳам, бу ишни дадил бажаради. Шунинг учун ҳам бу оламда кўпчилик ижодкорнинг косаси оқармай ўтади...

Бир куни одамзоднинг бутун борлиг-ю, бутун маънавий оламини миридан сиригача, худди ойнадай, кўрсатадиган ўта мураккаб қурилмалар чиқса керак. Ана ўшанда ҳақиқий инқилоб рўй беради.

Мен бир умр инқилоб ичида яшаяпман.

Мен бир умр исён ичида яшаяпман. Чунки, бошқалар билан эмас, ўзим билан ўзим курашаман.

Парвардигоро, шу ёруғ оламда мангу қоладиган биргина сўз бер менга! Ва шу сўзни қолдирадиган даражада имкон бер менга! Ягона тилагим-шу, Қодир эгам!

Мен кузни ҳомиладор она юзига ўхшатаман: бир оз тўлишган, бир оз сўлгин. Хийла сарғайган, андак хадикли...

Ёзувчи умрининг кузи ҳам булардан холи эмас.

Мусаввир бўлсангиз менга осмон қадар ўрлаган бир "Ох!"нинг суратини чизиб беринг.

Одамзод ўлмайди. У фарзандлари, неваралари тимсолида қайта-қайта туғилаверади. Шунга етмоқнинг ўзи ҳам Олий Бахт.

Бир куни, қайсидир асрда, умрбоқийлик давоси топилади, албатта. Ундан кейин яна қайсидир асрда, беажал ўлмоқ учун дори излаш бошланади.

Бировга баҳо беришга сира ошиқмаслик керак. Ахир, бу биз баҳо берадиган одам (нишон) қайси нуқтада турганига жуда-жуда дахлдордир. Тепадан туриб тош отиш қийин иш эмас-да...

Энг сўнгги дамда, юзингда улугвор бир хотиржамлик, мағрур ва мамнун табассум қотиб қолган ҳолда абадиятга кўз юмсанг... Ҳатто ўша куни ҳам сени охириги марта яна бир кўришни орзу қилиб қолишса...

Йўлсозлар ва уйсозлар орасида мангу ихтилоф бор:

–Аввал уй курамыз. Бўлмаса, йўлнинг нимага кераги бор?– дейди уйсозлар.

–Аввал йўл курамыз. Бўлмаса, уйнинг кимга кераги бор?– дейди йўлсозлар.

Бир пайтлар "Шаҳарлашган чорва фермалари ташкил қиламиз!" деган шоирлар баланд кўтарилди. Бу бизнинг фермада гўнг бўлмайди деган гапга баробар эди.

Кейинги пайтларда телевидение лотерея билетлари бозорининг даллоли бўлиб қолди.

–Бошим осмонга етди,– деди мансабга минган бир олифта.

–Энди ўсмаёқ туратур. Бўлмаса, осмонни синдириб қўясан,– деди унга дўсти.

Катта шаҳарларга кишлоқлардан келиб қолган кишиларни бошларига таъзия тушганда яққол таниб қолиш мумкин.

Кун-узун, қуёшнинг нури осмондан пастга эниб туради. Ботаётган пайтда эса, қуёш нурлари, худди очик панжалардек, уфқ ортидан осмон сари чўзилади.

Бу менга ботаётган Куёшнинг осмонга илтижосидай бўлиб туйилади...

Отелло Дездемонани эмас, рўмолчани кўпроқ яхши кўрадигандай таассурот қолдиради одамда.

Севгига лимолим юрак бунча қаҳру ғазабга тўлмаслиги керак-да.

ИЛОҲИЙ ПАРВОЗ ДАМЛАРИ

Ёш бир ерга борганда одам орқа-олдинга, ён-верингга бир қараб, босган изларингга назар ташлайсан. Бу дунёда нималар қилдим, бу дунёдан нималар топдим деб, ўзингдан сўрайсан. Шукурки, мен бу оламдан жуда кў-ўп нарса топдим. Хўш, нима топдим? Ўйласам, менинг моддий жиҳатдан бир умрга топганларимни бугун айрим одамлар бир соатда ошиғи билан топиб туришибди. Ё, тавба! Наҳотки, менинг бутун ҳаётим бошқа бировнинг бир соатлик умрига тенг бўлса?! Шунда юрагинг шарт узилиб, оёғинг остига тушиб кетгандай бўлади. Бехос ўз юрагингни босиб олмайин деб, қалқиб кетасан, одам. Демак, моддий тарафдан менинг топганларим бир чақага ҳам арзимас экан. Бу жиҳатдан сени ҳатто оёғининг учи билан кўрсатмайдиганлар-да бор.

Шукур, замон бир оз ўзгарди. Яқин-яқингача давраларда ўтирсанг, ҳурматинг киссангдаги пул билан ўлчанишини аниқ кўриб турардинг. Давранинг тўри, иззат-ҳурматнинг бари пулдорларники эди. Оғзи қийиқ бўлсаям бойнинг ўғли гапирсин, деганларида кексаларимиз шуларни кўзда тутган бўлишса керак-ов!

Замон ўзгариб ҳам ҳали кўп илгарилаб кетганимизча йўқ, албатта. Ҳали-ҳамон пул ҳамма нарсадан бўлмагандаям кўп нарсадан устун бўлиб турибди. Ҳозир ҳам мен бир йилда бажаролмайдиган айрим ишларни бир соатда, ёки бир кўнғироқ билан уддалайдиганлар кам эмас. Ҳозир ҳам оғзи билан қуш оладиганлар, гаҳдеса қўлига қуш қўнадиганлар анча-мунча. Майли, насиб қилсин, еганлари ош бўлсин. Бизнинг бағримиз кенг, оламга ҳамма сиғади. Мен эсам дунёдан бир тилак қиламан: нияти баланд одамлар, маънавий дунёси устун одамлар ҳеч қачон қўли "узун" одамларга муҳтож бўлишмасин.

Яна бошдаги гапга қайтамиз. Мен умримда фақат газетчилик қилдим. Иш орасида бир неча китоблар ёзишга улгурдим. Кўп йиллик тажрибамда шунга амин бўлдимки, бизнинг касбда бой

бўлиб бўлмас экан. Шу сабаб газетчилик, ёзувчиликни орзу қилиб юрганларга пухтароқ ўйлаб кўришни маслаҳат бераман. Бу йўлга бой бўлиш ниятимда кираётган бўлсангиз, вақтида эс-ҳушингизни йигинг-да, бошқа ишнинг ҳавасини қилинг.

Яна газетчи, айниқса, ёзувчи одам, қушдай эркин киши. Сен қатнашган даврада ҳатто "Қизил", "Қип-қизил" одамлар ҳам, тўра-ю, амалдорлар ҳам сал хушёр тортиб, тилини тийиб ўтиришини аниқ сезиб турасан. Ана шунда ҳаққоният тантанасини кўргандай бўлиб, касбингдан қувонасан. Албатта, қилаётган ишингдан, ҳатто пулсизлигингдан мамнун бўласан. Ахир, сени халқ ўз тили, ҳаққоният тимсоли деб билади. Бу нақадар улуг бахт! Фақат оқни қора, қорани оқ деб, элнинг назаридан қолмасак бўлгани. Яна бир яхши томони бор: Масалан, мен хотиржам ухлаб, асосан яхши тушлар кўраман. Мутлақо қора босмайди. Шунда кундузи "кундай" яшаб, тунлари алаҳсираб уйғониб, болачақаларини ҳам кўрқитиб юборадиганларга жуда-жуда раҳмим келади. Ана шунда мен орқа-воротдан бизнинг устимиздан кулганлардан кучли истехзо ҳиссини туяман. Аниқ биламанки, худди ана шу хил одамлар бундай пайтда бизларни ўйлайдилар ва бу пулсизлар олами қандай бахтли-я деб, ҳавас ҳам қилсалар ажаб эмас. Бир кам дунё деб шуни айтсалар керак-да!...

Ана шулар туфайли ҳам мен касбимдан беҳад шод бўламан.

Қанча-қанча улуг одамлар, шоир, ёзувчи олимлар суҳбатидан баҳраманд бўлдим. Бу қисқа умрнинг маънан гузал лаҳзалари, албатта. Афсус, ана шу одамларнинг айримлари ҳам, ўз умрларини ҳалиги хотамтой умрига чоғиштириб, "Уҳ!" тортиб қўйишади. Хўш, бизнинг бир умрга топган моддий бойликни бир соатда топаётганлар чиндан ҳам бахтлими? Қолаверса, уларнинг ўзи ким? Булар ўзлари бир соатда топаётганларини ярим соатда топиб биладиганлар олдида кўғирчоқлар, холос. Эҳтимол, бу балолардан ҳам қутуладиган замонлар келар.

Жондорда адабий-бадий жараён жонланиб кетди. Бунга тирноқча бўлса-да, ҳиссам борлигидан бошим кўкка етади. Афсус, кўлидан тутганинг, тепапоя қилганинг, зинапоялардан етаклаб, катта йўлга чиқариб қўйганларинг орасида бир-ярим орқангдан тош отаётганлар ҳам бор. Майли, соғ бўлишсин. Охир-оқибат ҳар ким билганига яраша бўлади. Буни исботлаб ўтиришга мутлақо ҳожат йўк!

Ҳа, бошда мен дунёдан кў-ўп нарса топдим дедим ва нималигини тўлароқ айтолмадим ҳам. Шукурки, дунёда пул-молдан-да устувор нарсалар кўп. Мол-дунёни мутлақо писанд қилмайдиган одамлар ҳам кам эмас. Мен оламда яшаб, ана шундай одамларни топдим. Хайрият, бу ёлгончи дунё устидан қаҳқаҳа уриб кулиб биладиганларга дохил бўлдим. Уларни топдим. Нафақат топиш,

ўшаларга қўшилиб, жўравоз бўлдим. Энди менинг қаҳқаҳамни ким эшитган, эшитаётган бўлса, ўша одам мени топган бўлади. Ким менга қўшилиб кулса, мен уни, албатта топаман. Энди нуқта қўйса ҳам бўлади. Мен ҳали, кў-ўп нарса топаман. Бу дунёда дунёдай бўлиб юрганларни, албатта топаман. Уларни давралардан топаман, бозорлардан топаман, китоблардан топаман. Уларни нурлардан, ранглардан, оҳанглардан топаман... Ана, энди енгил-енгил нафас олса бўлади. Ахир, буларни ҳеч ким бир соатда тополмайди. Шундай эмасми?

Бошим булутга етган деб юрганлар эса мутлоқ тополмайди. Қани, энди ҳар ким топганини тарозига қўйсин, кимнинг топгани тош босаркин? Бировлар топгани оёғига тош бўлса, менинг топганим қўш-қанот бўлмоқда. Буларга фақат шукур қилмоқ керак.

20-06.1997 й.

СИЗНИ СОҒИНДИК, ҲАМРОЖОН!...

(Эссе).

Ҳамро Темирович...

Илоҳо, бу мўътабар Инсонни боқий дунё саодатидан баҳраманд қилгайсан.

Ҳамро Темировични илк бор кўрганимни ҳам, энг сўнгги суҳбатимизни ҳам яхши эслайман. Ўйласам, кўнглим ўртаниб кетади. Энди бир ўтди-да, бу одам...

Баҳор бошланишида чўлда қўйчивонларнинг одатдаги тўлолди йиғилиши бўлди. Чўпон-чўлиқларни-ку билмайман, меҳмонлар кўп хурсанд эдилар. Чўл ҳавоси, эрта ниш урган майсалар таровати, қушлар чуғури, диркиллаб юрган кўзичоқлар. Ҳамма-ҳаммаси бир бўлиб, кўнгилга хуш кайфият соларди.

Тошқудуққа ҳар йили бир мартагина бўладиган тантана. Барра гўшти сероб. Қўшиқ, ўйин-кулги чексиз саҳро бўйлаб таралмоқда. Ҳеч қовоғи очилмайдиган энг катта раҳбарлар ҳам қиброна табассумда.

Энг охирида яна меҳмонларнинг бир қисми сараланиб қолди. Ана шу қолганларга Ҳамро Темировичнинг ўзи хизматда бўлди. У киши ҳар кимга алоҳида эътибор билан қараб, еган-ичганини зийраклик билан кузатиб турар, ҳар кимни обрўсига яраша жой-жойига ўтқазиб, шунга мос сўзлар айтиб, меҳмоннавозлик кўрсатар эди. Шунда бу навқирон, сўзлари шиддатли, ўктам йигитнинг

сўзамоллигига ҳам, дунёқараши, билимига ҳам, юксак маданиятига ҳам дил-дилдан тан берган эдим. Кўп ўтмай, у кишининг тумандаги раҳбарлик фаолияти бошланди. Райижроком раиси, сўнг биринчи раҳбар-туман комфирка ташкилотининг саркотиби бўлди. Ҳозир кулгилидир, лекин худди ана шу лавозимларда бу ажойиб инсон ўзининг кимлигини, шахсияти, ташкилотчилиқ, раҳбарлик хислатларини тўла намоён қила олди. Муҳими, халқ у кишини севиб қолди. Ўзига яқин оладиган, худди ўз кишисидек, ундан қочмайдиган бўлиб қолди. Иш юзасидан, балки фикрларимиз чиқишиб, бизлар ҳам яқинлашиб қолдик.

Ўша йилларда "Бухоро ҳақиқати"да "Япон бўлгим келади" деган бир ҳажвий ҳикоям босилди. Назаримда, шундан сўнг бизлар бир-биримизни янаям чуқурроқ англайдиган бўлдик. Ҳар қандай ҳолатда ҳам Ҳамро Темировичнинг кўзи менга тушиши билан, албатта, самимий куладиган, гапларини маъқуллатиб оладиган, ҳатто телефонлашиб турадиган бўлди.

"Япон бўлгим келади"да мен бизда ҳуда-беҳуда йигилишу кенгашлар жуда кўплигига нозик ишора қилган, япон қаҳрамоним тимсолида бундан кинояли кулган эдим. Буни яхши пайқаган раҳматли Ҳамро Темирович айрим пайт, ўзи чўзиб юборадиган мажлисларда, менга кулимсираганича мурожаат қилиб:

-Барибир ҳали-бери япон бўлолмаймиз-да, Музаффар ака. Залда японлар ўтирганда мен ҳам гапни бунча чўзмас эдим, -дерди ўйчан ва тиник бир табассум билан.

Мен у кишининг касалмандлигини билар, лекин бунчалик жонсабиллигини кўриб, ачинар, ҳатто раҳмим келарди.

Ўша йилларда бизнинг Жондор кишлок хўжалиги, иқтисодий-ижтимоий кўрсаткичлари билан Республикада танилиб қолди. Кишлоқларни тамом қайта қуриш ҳақидаги режамизни Республика Олий Кенгаши раёсати маъқуллаб, махсус қарор чиқарди. Пиллачиликда ҳам Жондор қоракўлчиликда ҳам Жондор бўлиб қолди. Қуръилиш, ободончилик соҳасида ҳам ишлар юришиб кетди. Янгиликка ўч республикада таникли журналистлар, ёзувчилар ҳам туманимизга тез-тез ташриф буюрадиган бўлдилар. Табиийки, улар орасида мен ҳам бўлардим. Табиатан фанга, янгиликка, адабиётга, шеърятга ҳавасманд, эътиқодли, диний ақидаларни, урф-одатларни ўта кадрлайдиган, қадриятларимизга беҳад ҳурматда бўлган, бутун борлиги ўзбекона бу ажойиб инсон меҳмонларда жуда катта таассурот қолдирар, улар бунини шоян эътироф этиб, шаънига олқишлар айтар эдилар.

Раҳматли жуда эътиборли инсон эди. 1992 йилда 50 ёшли юбилейим камтарона нишонланадиган бўлди. Эрталаб жуда вақтли телефон жиринглаб қолди. "Бевақтликда ким бўлди экан?" деб, сал огриниб, гўшакни кўтардим. Ҳамро Темировичнинг қувноқ овози:

-Чин дилдан табриклайман, Музаффар ака. Минг узр, дўхтирлар касалхонада ётасан деб, кўйишмаяпти. Бугунги тантанали йиғилишда қатнаша олмасам керак. Лекин, кечкурун, бир соатга бўлса ҳам, келиб кетаман. Дўхтирлардан рухсат сўрайман.

Чексиз миннатдорчилигимни айтдим. Гўшакни қўйиб, бир оз ўйга толиб ўтирдим. Ўзи бетоб одамнинг соппа-соғ кишига, қолаверса, қўл остида ишлаётган бир муҳаррирга бунчалик эътиборини кўринг! Холбуки, бунинг тескараси бўлиши керак эмасмиди? Йўқ, у киши кечки зиёфатга келолмади, дўхтирлар кўнмабди. Лекин, шу кеча, бутун кўнгилхушлик давомида, мен Ҳамро Темировични худди ёнимда юргандай ҳис этиб турдим.

Ўша пайтлар бир-икки йил қишлоқ ҳўжалик соҳасида Бухоро-Фарғона мусобақаси йўлга қўйилди. Улар келишди, бизникилар боришди. Ҳамро Темирович Водийга кетиш олдидан кўнғироқ қилиб қолди. Фарғонадан етишиб чиққан улўғ кишилар, шоир, ёзувчи, олимлар ҳақида чуқур-чуқур сўради. У пайтлар Аҳмад Фарғонийни ҳали кўпчилик билмасди.

-Қадаҳ сўзи беришса, албатта, Аҳмад Фарғонийдан гапиринг,-деб маслаҳат бердим. Бу мўътабар зотни Иттифокдан бошқа ҳамма жойда билишади. Жуда улўғ инсон ўтганлар. Бутун дунёни қойил қолдирган математик, географ, умуман, комусий олим,-дедим ўзим ҳам ҳаяжонланиб.

Ишонасизми, Ҳамро Темирович жуда кизикиб, телефонда буларнинг барини ёзиб-ёзиб олди. Манбаларни сўради. Сезиб турибман, ўзи ҳам беҳад қувониб кетди.

-Қаранг-а, қандай буюқларимиз бор-а,-деди хайратини яширмай.

У киши бундай янгиликларга, улўғларимиз ҳаётини билишга жуда ўч эди. Бир куни мендан "Ҳазрат Навоийнинг "Ҳамса" сини топиб беролмайсизми?"-деб сўраб қолди.

-Топиб бераман, лекин ўқишга кўп қийналасиз. Чунки, "Ҳамса"-да сизу бизга нотаниш 30-40 фоиздан кўпроқ сўзлар бор. Форсча, арабча, бу сўзларни луғатсиз ҳазм қилиш қийин,-деб, юмшоқлик билан тушунтирган бўлдим.

-Нима бўлсаям ўқийман. Ҳар куни бир варақдан бўлсаям ўқийман,-деди у киши ишонч билан.

"Ҳамса"ни топиб бердим ва бу ноёб асарни у кишининг столи устида жуда кўп бор кўрдим. Ўзим Маккаи Мукаррамадан келтириб, тақдим қилган-Қуръони Карим ҳам мудом у кишининг столида-ҳамма китоблар тепасида турарди....

Ҳамро Темирович Раҳмоновда бебаҳо фазилату хислатлар ниҳоятда кўп эди. Раисликка сайланган кимсалар қўлига, кўпчилик олдида, "Қуръони Карим"ни тутқазиб, "Ичмайман, ёмон йўлларга юрмайман, халқ мулкини емайман" деб, қасам ичказарди. Ё,

парвардигор! Кўпдан чиқаркан-да, қасам урганлар ҳам бўлди...

Э-ҳа, Маҳмуд Торобий ҳақида, Содик Жондорий ҳақида, Яссавий, Қизбиби, ҳазрат Баҳоуддин Нақшбанд, Шаҳри Ислоҳ ҳақида қанча-қанча суҳбатлар қурганмиз. Бу суҳбатларни жуда-жуда истайди, одам...

Биз Сизни соғиндик, Ҳамроҷон!...

1998 йил, декабр.

ҲАВАС ҚИЛГУЛИК УМР

Маълум бир ёшга борганда ҳам, ўзига тўғри йўл тополмай, ҳаётидан мудом норози бўлиб ўтаётганлар кам эмас. Ана шундайларга бир уddaбуро дўстимиз—Шофиддин Шарипов умрини ибрат қилиб кўрсатмоқчиман.

Шофиддин билан тенгқурмиз. Отадан эрта қолиб, қийин шароитларда ўсиб-улғайди. Лекин, ҳунармандлик, корчаллонлик, тадбиркорлик уни юксак мақомларга кўтарди.

Ёшлик йилларида дурадгорликни ўрганиб, шу иш билан машғул бўлди. Сўнг телевизор, мотоцикл, аста-секин енгил машиналарни тузатиш билан сидқидилдан шуғулланиб, ном чиқарди. У пайтлар бу касблар ниҳоятда ноёб эди. Ҳунармандлиги билан боғлиқ равишда яшаши ҳам, рўзғори ҳам ўзгариб, обрў-эътибори ошиб борди. Биринчилар қаторида туманда "Урал" мотоциклини олиб минди. Уни "Запорожец"га, уни "Жигули"га, кейингисини "Волга"га алмаштириб минди. Туманда "Иномарка" даган машиналар ҳам дастлаб ана шу Дўстимизга буюрди. Гарчи муаллимлик қилмаган бўлса ҳам, Бухоро Давлат педагогика институтининг тарих куллийтини сиртдан ўқиб битирди. Чунки, у инсон учун ўқиш, ўрганишнинг аҳамиятини яхши билади.

Мустақиллик йилларида унинг иши янаям юришиб кетди, имкониятлари кенгайди. Қўли узайди. Ўзи бошчилик қилиб юрган автомобилларга ёқилғи қўйиш шаҳобчаси (АЁҚШ)ни хусусийлаштириб олди. Унинг ёнида яна устахоналар, машина мойини алмаштириш, таъмирлаш кўшимча биноларини қурди, ишга туширди. Мана, энди Жондорга кириш чорраҳасида жуда катта замонавий АЁҚШ қуриб, атрофини кемпинг даражасига етказмоқда Бу ерда овқатланиш, ётоқхона, билирхона, тўй ва бошқа тадбирларни ўтказиш жойлари бўлади. Ҳаммаси хусусий. Лекин, бунинг учун қанчалик тадбиркорлик ишлари амалга оширилганини айтмайсизми?

Буларнинг асосида рўзғордаги аҳиллик асосий манбаадир.

Бола-чақа ота чизган чизикдан бир қарич ҳам чиқишмайди. Ҳаммаларида дангиллама уй-жойлар, енгил машиналар мавжуд. Ҳар йили хонадонда бир-иккита тўй-томошалар ўтади. Ҳар йили улар оилавий узоқ-узоқларга сафарга чиқадилар.

Шофиддин Шарипов тумандаги ҳамма хайрли ишларда биринчилар қаторида қатнашади "Ўзбекистон" жамоа ҳўжалигидаги бир мактабга ҳомийлик ҳам қилади. Аълочи ўқувчиларга ўз ҳисобидан стипендия ташкил қилган. Ночор кишиларнинг болаларига бепул уст-бош дегандай...

Лекин, 60 ёшни қоралаган дўстимиз ҳамон, тонгдан то кеч шомгача, пухта режа асосида меҳнат қилади. Юқорида айтилган барча ишларнинг бошида шахсан ўзи туради. Беш-олти рўзғорнинг барча тартиб-интизомларини қўлида маҳкам сақлайди. Ҳамма ўғил-қизлар ҳам доимий меҳнат, тадбиркорлик билан машғул. Насиб қилсин, буларнинг тоғдай мулки бор. Лекин, ётиб еса тоғ ҳам чидамайди. Бу мақолни оилада, боладан катта, ҳамма тушунади. Ҳасадгўйлик қиладиганлар буни билганларида ўз ақидаларини тамоман ўзгартириб, яратувчилик меҳнатига киришиб кетган бўлардилар. Чунки, ҳасад билан эмас, ҳавас билан яшаш керак. Бойлик осмондан тушмайди. Уни йиғишни ҳам, сарфлашни ҳам билиш керак. Ҳатто, биттасида хато қилган одам ҳам доғда қолади.

ЯХШИЛАРДАН ЯХШИ ХОТИРА

Амрулло Раҳмонов билан илк учрашганимизда иккаламиз ҳам талаба эдик. Мен Тошкент Олий партия мактаби, у эса сиртдан Миллий университетнинг юридик қўллиятини битираётганди.

Кўп ўтмай, Амрулло, ёшгина йигит, бизнинг туманга суд раиси бўлиб ишга келди. Бизнинг танишлигимиз аста-секин чин дўстликка айланиб кетди. Оилавий борди-келди қила бошладик. Бунга адабиёт асосий сабаб бўлиши ҳам мумкин. Амрулло энг кўп китоб ўқийдиган, энг кўп шеър биладиган дилкаш, нозиктаъб бир инсон. Китоб жавонида юзга яқин муаллифларнинг дастхатлари ёзилган асарлар бор. Жамол Камол, Омон Матчон каби Халқ шоирлари унинг меҳмони бўлишган. Кейинчалик у ўз соҳасида юқори мартабаларга кўтарилди. Шукур, ҳалигача орамиз бузилгани йўқ.

Яқинда Амрулло менга бир магнит тасмасини ўз машинасидаги магнитофонга қўйиб эшиттирди. Дарҳол, ўз овозимни танидим. Бу менинг 1988 йил 2 июлда Амруллонинг ота-онаси 70 ёшга тўлиши ва никоҳ тўйларининг 50 йиллиги—"Олтин тўй" маросимида сўзлаган нутқим эди. Уни айнан келтираман:

"Абдурахмон бобо! Шу ёшгача ҳалол деҳқончилик қилиб,

покиза бир турмуш кечирганингиз, хайратомуз ибратли оила тутганингиз учун Сизга раҳмат. Эллик йил аҳил бир рўзгорда бирга умргузарлик қилганингиз учун ҳам Сизларга раҳмат. Мен эллик йил эр-хотин бўлиб, иноқ яшаш жуда мушкулот деб билардим. Лекин, шундай яшаш мумкин экан. Буни амалда исбот қилганларингиз учун ҳам Сизларга раҳмат. Ахир, эллик йил дегани ўн саккиз минг икки юз кун бўлади-я! Ўн саккиз минг икки юз кунинг ўн саккиз минг икки юз қувончи, ўн саккиз минг икки юз ғам-ташвиши бўлади. Эллик қишу, эллик ёзи бўлади. Ана шунча қувонч ва ташвишларни баҳам кўрганларингиз учун ҳам Сизларга раҳмат.

Бугун Сизларга юқори партия, совет ташкилотлари номидан енгил машина калитини топширишди. Аслини олганда буни катта ҳиммат деб бўлмайти. Ахир, Сизларнинг ибратингиз аслида поезду паровозларга ҳам арзийди.

Мана, раислик қилувчи синглимиз менга шу оила фарзанди, деб сўз берди. Рост, мен ўзимни ҳар томонлама бу оилага яқин киши деб биламан. У ёқ-бу ёқ ўтганда Қорақўлга тушиб, Абдурахмон отани кўриб қайтаман. У киши умуман ёлғон гапира олмайдиган, олижаноб бир инсон. Бир гал кирганимда илло, чой ичиб кетасиз деб, туриб олдилар. Мен вақтим зиклигини айтиб, узр сўрадим. "Чой ичмай кетсангиз, мен Амруллога нима дейман?" дедилар қатъий туриб. "Чой ичиб кетди" деб қўя қолинг-да", дедим мен ҳазиллашиб. У киши жиддий тортиб, менга қараб қолдилар ва "Э, ёлғон ҳам гапириб бўладими? Ё сиз ёлғон ҳам гапириб турасизми?" дедилар юзимдан кўз узмай. Мен ҳанг-манг бўлиб қолдим. Бу ҳақиқат билан юзлашиш, унинг жавоб кутаётган кўзига тик қараш билан баробар эди. Қани эди, ана шунақа ростгўйликни ўрганса, одам. Қани эди, никоҳ тўйларингизнинг юз йиллигини ҳам кўрсак. Дарвоқе, бундай тўйнинг номи нима бўларкан? Ахир, эллик йиллиги "Олтин тўй" бўлса, табиийки, униси "Бриллиант тўй" бўлади-да. Майли, кўрамиз, унгача, балки, муносиброқ бошқа ном ҳам чиқиб қолар. Мухими, ўша кунларга соғ-омон етайлик"...

Орқа томондан мен ҳақда гапирган аёл кишининг овози келди: "Шалаббо бўлиб кетибди, бечора"...

Эсладим, ўша куни ҳарорат жуда баланд эди. Бунинг устига "Олтин тўй" ёпик бинода, айни пешин пайти ўтказилди.

Ўша кунларни, бизга сидқидилдан хизмат қилган, ҳозирда ака-ука бўлиб кетган шу оилага тегишли Халил ака Зоировни ҳам эсладим. Қандай яхши бу-хотира дегани...

Айниқса, у яхши кишилардан хотира бўлса...

19.05. 2002 йил.

ОПАКИ, БЕКИЁС

Бундан беш-олти йил бурун савдо ходимлари ҳақида баландпарвоз гаплар тугул, ҳақ гапни гапириш ҳам анча мушкул эди. Чунки, замона зайли билан уларга фақат паст назар билан қаралар, қийин ишларига муносиб баҳо берилмас эди. Холбуки, улар тинимсиз меҳнат қилар, сизу биздан кўпроқ елиб-югурар, ҳар кунлик эҳтиёжимизни чиқарар, яхши-ёмон кунларимизга баравар шерикчилик қилиб, кор-ҳолимизга ярар эдилар.

Ана, Ҳамро опа Нарзиевани олиб кўринг. Шу аёл ҳақида бирор ёмон гап эшитганмисиз? Кимдан сўраманг, албатта, миннатдорчилик оҳангида гапиради: "Э, Опадан бир яхшилик кўрганмиз-да. Уй қурдик, олти метрлик ўнта болор керак бўлиб қолди. Биттаси бу ҳолатингизни фақат Ҳамро Опа чиқаради, деб қолди. Не ўйлов билан эрта тонгда Опанинг уйига келдим. Дарвозани ўзлари очди. Гапимни эшитиб, эрта ана шу пайтда машина топиб келинг, деди. Отасига минг раҳмат"...

Ишонмасангиз, ўзингиз сўраб-суриштиринг, Опага бундай миннатдорчилик, раҳматларни айтадиганлар беҳисоб топилади. Ким тўйи олдидан қарз сўраганини, кимдир маъракаси учун зарур нарсаларни 6 ойга қарз олиб турганини, ким Опадан чет эл қолини ёки мебелини олганини жуда-жуда миннатдорчилик билан эслайди.

Тажрибали савдо ходими Болта Тўхтамишев сўзларига кулоқ тутинг:

-Иттифоқ микёсида катта-катта савдо ярмаркалари бўлар эди. Ҳамро опани, етук молшунос сифатида, бу кўргазмаларга юборар эдилар. Бир карра шундай тадбир Грузияда ўтди. Мен Опага шерик бўлиб бордим. Тбилиси шаҳридаги меҳмонхоналардан бирида қўшни жойлашдик. Туннинг бир маҳалида жанжал чиқди. Ўрта ёшли, яхши кийинган бир грузин оёқда туролмас даражада маст эди. Уни 4-5 та қиз-жувонлар қўлтиқлаб олишган, ҳай-ҳайлашиб олиб келар, айни вақтда чўнтақларига қўл солиб, уни ўмарар эдилар. Грузиннинг қўлида боғлам-боғлам "юз" таликлар бўлиб, у нима қилаётганини ҳам билмас эди. Ҳамро опа бу киши мен билан келган, деб дўқ уриб, қизларни қувиб юборди. Грузиннинг ҳамма пулларини (жуда кўп миқдорда) тергилаб олиб, ўз сумкасига солиб қўйди. Унинг хонасини аниқлаб, даст кўтариб, элтиб ётқиздик. Эрталаб Ҳамро опанинг хонасида эдик. Эшик беозор тақиллади. Ўша грузин кириб келди.

-Синглим.-деди юмшоқлик билан.-кеча ҳаддан ошибмиз, мени шип-шийдам қилишибди. Бирон нарсa сезганингиз йўқми?...

Опа кулди. Пул тўла сумкасини олиб, унинг олдига қўйди.

-Санаб олинг, ками-мендан,-деди.

Ана шунда кўрсайдингиз бу одамнинг қувончини, бизнинг халққа нисбатан кўнглида уйғонган туғёнларни!

Кейин билсак, у одам Грузиянинг катта бир туман матлубот жамиятининг раиси бўлиб чиқди. Фамилияси Амирани экан. Кейин шу одам узоқ йиллар давомида Грузиядан бизга жуда кўп ноёб моллар, минерал сувлар, жун рўмоллар, қолин-гиламлар юбориб турди. Туладан вагонлаб велосипедлар, Ижевскийдан мотоцикллар, Иркутскийдан эшелон-эшелон ёғочлар олишимизга ёрдам қилди. Жондорга меҳмон бўлиб келди. Давраларда ўша воқеани миннатдорлик билан айтиб юрди.

Бу гапларни узоқ йиллар давомида туман савдо ташкилотларига раҳбарлик қилиб келган Насриддин Турсунов ҳам қўллаб, бундай дейди:

-Ҳамро Нарзиева ҳар қандай мақтовга лойиқ аёл. Биз Самарқанд Савдо институтини бирга ўқиб тугатганмиз. Ҳамро опанинг туман халқига жуда кўп меҳнати синган.

Келинг, энди Ҳамро опанинг таржимаи ҳолига бир назар солайлик.

У киши 1936 йил 20 августда Кўҳна Жондор қишлоғида таваллуд топган. 1956 йил туман марказидаги "Правда" ўрта мактабини ўқиб тугатди. Ўрта мактабда ўқиб туриб, 1950-56 йиллар Сталин номли (ҳозирги Т. Ҳотамов номли) жамоа хўжалигида табелчи бўлиб ишлади. Сўнгра, 2 йил Бухоро Савдо техникумида таҳсил олди. 1958 йилдан 1962 йилгача туман марказидаги "Универсал магазини"да мудирлик қилди. Сўнг 6 йил давомида туман матлубот жамиятида бош иқтисодчи бўлиб ишлади. Шу даврда Самарқанд Савдо институтини сиртдан ўқиб битирди.

-Ўқишим учун жуда кўп шароит яратиб берган ва менга устозлик қилган раҳматли Яраш ака Эргашевдан жуда миннатдорман,-деб эслайди Ҳамро опа.

Опа узоқ йиллар туман марказидаги "Хўжалик моллари" магазинини бошқарди. Кейин туман матлубот жамиятида бош молшунос вазифасида ишлади. У киши Қозоғистон, Сибирь, Олтойдаги ҳамма шаҳарларда, барча республикаларнинг пойтахтларида бўлган. Болтиқбўйи, Кавказорти республикаларидан туманимизга вагон-вагон мол ташиб келган.

Опа 1970-75 йилларда, ишдан ажралмаган ҳолда, аспирантурада ўқиди. Кечқурун Бухорога қатнаб, Тошкент Политехника институтининг бўлимида сиёсий иқтисод фанидан дарс берди. Илмий кенгашда номзодлик диссертацияси муҳокама қилиниши олдидан бир ишқал чиқди-ю, бу яхши ният амалга ошмай қолди...

1987 йилдан Ҳамро опа туман тайёрлов корхонасига ишга

Ўтди. Аҳолидан ортиқча узум, мева, сабзавот, полиз, чорвачилик маҳсулотларини харид қилиб олиш, уни қўшни республикаларга жўнатиб, ўрнига зарур озиқ-овқат ва саноат моллари олиб келишда беҳад катта хизмат кўрсатди. Шу муносабат билан Усть-Каменогорский, Барнаул, Чита, Челябинский каби ўнлаб шаҳарларда бўлди. 1992 йил августда тумандаги 6 вагон мева-чеваларни Россия шаҳарларига етказиб, унинг нархига баробар энг қимматбаҳо дори-дармонларни келтирди. Шу муносабат билан вилоят ҳокимлигининг "Фахрий ёрлиғи"ни олишга муяссар бўлди. Опа "Савдо аълочиси" деган унвонга ҳам сазовор бўлган.

Болта Тўхтамишев, Ҳайит Шодмонова, Сабоҳат Шодиева, Фармон Собиров, Мухаббат Нарзиевалар Опани ўз устозлари деб биладилар ва ҳурмат қиладилар. Яқинда Харьков шаҳар районлараро савдо базаси директори И. Мороз, Усть-Каменогорский вилоят матлубот жамияти раисининг ўринбосари Н. Швайковалар, Опа туфайли, туманимизда бўлиб, мол алмаштириш бўйича шартномалар тузиб кетишди. Ана шу ишларда ва ҳали ўндан бири айтилмаган тадбирларда, Ҳамро опанинг қўли борлигини айтсак, у кишининг хизмати кўзга яққолроқ кўринади.

Яқинда Опанинг 60 йиллик юбилеи нишонланди. Ушбу мақола Тўйхат ўрнида ёзилди. Умрингиз узоқ, насибангиз бутун бўлсин, Ҳамро опа!

1996 йил.

ЯНГИ ҲИКОЯ ВА ҲАЖВИЯЛАР

ШАХМАТ ФАЛСАФАСИ

(Эссе).

Шахмат одатда оддий бир ўйин талқинида бошланади. Бир неча жадал юришлар, "чегарани" бузиб ўтиш оқибатида ур-йиқит жангга ўхшаб кетади. Майдон сийраклашиб борган сайин, сипоҳларнинг масъулияти, пиёдаларнинг нуфузи орта бориб, бу жанг ҳақиқий курашга, фикрлар олишувига ўтиб олади.

Шахмат фалсафаси—жуда катта илм. Бундан ютган ҳам, ютқазган ҳам тегишли хулоса чиқара билиши керак. Ахир, шахмат катаклари устида чинакам мақсад учун одилона, ошкора кураш боради. Бу ерда кимнинг узоқроқни кўра билиши, фикрлаш доираси, мулоҳаза, мушоҳадаси, дунёқараш ўлчамлари, ўзини

тутиши якқол акс этиб туради.

Худди, оддий ҳаётда бўлганидек, жанг ҳаракатини аввал кичиклар-Пиёдалар бошлаб берадилар. Онда-сонда бу иш Суворийлар зиммасига ҳам тушади. Дастлабки юришдаёқ, икки томон Пиёдалари чегара чизигида тўқнашиб, пешоналарипешоналарига тегиб, тўхтайдилар. Энди Пиёдаларни ҳимоя қилиш учун бошқа Пиёдалар ёки Сипоҳлар енг шимариб, бир-бирлари изидан майдонга тушаверади. Тарафма-тараф, ҳаёт-мамонт жанги бошланади. Қайси томон "чегарани" биринчи бўлиб бузса, кўпроқ мушт ейди. Аввалдан ўйлаб, кучларни бир мақсадга қаратиб, шиддаткорлик билан ҳужум бошлаган томоннинг кўли кўпинча баланд келади. Аксинча, Сипоҳларни яхши шайламай туриб майдонга тушадиган, ҳимоясини таъминламаган томон мағлубиятга учрайди. Айниқса, Пиёдаларга бефарқ қараган, уларни ҳимоясиз қолдириб, ичкари кириб бораётган томон, албатта, панд ейди. Кўпни кўрган ўйинчилар Пиёдаларга садоқат кўрсатиб, уларни ўйин охиригача асраб қолишга ҳаракат қиладилар. Чунки, ҳар бир Пиёда пешонасига Фарзинлик аломати ёзиб қўйилган бўлади. Шахматда фақат Пиёдалар бундай рутбага эга. Бундан ҳаётда ҳам тегишли хулоса чиқариш керак. Ахир, ҳар бир "Болакай" пешонасига "Султонлик" шавкати ёзиб қўйилган бўлса, ажаб эмас-да! Гап шу Болакайни асраб-авайлашда, балоказолардан соғ-омон ўтказиб олишда. Бу иш жуда мураккаб ва мушкул, албатта. Лекин, ана шунга эришган одамгина (шахматда ўйинчи) муқаррар ғалабага эришади. -

Шахматда энг катта фалсафалардан бири, худди ҳаётда бўлганидек, даврандан муносиб ўрин топа билишдир. Масалан, енгил сипоҳлардан Асп ёки Фил, ҳоҳ ўз майдони, ҳоҳ ўзга майдон ҳудудида бўлсин, муносиб жойни эгаллаб олса, кейин уни қўзғатиш қийин бўлади. Бу тадбир кўп нарсани ҳал қилади. Масалан, яхши ўрнашиб олган Асп, миқ этмай ўтиргани билан, жуда катта қудрат касб қилиши мумкин. У қанча-қанча сафдошларини ўз ҳимоясига олган бўлади. Айни вақтда рақибига таҳдид солиб туради. Ён-веридан "душман" пиёда ёки саркардаларини эмин-эркин ўтиб кетишига мутлақо йўл қўймайди. Бунинг устига рақиб томон, ана шу Асп кўчмасин деб, унинг кўзини бекитиб турай деб, бир талай ҳимоячилар қўйишга мажбур бўлади. Мана, шахматда муносиб жой топишнинг қудрати нималарга олиб келади. Бир сипоҳ рақибнинг бир неча кучини синдириб турса, унинг қанотлари қайрилади, албатта. Қаранг, Фалончи бу ҳаётдан муносиб жой топган деган гап нималарга бориб тақилади.

Шахматда Филларнинг йўллари аниқ чизиб берилган. Улар майдонни нуқул кўндалангига кесиб юрадилар. Ўйин пайти улар Оқ ва Қора филга ажратилади. Фақат ўз йўлларида юришга мажбур.

Балки, ҳаётда ҳам шундай бўлгани маъқулдир. Чунки, Филлар ўз йўлидан юрмаса, бошқаларни мажақлаб кетади-да. Шунинг учун тажрибали ўйинчилар кўпинча рақиб томон Филларининг йўлларини кесиб қўядилар. Ёки уларнинг бирини маҳв қилиб, сўнг пиёдаларни, омон қолган бошқа Фил дахл қилмайдиган йўлларга солиб, илгари бошлайдилар. Шундай қилиб, Оқ хонада турган Пиёдага Қора фил бир умр зиён-заҳмат етказолмайди. Ҳаётда тўғри йўлга кириш, муносиб йўл танлаш ниҳоят катта аҳамиятга эга.

Рухлар бошқача, бироз оғироёқ, салбатли. Лекин, кўпчилик ўйинларда улар танбаллигича қолиб кетади. Шунинг учун бўлса, керак, бўйлари ҳам паканароқ, хомсемиз, бақалок. (Кўп юрса ориқлайди-да). Уларнинг сипоҳлар оралаб, сиқилиб юришлари қийин. Паналаб юришса ҳам дарров кўзга ташланишади. Қаранг, жанг-у жадалда бўй ва вазн ҳам, турқу тароват ҳам чуқур аҳамият касб этар экан-да. Буни ҳарбий саркардалар танлашда эътиборсиз қолдиришмаса керак.

Менимча, ҳарбий қўмондонлар тайёрлаш олий ёки махсус билим юртларида шахмат чуқур ўргатилса, ҳатто унинг фалсафаси алоҳида дарслик сифатида киритилса, фойдадан холи иш бўлмайди.

Дарвоқе, қани шу дарслик? Ҳолбуки, манбалар керагича топилади.

Фарзин ҳақида гапириб ўтирмаса ҳам бўлади. У Шахматнинг гултожи! Ана савлату, ана салобат. Ана юришу, мана туриш. Унинг қўл-оёғи етмайдиган жойнинг ўзи йўқ. Шахматда сўнгги сўзни кўпинча Фарзин айтади. Одатда ўйин давомида Фарзинни фақат Фарзин билан алмаштириш мумкин. Бошқаси тасодиф, ёки адолатсизлик!

Фарзиннинг номи ҳам бўлакча. У "Фарз" сўзидан олинган. Яхши биласиз, Оллоҳнинг иродаси ҳам фарз дейилади. Халқ орасида "Бу-ҳам қарз, ҳам фарз" деган ибора-да бор. Бир дўстимиз қизига Фарзина деб ном қўйган экан. Менга жуда ёқди. Бир эшитгандаёқ, ёдимда қолиб кетди. Ўзини ҳали кўрганим-ча йўқ. Лекин, дўстимизни ҳар гал учратганимда қизнинг соғлигини суриштираман. Ахир, у-Фарзина. Ўғил болаларга ҳам Фарзин деган ном ярашади, деб ўйлайман.

Шундай қилиб, шахматда ҳам, худди ҳаётдагидек, кўзга яққол ташланмай, узоқни ўйлаб, пинҳона қилинган кичик юришлар бўлади. Олий мақсад йўлида била-кўра қурбонлик қилиш, ёки узоқни кўзлаб, рақибга "пора" бериш, бировани ҳимояга олиб, унинг кетидан майдонга тушиш каби жуда кўп усуллар мавжуд. Буларни сезмасанг, рақибнинг билан ҳисоблашмасанг, унинг мақсадларидан ўз вақтида хабар топмасанг, шўринг қуригани-шу.

Энди айтинг, оддий ҳаётда булардан қай бирини четлаб ўтиш мумкин?...

Шахматда Шоҳ шўрликка энг қийин. Умри ўзини панага олиб, асосан мудраш билан кечади. Юриши ҳам ниҳоятда вазмин. Сипоҳлар қуршовисиз бир қадам ҳам олға силжа олмайди. Юриш тезлиги ҳам бор-йўғи оддий Пиёда билан барабар, Ёлғиз қолиши ҳамон дарров уни мавҳ этадилар. Бечора, шунчалик ожизки, ҳатто бир омонат Пиёданинг ҳимоясида турган сипоҳга ҳам даҳл соломайди. Кичик бир говни кесиб, олдинга ўтолмайди. "Шоҳ"ларга нисбатан тақдирнинг ёзиғи бунчалик қақшатғич бўлмаса! Тахтада (майдонда) ҳеч ким қолмагандагина бу "Киши" эмин-эркин қадам ташлайдилар. Салтанатдан маҳрум Шоҳнинг эса ҳеч кимга кераги йўқ. Салтанатсиз Шоҳ-ҳеч ким! Шунда бурчакда қақшаб, пусиб ўтирган биргина Пиёда бўлса, Шоҳга жон киради. Энди унинг майдондаги ҳурмати минг карра ортиб кетади. Пиёдани ўзи билан барабар етаклай олса, ҳамласи янаям ошади. Пиёдани бошлаб, тобора олдинга интилаётган бундай Шоҳ рақиб кўзига жуда улуг кўринади. Демак, Шоҳлар ҳамиша Пиёдаларга бош-қош бўлиб, уларнинг бошини силаб, севиб, ардоқласалар, албатта, мақсадларига етадилар. Бундай пайтда рақиб сўзсиз таслим бўлади. Шоҳ ҳимоясидаги биргина Пиёда ҳаёт-мамот масаласини ҳал қилади.

Шоҳларнинг, ҳатто ўзаро саломлашиш учун-да, бир-бирига яқинлаша олмаслиги бутунлай қизиқ...

Шахматда ҳаётдан кескин фарқли бир қонуният борки, ундан ҳамма зарур хулоса чиқариши керак. Томонларнинг сипоҳларидан қай бири рақиб сипоҳини мавҳ этса, бориб унинг ўрнини эгаллайди. Нар-бери сурилмай, мардона туриб, унинг ўрнига ўтириб олади. Ҳатто Фарзиндек тождор ҳам, рақиб томоннинг ожизгина бир Пиёдасини тахтадан юлиб олганда ҳам, бориб унинг ўрнига ўтиради. Оддий ҳаётдаги "Фарзин"лар эса бунақа қилишмайди. Улар ўзларига ёқмаган "Пиёда"ларни бошқаларнинг қўли билан ҳамирдан қилдай сугуриб оладилар. Бориб, унинг курсисига бир ўтириш тугул, ҳатто қайрилиб, қиё ҳам қарамайдилар. Тўғриси, бундан ор қиладилар. Шахматда бу қонуният жуда одилона ҳал қилинган Пиёдани мавҳ этган Фарзин бориб, унинг "ўрнига" ўтиришга мажбур. Шундан сўнг бўладиган таъна-маломатларни ҳам, туртки-ю, тепкиларни ҳам кўтариш керак. (Адолатни кўринг!). Бу ерда қуршовга қолиб кетиш ҳам ҳеч гап эмас. Ҳаётдаги "Фарзин"лар худди ана шундан жуда-жуда қўрқадилар. "Пиёда"лар билан юзма-юз талашишни ёқтирмайдилар. Бунинг учун кўпчилик-дан туртки, тепки емокни, қўршовга қолиб, беллари синишини истамайдилар. Демак, ҳаёт шахматдан кўра анча андишасиз ва мураккаброқ. Бу ердаги "От ўйини" ҳамма вақт кўзга

якқол ташланавермайди. Хаётдаги кураш жуда писмиқона, пинҳона амалга ошади. Лекин, барибир, шахматни билган одамга бу ишларнинг мазмун-моҳиятини ҳазм қилиш кўпам қийин эмас.

Кошки, барча курашлар, шахматдагидек ҳалол ва олдил бўлса! Бировнинг ўрнини эгаллагандан сўнг бўладиган ур-ур, сур-сурларга, таъна-маломатларга мардона бардош бериш керак-да! Қуршовда иложсиз қолганда мардона таслим бўлиш лозим. Ўшанда "Ана, менинг ўрним! Келинг, марҳамат қилиб ўтириволинг!"- дейдиган тантилар кўпайиб борса, ажаб эмас. Шунда одамлар ўз қудратлари ва ожизликларини пухтароқ англайдиган бўладилар. Ўзининг заиф томонларини билмаслик эса, фитна-фасодларнинг туғилишига, ҳатто авж олиб кетишга сабаб бўлади. Қаранг, ана шу ҳикматларнинг барини Шахматдан мукаммал ўрганса бўлади.

Мен Сизга шахмат фалсафасидан озгина фол очдим, холос. Аммо, бу фалсафани ўйинга кирган ҳар бир киши, ўзича ечиб, ўзича очади. Унинг ошкор-пинҳон қирраларини ўзича ўзлаштиради. Ҳар қалай, биз учун шундай бир Буюк Фалсафа мавжудлиги жуда муҳимдир. Шахмат оламига одам қанча чуқурроқ кириб борса, бу фалсафани ҳам шунча теран ва кенгроқ англай боради..

Шахмат оддий ўйин эмас, дўстлар!

У бошдан-оёқ, чуқур Фалсафадан иборат!

НАҲОТ, МЕНДАН ЧЎПОН ЧИҚМАСА?...

(Ҳажвия)

Туман ҳафтаномасидаги бир эълонни кўриб, хурсандчилигимдан юрагим қинидан чиқаёзди. Австрия, Австралия деган мамлакатда ишлаш учун чўпонлар керак экан. Э, бор экансан-ку, омад! Ана, биз-да-чўпон! Нақ қийиб кўяман-а. Кўй дейсизми, қорамол дейсизми боқавераман. Керак бўлса, йилқичилик ҳам қила оламан. Туя бўлсаям, барибир. Мен мол боқиш қанақа бўлишини кўрсатиб кўяман, уларга!

Кўзларим чакнаб, эълонни ўқишда давом этдим. Ёши ўттиздан ошмаганларни олишар экан. Буниси ҳам кўнглимнинг тагидан бўлди. Худи ўзгинасимиз. Биласиз, яқинда от йили кирди, бизнинг мучал. Нақ, йигирма бешни миниб турибмиз. Австралияликлар йилимнинг от эканлигини билишса тамом, бундан зўр чўпон чиқади деб, ўйлашади. Албатта, ишга олишади. Ахир, кучук ёки чўчка мучали қаёқда-ю, от мучали қайда? Мана, парвардигори олам, ол қулим деб, кўшқўллаб тутиб турибди. Энди омадни қочирмаслик керак.

Дархол, кўз югартириб, мурожаат манзилини қидирдим. Муз энгил кўчадиган бўлди. Ўз жойимиздаги меҳнат бўлимига ариза билан киришимиз керак экан. Шахсан мен учун бундан осони йўқ. Меҳнат бўлимига қатнайвериб, оёқларим қабарган. Ҳаммасига отнинг қашқасидай таниш бўлиб қолганман. Кореяга юбораман деб, биттаси кўп пулларимни еган. Ана энди шуларни қайтарасан деб, ёқасидан маҳкам оламан. Бир каромат қилар, бачағар. Давай, жўра, дейман. Аввал мана бу зълонни ўқиб кўр, ёзасан бизни чўпонликка дейман. Юр, ишонмасанг, айвонним тагида фашиллаб ётган буқаларни кўзинг билан кўр дейман. Ёмон чўпон бўлсам буларни аммангни ўғли семиртирдими, дейман. Мани юборсанг, шунча кетганлар қатори, ана шу жониворлардан бири сеники, хоҳ сўйиб е, хоҳ сотиб е дейман. Хоҳлаганингни ол, ўзиям шу туришда нақ ярим тонна чиқади-я деб, ипини қўлига тутказаман. Демак, бу ёғи силлиққина битди десаям бўлаверади.

Яна ўқишга тушдим. Буни қаранг, маоши ҳар ойида уч минг долларгача экан! Юрагим тойчоқдек ўйнаб кетди. Ана, унинг зарбини икки қулоғим билан ҳам эшитиб турибман. Нахотки, уч-тўрт ой ишлабоқ бир "Матиз"лик бўлсам? Лекин "Матиз" зўр машина. Худо етказса, умуман киракашлик қилмайман. Бола-чақани миндириб, нуқул сайру саёҳат қиламан. Асраб минсанг, камида ўттиз йил чидайди, бу жонивор. Карислар бало. Бензин сарфи жуда кам. Насиб бўлса, уч-тўрт йилга етадиган ёнилғи пулиниям ўшоқдан ишлаб келаман. Хўш, у томонда чўпонлигим ҳақида бирон ҳужжат талаб қилишса-чи? Буниям иложини топса бўлади. Бирон чорвачилик хўжалигидан, ёки фермерданми, иккита ароққа истаган маълумотномани бемалол олса бўлади. Қийин эмас, ҳозир бу ишлар. Ҳатто, қандай ёзилишиниям биламан: "Берилди, шул тўғридаким, фалончининг ҳақиқатда чўпонликда беш йиллик иш стажи бор". Имзо, муҳр. Тамом, вассалом. Мана, қўшнимиз Жума фермерга ярим тележка янтоқ чопиб берсам, маълумотнома ёзади-беради. Яримтасини ҳам ҳалол қилиб ичаман. Фақат энди омадни кочирмаслик керак. Мана, қўлимга газета нақ турибди. Бу дунёда газета дегани сира ёлғон ёзмайди. Демак, Австралияда ишлаш учун ёш чўпон керак. Иш ҳақи, уч минг доллар! Мана бунини ҳақиқий бахт деса бўлади. Бир йил ишласак, биздан ўтадиган бойваччага йўл бўлсин! Чўпонликни бўлса, бориб у мамлакатда ҳаммага ўргатиб биламан.

Ишонмаса, келиб бизнинг бостирма тагида шишиб ётган буқаларни бир кўрсин. Ҳар бири гумбаздай-гумбаздай.

Аста-секин ўзимга келиб, ишга кириш шартларини хотиржам ўқий бошладим. Буни қаранг, бўлажак чўпон бирор марта юқумли касаллик билан оғримаган бўлиши керак экан. Оббо, шуниси бизга сал тўғри келмайдими дейман-ов! Сабил қолгур, қорин тез-тез

оғриб туради. Доим карнай чалгани-чалган. Жағ-жуғ қилаверганидан уялиб, нозик давраларда ўтиролмайман ҳам. Бир неча марта юқумли касалликлар шифохонасида ётиб ҳам чиққанман. Бир хил овқатларни ҳазм қилолмайман. Лекин, бунинг иложини қилса бўлади. Нима, бирорта австралиялик менинг қорнимга чироқ ёкиб қирадимиди? Дўхтирларга учраб, яхши дорилардан оламан. Маълумотномани бўлса, истаган биттаси, фалончи отдай соппасоғ деб ёзиб бераверади. Зарур бўлса, рентген қоғозини ҳам, ўрнимга соғ кишини киритиб, тўғрилаб олиш мумкин. Бир пайтлар "сарик" бўлганимни яшираман. Ўзиям ёшлигимда икки ҳафта ётиб чиққанман, холос. Ҳозир ҳам биқиним симиллаб оғрийди. Дўхтирлар аччиқдан парҳез тут деган. Биз бўлсак, олдга келганини қайтармаймиз. Бориға барака. Қон, пешоб анализларини ҳам хоҳлагандай қилиб ёздириш мумкин. Шу кунларда пул бўлса, ўлимдан бошқасининг иложи бор.

Шундай қилиб, ишга кириш шартларини яна ўқий бошладим. У ёққа боровчи киши мол билан муомала маданиятини, озуқа меъёрини, хўрақдаги озуқа бирлигини пухта билиши керак экан. Бунгаям бошимни узоқ оғритмадим. Қаловини топсанг, қор ёғади дептилар. Ана, чорва фермасида синфдошим Фаҳри чўлоқ дўхтир бўлиб ишлайди. Бир-икки кун ўшанинг олдида оқ халат кийиб юрсам, иш пишади, қолади. У ерда тош ҳам бор, тарозу ҳам бор. Деворда озуқа бирликлари чиройли қилиб ёзиб қўйилган. Ўшаларни кўчириб оламан. Молга хўрақ бўлса, уни едириш осон. Бунинг учун олим бўлиш шарт эмас. Емаса, нишхўртини эшак-пешак ер. Ёки ёкиб ташлаймиз. Шунгаям ота гўри -қозихонами?...

Ўқишда давом этаман. Ишга боровчи киши у ёқда умуман чекмаслиги керак экан. Ола! Ташлаганим бўлсин шу савил қолғур носни! Ана, охирги марта туфладим. Э, сани чиқаргани онаси бузук! Ў, ўзиям дўппини оғзидай жойни кўкартириб юборди-я. Буни қаранг, тагида қолиб кетган бир қумурсқа, бошига калтак еган қўйдаи, гир-гир айланиб қолди-я! Йўлини тополмаяпти, жонивор. Нос чекиш ҳам ҳар кимнинг иши эмас-да! Баҳонада шу савилдан кутилиб олсам зўр бўлади. Хотин ҳам ё сиз шуни ташланг, ё ман ҳам ўрганаман деб турибди, онағар. Ах, туф! Туф-е! Охиргиси бўлсин. Яна чексам...

У ёғини аниқ айтмадим.

Яна ўқидим. Ишга боровчи оддий муомала даражасида астровенгер ёки инглиз тилини билиши шарт экан. Ё, фалак! Бунисини қандай тўғрилаймиз энди? Мактабда умримиз чет тили дарсидан қуён бўлиш билан ўтган. Дадам сендан чўпондан бошқа ким ҳам чиқарди деб, ўқийшимга умуман эътибор қилмаганлар. Ҳа, энди кўп қатори ўрта маълумот олганмиз-да. Бошим қотди-қолди. Икки-уч ойда бир тилни сал-пал бўлсаям ўрганиб бўлмас-ов!

Наҳотки, шу билан ҳаммаси тамом!

Карахт қотиб қолдим. Юрагим нақ музлаб қолгудай бўлди. Кейин ғижимланган газета оёғим устига ширт этиб тушганини зўрға эшитдим.

Кўз олдим қоронғуллашиб, бошим узра осмон чирпирак бўлиб айлана бошлади. Тупроққа ўтириб қолдим...

Кўзимни очганимда касалхонанинг ним қоронғу икки кишилик хонасида оёқларимни чўзиб ётардим. Йўловчи "Матиз" келтириб ташлабди. Эгаси шундай хат қолдирибди: "Гувоҳлар иштирокида касалнинг чўнтагидан умуман пул чиқмади. Мен қўлидаги соатини ечиб олдим. Қачон яхши бўлиб, мени рози қилса, соатини қайтариб олади". Уқитувчи экан. Манзили, телефонини ёзиб, чиройли имзо ҳам қўйибди, баччағар. Ғижимланган газетани ҳам қўйнимга солибди.

Шунга ҳам шукур қилдим. Бу ерда ётганимда уйдагилар ўтган якшанба буқалардан бирини пуллашибди. Дори пули, дўхтир пули дегандай...

Хайрият, ўша кунни эълонни охиригача ўқимаган эканман. Унда: "Бизнинг фермада ишловчи чўпон, албатта, компьютерда барча нозик амалларни ўта аниқлик билан бажара олиши керак", деб ёзилган экан...

Хай-хай, тамом қизиқ бўлди, бу ишлар. Чўпон одамга компьютернинг нима алоқаси бор экан? Нима, қўй, қорамоллар инглиз тилидан бошқасига тушунмас эканми?

Яна бошим айланиб кетаяпти-ку!

Эҳ, қуриб кетсин шу эълониям!

Наҳот, мендан чўпон чиқмаса?...

24 март, 2002 йил.

ХОТИНГА ИШ ТОПИЛДИ.

(Ҳажвия).

Бир тадбиркор дўстимизникига меҳмонга бориб, ханг-манг бўлиб қолдим. Ана ҳовли, жо-ю, ана ўтириб-туриш. Уйларининг барини, ўзининг таъбири билан айтганда, "Евроремонт" қилдирибди. Меҳмонхонасига кириб, оғзим ланг очилиб қолди. Девордаги чет эл гулқоғозлари, бир-бирига мослаб шунақа ёпиштирилганки, кўзинг яшнаб кетади. Нақш-нигорлардан кўзинг тўймайди. Эшиклардаги ўймакорлик буларга уйғунлашиб кетган. Хуллас, томоша қилингу ўтиринг.

Бирдан ҳамиятим кўзғаб кетди. Нима учун, лоақал, битта

хонани шундай қилолмайман? Дарвозахонадан ўнг томондаги "меҳмонхона" деб ташланган даҳлизли уй ҳувиллаб ётибди-ку. Ишни шундан бошлаш керак. Мен ҳам дўппи кийиб юрибман, ахир...

– Шунақаям зўр усталар борми бизда, а?–деб сўрадим дўстимдан. (Биз уни Қодирча деб ўрганганмиз).

– Бўлганда-чи? Ана уста Қамбар, кўли-гул. Истасанг, кўнғироқ қилиб қўяман. Ҳали ундан ўтадиганлари ҳам кўп. Янги участкани бошдан оёқ ўшаларга тахлатаман деб юрибман.

Ана холос, бу дунёда тадбиркор бўл экан-да. Бу ҳашамлар камдек, яна ҳою-ҳавас.

Гапнинг қисқаси, эртаси Хумдонакдан уста Қамбарни сўроқлаб топдим. "Кўли гул" деганича бор экан. Дўстим айтмоқчи, диди баланд кишига ўхшайди. Дарвозанинг остонасигача мармарфарч қилинган. Рангларини бир-бирига мослаб терганини кўринг. Худди кўркам бир манзара устида тургандек ҳис қиласиз ўзингизни. Икки томонда ҳар бири нимкосадек бўлиб, очилиб ётган атиргуллар-чи? Э, қандингни ур! Дарвозадаги мукаммал бир санъат асари даражасидаги ўймакорлик иши ҳар қандай одамни миҳлаб қўяди. Нима учун бизнинг дидимиз бунақа ўтқир эмас, тўмтоқ бўлиб қолган-а деб, ўзимдан норозиям бўлдим. Бу ҳам қишлоқи бир йигит бўлса. Мана, деворида электр кўнғироқ турибди. Қишлоқда электр кўнғироқли дарвоза! Қойил-е, Қамбарбой!

Тугмачани босдим. Ичкаридан "булбул" овози эшитилди. Ҳеч қанча куттирмай жуда озода кийинган, кўринишидан юмшоқ табиатли, бўйчан бир йигит истиқболимга хотиржам чиқди.

– Уста Қамбарни сўраб келган эдим. – дедим салом-алиқдан сўнг. Чунки, бу киши уста эмас, ҳозир телевизорга чиқишга ҳозирлик кўраётган қўшиқчини эслатарди.

– Мен бўламан, – деди у мени хайрон қолдириб. – Қани, ичкари кирайлик.

Дарвозахонадаги гулдор кўрпачалар солинган чорпоёга келиб ўтирдик. Дам шифтга, дам деворларга суқланиб қарайман. Қойил, хунарманд бўл экан-да, бу дунёда! Хунари бор кишининг мазаси бор ишининг деб, шуни айтарканлар-да.

Аёли бўлса керак, сулуvgина келинчак, бир чойнак чой, иккита пиёла, патнисда ширинликларни қўйиб қайтди.

Хушбўй чойдан хўплай туриб, мақсадимни айтдим.

– Шу Қодирчаникида қилган ишларингизни кўрдим. Биттагина уйни ўшанақа безатадиган ният бор.

– Қодир Усмоновичникида бўлдим денг?

– Улар билан жўрамиз.

Уста дилкаш кулди.

– Бўлипти, ҳозир қўлим бўш. Эрта-индин буюртмачилар роса кўпаяди.

Омадни кўринг!

Мулоҳазакорлик билан мақсадга кўчдим.

-Бўлмаса, шарт-шароитларни бир келишиб олсак. Нима дедингиз,-дедим юзига тикилиб.

-Албатта,албатта. Келишиб ишлаш яхши,-деди у кўнглидагини топганимдан хурсанд бўлиб. Мен қайси уйда ишласам, ўша жойда ётиб-тураман. Чунки,кечасими-кундузими, хушим тоблаган вақтда,туриб ишлайвераман.

-Жуда яхши,-дедим уни маъқуллаб,-иш ҳам унумли бўлади.

-Лекин, уйда бизбол шароит бўлиши керак. Телевизор кўрмасам, ишим юришмайди. Футбол, теннис, киносериалдан биттасиниям қочирмайман. Дам олиш соатларимни ана шуларга мўлжаллайман.

Кўзимга уйимиздаги шалоғи чиққан, уриб-уриб ишлатиладиган "Восход" телевизори кўриниб кетди. Бунга тўғри келармикин?...

Қизардим шекилли, уста фикримни тушунди.

-Ташвиш чекманг,телевизорни ўзим билан олиб боришим ҳам мумкин. Светной "Спутнигим" бор. Қаерга борсам, кўлда осилтириб кетавераман. Яна айтиб қўяй, кўпроқ шифтга қараб ишлаганим учун одам тез чарчайди. Албатта, эскироқ бўлса-да, бир ором курси ҳам керак бўлади.

-Ана холос! Яна нималар керак экан бу кишига? Ўзинг ҳеч оромкурсида ўтирибсанми денг менга.

---Ишдан гапирайлик,- дедим мен,-Ҳар квадрат метри....

Устанинг жавоби тайёр экан.

-Буни ишнинг устида ҳал қиламиз. Деворнинг паст-баландлиги, маҳсулотларингизнинг сифатига кўп нарса боғлиқ-деди у. Сўнг яна ўз шартига кўчди. Тўғриси айтган маъқул, мен "Даракчи" билан "Аргументи"ни доим ўқиб бораман.

О-ла! "Диди баланд"лар шунақа бўладими, ё?

-Бир иложини қилармиз.-дедим нафасим ичимга тушиб. Шу тамом-ми?

-Йўқ, барини айтиб-эшитганимиз маъқул. Мен ҳар куни ҳаммомга кириб чиқишим керак. Чанг, турли бўёқлар ҳиди, ширач дегандек... Шампун, совун, сочиқлар ўзимдан. У яна нимадир демоқчи эди, гапини бўлдим.

-Бизда ҳаммом йўқ-да.

-Унда ҳар куни уйга қатнашга тўғри келади. Иш чўзилади. Тўғри, машина бор...

Давомини ўзим тушундим. Буромадга машина харажатлари ҳам қўшиладиган кўринади. Гап орасида устанинг қуввати паст "Мускат" мусалласидан бошқасини оғизга олмаслигини ҳам билиб олдим. Демак, "Мускат" тараддудини ҳам кўриб қўйиш керак.

Шунақа ичимлик борми ўзи? Иккиланиб қолдим.

–Эрта–индин натижасини билдираман,-деб, уста билан хайрлашдим. Тўғри уйга йўл олдим. Маслаҳатли тўй тарқалмас деганларидек, хотин билан ошни пишитмоқчи бўлдик. Ҳаммасини эшитгандан сўнг хотин мени худди майна қиладигандек кулди.

–Ман айтдим, пулини урдирган бозорчидай шалвираб қайтдингиз,-деди писқам уриб. –Хўш ҳаммасига қанча кетадиган бўлди?

–Ҳали ҳисобламадик.

Хотин яна мақол айтди:

–Ҳисобини билмаган–ҳамёнидан айрилар.

–Қўй шу мақол–пақолингни. Топганинг мақол. Қодирчанинг айтишича, бошдан оёқ икки юз мингсиз бўлмас экан.

Хотин чапак чалиб кулди.

–Она–бола сигир ҳам етмайди, денг. Сичқон сигмас инига, галвир боғлар думига...

–Нимаси кулги?–дедим жиддий тортиб. –Бўлмаса, мақол айтиб юраверамиз-ми? Ҳозир одамлар еб-ичишдан кўра ҳовли-жойга кўп эътибор берапти...

–Мен йўқ дедимми?–деди хотин. Унинг кўзида бир муғомбирлик кўринди. –Шунинг тўртдан бирини берсангиз, ўзим меҳмонхонангизни ўн чандон яхшилаб безамасам, отимни бошқа қўяман.

–Нима? Унга тикилиб қолдим. Шу гапни айтиб турган ўзимнинг хотиним-ми? Мен ҳам мақол ишлатдим.

–Нонни катта тишласанг ҳам гапни катта гапирма, дебдилар.

–Гапим-гап! Сиз ҳалиям мени яхши билмайсиз: Олдиндан оққан сувнинг қадри йўқ.

–Калта қил. Бўларидан гапир.

–Ахир, сизга юз марта айтганман, мен қурилиш коллежида безакчилик бўйича аъло ўқиганман. Беш йилдан бери бекор юрибман-а! Бекордан худо безор дебдилар. Ўша уста Қамбар деганингиз бу ишларда менинг қўлимга сув солсин. Ана кўрасиз, ҳунарни асрабон нетгумдир ахир...

Машҳур байтни такрорлади у.

Ёпирай, нахот ишимиз юришиб кетса? Хотинбойдан эшитган мақолни эсладим: дард аригудек бўлса, табиб ўз оёғи билан келаркан.

Мен хотин тузган рўйхат бўйича бугуноқ гулқоғоз, елим, қум, оҳак, ганжу гипс, рангу рўған тараддудига тушдим. Хотиннинг ҳаракатларида ҳам фавқулотда бир фаоллик барқ уриб турарди. Шундай қилиб, кўпдан бекорчиликдан безиб юрган хотин енг шимариб ишга тушди. Шу кунларда мен унга муносиб иш топилгани, бунинг устига катта харажатлардан қутилганим, ҳатто уста

Қамбарнинг ўзи бир кун ийга келиб, хотиннинг ишига оғзи очилиб қараб турганини кўриб, суюниб юрибман. Хунари бор кишининг-мазаси бор ишининг, деганлари тўғри экан-да.

Ана шунақа...

17-18 апрел, 2002 йил.

БЎЛМАСА, ТУҒМАЙ ТУР

(Ҳажвия).

Туғруқхонадан чақалоқлик бўлиб қайтган Гулжамолхонниқига туғруқхонага чақалоқли бўлиш учун бораётган Гулжаҳоний, икки калла новвоту яна қоғозга ўралган камтаргина совға билан, ийманиб кириб келди. Дугоналар ўпишиб кўришдилар.

Ҳе йўқ, бе йўқ, Гулжаҳон йўрғақдаги чақалоқни олиб, меҳр билан бағрига босди.

– Бунча ширин! – Чақалоқнинг ҳали хом гўштдай қип-қизариб турган лўппи юзларидан оҳиста ўпиш баробарида деди у. Бунча чиройли! Қош-кўзи худди ўзингникидай.

– Юзлари дадасига тортган, – жавоб килди Гулжамол ҳам фахрланиб.

– Илоё, умри, бахти билан берган бўлсин.

– Кўп яша, Гулжаҳон. Илоё, ўзинг ҳам соғ-омон қутул. Нима кутаяпсан?!

– Отасининг кўнглига қарайман-да, дугон. Ўғил. Нима дединг, ўғил бўлса, қуда бўламизми?

Гулжамол аллақандай маъноли кулимсираб қўйди.

– Кўп шошма, Гулжаҳон. Аввал, соғ-омон бўшалиб ол. Кейин болалар соғ-омон катта бўлишсин. Ҳали қиз туғишинг ҳам мумкин. Қориндагини қодир билади, дебдилар. Қолаверса, бирон ёққа кўчиб кетаётганимиз йўқ-ку. Тўғрими?

Гулжаҳон болани оҳиста ўрнига қўйиб, дугонасига юзланди.

– Ростини айт, ҳаммаси енгил ўтдими? Ҳар ўйласам, юрагим узилиб тушгандай бўлади. У ёғда нималар керак? Суюнчига катта сўрармиш? Шуларни бир билай, деб келдим. Ахир, табиб-табиб эмас, бошидан ўтказган табиб дебдилар.

– Тўғри қилибсан, Гулжаҳон. Билиб олганинг яхши. Ҳаммасини аввалдан тайёрлаб борсанг, сира қийналмайсан. Бўлмаса, шошиб қолади, одам. У ёқ-бу ёқдаги “ювди-ювди”ларни эринг тайёрлаб қўйгандир, албатта?

Гулжаҳон сал керилиб, кўрагини кўтарди.

– Шу ниятда кўчқор боқиб турибмиз. Ўзиям, роса етилган. Хўш, сен “у ёқдан” гапир, нималар керак?

Гулжамол мулоҳазали кулди.

– У ёғи ҳам бир талай иш. Майли, бу дунёда фарзанд деб яшаймиз-да, Гулжаҳон. Кетса-кетибди-да...

– Шуларни бир билай деб келдим-да, дугон. Шошганда лаббай топилмайди дегандай, аввалроқ барини билиб олай дедим.

– Тўғри қилибсан. Бўлмаса, эшит.

Гулжаҳон дугонасига яқинроқ сурилди.

– Қулогим сенда.

– Олтита атир-совун толиб қўй.

Гулжаҳоннинг кўзлари катта-катта очилиб кетди.

– Олтита? Нима учун олтита?

– Иккитаси-бош ҳамшира-ю, ёрдамчисига. Иккитаси-бош доя билан ёрдамчисига. Яна иккитаси-навбатчи ҳаким билан чақалоқнинг ўзига. Тушундингми? Эшитиб қўй, улар битта совун билан қўл-бет ювишмайди-да. Ҳар бирига алоҳида-алоҳида совун олиб борасан. Бўлмаса, тўлғоқ пайти иш ҳам бошлашмайди. Инграб, кучаниб ётаверасан.

– Ана холос! Бўлмаса, яна бешта совун олар-эканман-да. Хўш?

– Ҳа, кейин олтита патли сочиқ ҳам оласан.

– Биттагина олиб қўйган эдим-а!-деди Гулжаҳоннинг ҳайрати тобора ошиб.

Келинчак тез-тез ура бошлаган юраги устига кафтини босди.

– Бунисидан ҳам олтита керак де?

– Худди шундай. Кейин олтита одикалон ҳам ол.

– Буям олтита-ми?-деди нафас олиши ўзгариб Гулжаҳон. Хўп, шу тамоми?

– Қаёқда тамом бўлади. Одикалон топмасанг, бир литр спирт ҳам етишади. Лекин, икковининг пули деярли тенг тушади. Сен олтита одекалон олақол. Арзон-қимматига қараб туришмайди.

Гулжаҳон ўзини тўхтатолмай сўради:

– Суюнчисига бирон беш минг етадими?

Гулжамол бош чайқаб кулди.

– Урвоқ ҳам бўлмайди. Кичик доя билан кичик ҳамширанинг ўзига беш минг сўм керак. Тепага қараб, яна шунчадан ўсиб бораверади. Бўлим ҳаками, навбатчи ҳаким, ёрдамчи ҳакимлар бунга қаноат қилмайдилар-да. Лоақал, ҳар бирига беш мингдан бермасанг бўлмайди, дугон.

Гулжаҳоннинг рангида ранг қолмади.

– Бўлмаса, қарз кўтаришимизга тўғри келади. Ҳаммаси бўлиб, бирон ўнг минг сўмни тишимиз ковагида асраб келаётган эдик.

– Айтдим-ку, урвоқ ҳам бўлмайди деб. Ҳали ўн метр дока, ўн

метр сурф, беш кило тоза пахта дори-дармон учун пул, "юз кўрди" учун пул, йўргаклагани учун пул, чақалоқни кўтариб чиқиб бергани учун пул...

– Ҳазиллашаётганинг йўқми, дугон? – деди қип-қизил юзидан қон қочиб Гулжаҳон. Биз буларга умуман тайёр эмасмиз-ку! Қўқорни сотсак, етишармикан? "Юв-юв" бўлмаса, бўлмас!

– Ҳали ҳаммасини айтганим йўқ, дугон. Ярим челақ аччиқ тош билан, бирон кило хлор ҳам керак экан.

Гулжаҳоннинг кўзлари олайиб кетди.

– Буниси нима учун?

– Чақалоқни чўмилтириш учун ана шулар билан алоҳида филтирланган сув керак экан.

– Нахотки? Буларни дадасига айтсам, мутлақо тайёгарлик йўқ, деб урушиб бермайдими?

Гулжаҳон қаҳ-қаҳ уриб кулди. Дугонасини чимдиб оларкан деди:

– Кўзингни оч. Ҳалитдан ҳушингдан кетяпсан-ку. Шуларни тайёрлагунча тугмай турасан-да, бўлмаса...

ДЎХТИР ДЎСТЛАРГА ДЎСТОНА ДАШНОМЛАР

(Ҳеч ким нишонга олинмаган).

Бошингда тегирмон тоши айланиб турса ҳам тан-жонинг соғ бўлсин экан.

Дарвоқе, бошингда тегирмон тоши айланиб турса, тан-жоннинг соғлиги ҳақида гапириб ўтишнинг ўзи ҳам кулгили эмасми?

Жадал суръатларда "Жадал тиббий ёрдам маркази" қўрилиб, жуда жадаллик билан ишга туширилди. Мана, энди у мажруҳ бир ҳолатда, ўзини мутлақо эпловмай, жадал ёрдамга муҳтож бўлиб турибди.

Дўхтирларми? Мен уларни турли тоифага бўламан:

Яхши одам ва яхши табиб. Улар билан бир умрга дўстлашса арзийди. Яхши одам, лекин яхши табибмас. Бундайлар билан ҳам чиқишиш мумкин. Яхши табиб, лекин яхши одам эмас. Бундайлар билан, ҳатто, борди-келди қилса арзийди. Ҳатто, дўстлашиш ҳам мумкин. Афсуски, яхши одам ҳам, яхши табиб

ҳам бўлмаганлари бор. Қанийди, уларнинг ўзлари ҳам буни вақтида билишса...

Азиз дўхтирлар! Ҳузурингиздаги беморларга муносабат пайти шу одам ўз ота-онам, опа-укам бўлишиям мумкин-ку деб, нега ўйламайсиз?

Олдига нажот истаб келган майиб-мажруҳ, касалманд одамдан таъмагирлик қилаётган шахснинг нақадар тубан эканлигини сира ўйлаганмисиз? Шу йўл билан ундирилган чой-чақа наҳот, ош бўлса?.

Дўхтирнинг қозони бугун бир мажруҳдан олинган чой-чақа ҳисобидан "гуллади" дейлик. Шундан оиладаги беғуноҳ болаям бир коса ичади-я! Бундан ҳам ортиқ ҳаромхўрлик борми оламда?

Таъмагир дўхтирга, таъмагир мухбир учради.

–Сизни газетага мақтаб ёзаман. Лекин, бир зиёфат берасиз,-деди мухбир шаъма қилиб.

Дўхтир бўш келмади.

–Ёзинг, мақола чиқса, қалам ҳақининг ярми-биздан. Чунки, мавзуни биздан олдингиз,-деди, таъмагирлик билан.

Тиббиёт ҳаётидан чизилган энг яхши асарлар учун танлов эълон қилинди. Оқ халат кийганича, бир қўли билан беморнинг юрагини, бир қўли билан унинг чўнтагини пайпаслаб кўраётган ҳақимнинг суратини чизган мусаввирга биринчи мукофот берилди.

"Юрагингиз қаерда?–деб аталган эди бу асар.

Кўпчилик милиция ходимларининг энг олий нияти йўлбонлик бўлгани каби, кўпчилик дўхтирларнинг олий мақсади касалларга ногиронлик мақомини берувчи тиббий комиссиялар таркибига кириб олишдир.

Асаб хасталиклари бўйича хушфеъл бир мутахассисни биламан. Ўзини ниҳоятда асраб, оро бериб юради. Асабларим зўриқмасин деб, ҳатто беморларни ҳам минғирлаб хиргойи қилганча кўради.

Бир неча кунлик бош оғриғидан жони ҳалқумига келган, бунинг устига табибнинг парвойи палак хиргойисидан асаблари ниҳоятда таранглашиб кетган бемор унга жон ҳолатда бақириб берди:

–Ҳой одам! Эрта жанозангизда "Воҳай бола" ни ўқисам, нима бўлади?

Табибнинг юзида қилт этган ифода кўринмади. Оҳангни

ўзгартириб, "Ваҳай бола" ни мингирлаганча, ишини давом эттираверди.

Одам аъзоларини "эҳтиёт қисмлар"га мўлжаллаб юрган кишиларни кўриб, оддий темирчининг кир ва қадоқ кўлини юз марта ўпиб, кўзга суртса арзийди, киши.

Мелиса билан дўхтирга ишингиз тушмасин, деган бир нақл бор. Буни шарҳлаш жуда осон: бутун ҳаётингиз давомида соғ ва тўғри бўлинг, омин!

Бош ҳаким барча врачларни тўплаб, иш хоналарини халқ мақоллари билан безашни маслаҳат берди. Шу куниёқ, жарроҳлик бўлими пештокида "Юз сизу биздан, бир жизу биз яхши" деган ёзув пайдо бўлди.

"Барча касалхона, амбулатория, қишлоқ ҳакимлик пунктларида солиқ идорасининг шўъбалари ишлаб турипти. Касаллар ҳам, уларнинг кишилари ҳам тортинмай мурожаат қилишлари мумкин".

(Газета эълонидан).

ТУНГИ САЙР

(Ҳикоя).

Уйимиз олдидан бир неча хўжаликларни боғловчи серқатнов йўл ўтади. Айни вақтда у қишлоғимизнинг кўркем бир кўчаси ҳам ҳисобланади. Кечқурунлари неварам Хушнуд билан шу йўл бўйлаб тунги сайрга чиқамиз. Хушнуд ҳали учга ҳам тўлгани йўқ. Лекин, бурро-бурро гапириб билади. Қолаверса, бошқалар билмаганда ҳам, мен уни яхши тушунаман.

Қўл ушлашиб, аста-секин юрар эканмиз, унинг саволлари сира адо бўлмайди. "Бу нима?", "Анави нима?" сининг чек-чегараси йўқ. Мен эса, ҳеч эринмай, унинг саволларига содда-содда жавоб беравераман. Айни вақтда бу саволлар салмоғига қараб, унинг кун сайин ўсиб бораётганини, тилидаги, фикридаги ўзгаришларни, бу сайр-сухбатлардан ҳар куни ниманидир илиб олаётганини ҳам аниқ ҳис этиб тураман. У бўлса, билганларини ҳам сўрайди, билмаганларини ҳам.

— Бу кимни уйи?

- Зойир аканики,
- Йўқ, Мафтунники.
- Мафтун-Зойир аканинг невараси-да.
- Бобо, "невара" нима?

Буни унга пухта-пухта тушунтираман.

- Ана, сен-менинг неварам, Мафтун-Зойир аканинг невараси.

Тушундингми?

Узоқдан машинанинг ўткир чироғи кўринади.

- Бобо нима келаяпти?

-Мошин.

- Қанақа мошин?

-Ё қора, ё кўк.

- Бобо "кўк" нима?

-Ана, мани чопонимнинг ранги кўк. Тун бўлса-қора.

Ана, энди янги мавзу бошланади.

- Бобо, "тун" нима?

Буни тушунтириш қийин бўлгани учун уни чалғитаман.

- Юр, четга чиқайлик, бўлмаса, мошин уриб кетади.

Худди шу пайт ёнимиздан енгил машина шувиллаб ўтиб кетади.

- Бобо, мошинани оти нима?

Биламан, у машиналарни танийди. Шунинг учун ёлғондан дейман?

- "Маскавич"

-"Тико"-ку.

- Ҳа-ҳа, "Тико" эди-я.

-Бобо, "Тико" қаёққа кетади?

- Хўжахайронга.

-"Хўжахайрон" нима?

- Қишлоқ.

Кейин унга ўша қишлоқдаги невараларимни эслатаман.

- Хумоюнни биласан-а?

-Шохининг акаси-ми?

- Шохи эмас, Шохруҳ!

-Шохи-ку?

- Хўп, шундай бўлақолсин. Хўжахайрон-Шохининг қишлоғи.

Шохининг онаси-сенга амма бўлади.

Шундан сўнг "Амма" мавзуси бошланади. Холалар, ҳақида гапиримиз, тоғалар ҳақида, аммалар ҳақида. Лекин, саволларнинг кети узилмайди.

- Катта амаким мани мошинга миндирадиларми?

-Ҳа, бир кун сенга "Тико-ям" олиб беради. Кейин мани мошинангга миндирасан.

Суҳбатнинг бу ёғи унга таниш, бемалол давом эттираверади.

-Кейин, Самарқан борамиз, Тошкан борамиз. Азик бобомга борамиз.

Ҳар доимгидек шовуллаб турган теракнинг қуюқ кўланкасига кириб борганимизда у тўхтаб қолади. Овозида титроқ пайдо бўлади.

-Кўркаман,-дейди кўлимни маҳкам сиқиб.

-Нима учун?

-Дарах йиқилади.

Биламан, у дарахт йиқилганини ҳалигача кўрмаган. Балки, бундан кўрқаётган ҳам эмасдир. Бу ерда аллақандай сир бор. Ё у бу ердаги қуюқ қоронғуликдан ваҳимага тушади,ёки дарахтнинг бетартиб шовуллашидан юрак олдирган.

-Кўрқма, дарахтлар йиқилмайди. Улар бизга жуда керак,-деб тушунтираман. Лекин, бўлмайди. Кеча ҳам бу ерда андак тўхтаб ўтган эдик. Албатта, эртага яна шу ҳолат такрорланади. Нима қилиб бўлса ҳам унинг ёдидан бу нарсга тезроқ чиқиши керак. Шунинг учун бу саволга ўнгайроқ жавоб излайман. Қуюқ қоронғуликдан унинг дадил ўтиб олиш тадорлигини ўйлайман. Кўланкани босиб ўтамин. Бирдан унинг кўзи осмонга тушади.

-Бобо, ана у нима?

-Йилт-йилт этиб кетаётганми?

-Ҳа.

-Самолёт.

-Қаёққа боради?

-Афғонистонга.

Энди самолёт, Афғонистон, осмон ҳақида чексиз, адоқсиз савол-жавобимиз бошланади.

-Мен чарчадим,-дейди баҳона қилиб Хушнуд. Вой шайтон-ей! Бу мени кўтаринг, дегани.

-Мен ҳам чарчадим,-дейман мен. Тезроқ катта бўл, қанотимга кир деган умидлар билан.

Аслида бутун ҳаёт мазмуни шундан иборат эмасми?

Хушнуд саволлари билан мени чарчатиб қўяди.

Лекин, бу сайр менга ёқади. Чунки, бу дамларда мен ҳам "бола бўлиб" гапираман, болалик дунёсига беихтиёр кираман. Айни вақтда болалигимни ўйлайман. Кошкийди, кўлимдан тутиб юрганларни бир дам хотирамда тиклай олсам. Ким эди улар? Отанамми, бобо-бувимми?.. Ҳойнаҳой, қачондир "Мен чарчадим" деган бўлсам керак.

Ўшанда кимдир ўз бағрига олган, албатта...

Ким эди улар? Қани улар?...

Ўшанда, улар нималарни ўйлаб, нималарни умид қилишди

экан?...

Хушнуд кўлимдан тортиб, мени хушимга қайтаради. Овозида титроқ.

–Бобо, кўрқаман.

Э, терак остида туриб қолибмиз-ку! Тепага қарасам – зулумат, йилт этган нур кўринмайди. Илгари юрамиз, чарақлаган юлдузларга чиқамиз. Осмондан нур ёғилиб тургандай бўлади...

Хушнудни азот кўтариб, бағримга босаман.

Энди у юлдузларни яқиндан кўради.

10. 04. 2002 йил.

РАМАЗОН ҚЎШИҒИ

(Ҳикоя).

“Бу уйга барака”...

Рамазон қўшиғи ана шундай бошланади. Қишлоқ болалари тўпланишиб, ҳар кеча, рўза тунлари, очиқ дарвозалардан ҳовлига кириб борадилар. Кейин рамазон қўшиғини бошлайдилар:

“Бу уйга барака”...

Рўзагирлар, одатда рўзахўрлар ҳам, уларни хафа қилишмайди, имкон қадар қуруқ қайтаришмайди. Биттами, яримтами юмшоқ нон, майда пул, бир сиқим майиз ёки тутмаймиз... Ишқилиб, борида чикариб беришади. Ифторли хоналар бўлса, худо бергани. Болаларга бир бош-ярим бош узум, ҳар хил мевалар ҳам тегади. Энг муҳими, ҳар бир хонадон дарвозаси олдида ёки ичкарида, деярли ҳар кеч, Рамазон қўшиғи янграйди.

“Аввал бошлаб, худони ёд этайлик.

Пайғамбар арвоҳларин шод этайлик”...

Кейин, болалар пайғамбаримиз Юсуф алайҳиссалом ҳикоятини қўшиқ қилиб айтадилар. Буни фақат диққат билан эшитган яхши. Эҳтимол, куйга солса, у айтгандай чиқмас. Ҳовлида, эшигингиз ёки дарвозангиз олдида тўп бўлиб турган тўпори болалар айтгани афзал. Ҳар хил товуш, ҳар хил оҳанг, Илоҳий сир-синоат... Ким билади, балки менга шундай туюлар...

Биз ҳам ёшликда жуда кўп “Раббиман” айтганмиз (Рамазон қўшиғини биз “Раббиман” деб атардик).

Урушдан кейинги йиллар эди. Тўғрисини айтганда, биз бу қўшиқни асосан нон тўплаш учун айтардик. Кимдир бизларни эшиги олдида кутиб турар, кимдир дарвозани бекитиб оларди. Қишлоғимизда фақат тўрт ёки беш кишининг уйида оқ бугдой

нони бўларди. Биттаси ўзимизнинг мактабда ўқитувчи бўлиб ишлар, тундбашара одам эди. Уникига бориб бўлмасди. Эртаси балоларга қолардик-да! Доскага чиқариб, қистовга оларди, директор хонасига чақиртирарди. Биттаси колхозда ҳисобчи эди. Кўзлари ола-кула одам. Ундан ҳам кўрқардик. Омборчининг хотини бўлса, очик чехрали аёл эди. Дарвозахонаси қоронғи бўлар, истиқболимизга ҳамиша лампа кўтариб чиқарди. Отимизни тилга олиб, юзимизга бир-бир қарар, сўнг битта пўрсилдоқ, яхлит нон берарди. Табиийки, уни дарҳол синдириб, тенг улашардик. Сўнг бошқа дарвозага йўналардик.

"Бу уйга барака"...

Биз ҳаммани билардик. Ким сахий, ким очик, ким меҳмондўст, ким одамови. Ҳаммасини билардик. Мактабда бошқа қишлоқ болалари ҳам худди шунақа гаплардан ҳикоя қилишарди.

Кутилмаган воқеалар ҳам бўларди. Ишончли, бақувватроқ болалардан биттасини "сандик" тайинлардик. У кўпинча орқада, панароқ жойда писиб ўтирарди. "Хавф" сезиши ҳамон жуфтакни ростлаб қоларди. (Уни ушлашса, ҳамма нон кетарди). Жўрабоши рўзагирлар нимани чиқариб берса, келтириб шу "сандик"-қа топширар эди. Энг охирида барча нонларни тенг бўлишиб олардик. Зоғорами, котган-қутган парча нонми, майизми-барибир, тенг улашардик. Айрим хонадонларда устимиздан бир челақ совуқ сув сепишар, шаллобо бўлиб қолардик. Баъзи бўзболалар икки ҳатлашда "сандик"ни босиб олар, бор-будимизни олиб юборарди. Биз эса Рамазон қўшиғини канда қилмас эдик.

"Бу уйга барака"...

Синфдошим Чори бизга кам қўшилар, унинг отаси жангда шаҳид бўлган, онаси оғир бетоб эди. Бир куни ўша "сандик" бўлиб қолди. Ҳайит арафаси эди, шекилли, роса кўп нон, бўғирсоқ сомсалар йиғилди. Бирон кафт танга-чақа ҳам тушди. Биз бу кеча "сандик"ни алоҳида асрадик. Нуқул уни панага яшириб, ўзимиз ҳовлима-ҳовли кирдик. Ниҳоят, бутун қишлоқни айланиб чиқдик. Рўзагирларга хушомад қилиб, хайр-саховатга чорлардик:

"Бу уйнинг ўртасида ой кўрдик,

Бу уйнинг эгасини бой кўрдик."

Охирги уйда Рамазон қўшиғини ана шундай яқунладик. Омборчининг хотини яна лампа кўтариб чиқди. Ҳаммамизга бир-бир қаради. Устига бўғирсоқ, майиз қўйиб, баркашдек катта нон чиқариб берди. Ҳаммамиз шод-хуррам. Фақат "Эсизгина, Рўза тугади-да" деган бир ташвишимиз бор эди, холос.

Ташқари чиқсак, ё тавба, "Сандик" йўқ. Ҳамма киши жўр бўлиб "Чори!" "Ҳо, Чори!" деб чақирдик. Пана-пасқамга бош суқиб қарадик, йўқ! Ё, писмиқ-ей! Наҳот, ҳаммасини олиб, жуфтағни

ростлаган бўлса! Уйига бордик. Уларнинг ҳовлисида баҳайбат тут дарахти бўларди. Деворлар йиқилиб кетган, эшикдан қатимдек заиф нур тушиб турибди. Лекин, занжирланган эшикни очолмадик. Хуллас, таъбимиз хуржин бўлиб, уйма-уй тарқалдик. Эртага унинг адабини берадиган бўлдик. Аммо, у шу кунни мактабга ҳам келмади. Иккинчи соатда урушда бир оёғини қолдириб қайтган сержаҳл ўқитувчимиз дўқ-дўқ юриб, дарсга кирди. Унинг қовоқлари янада осилган эди. Ўтиришга рухсат ҳам бермай:

– Болалар! – деди мотамзада товушда, – Чориларникига борамиз. Синфдошларинг онасидан айрилибди. Уч кундан бери уйларида нон йўқ экан. Ҳеч ким билмай қолибди. Отаси билан бирга жанг қилган эдим. Раҳматли мард киши эди. Шу кеча Чори уйга бир этак нон олиб келибди. Онаси шуни кўрибди-ю, кўз юмибди...

Ўша йилларни эслайман. Биз Чорининг эшиги олдида ҳам “Раббиман” айтганмиз:

“Бу уйнинг ўртасида ой кўрдик,
Бу уйнинг эгасини бой кўрдик”...

Рост, биз Рамазон қўшиғи айтган пайтлар ҳамма ҳовлининг ўртасида ой муаллақ осилиб турарди. Чориларнинг уйида эса яна бир ой бор экан. Мен уни энди-энди кўраман, дил-дилдан кўраман. Чорининг кекса, фариштадай онаси кўзимга ёп-ёруғ, тўлин ойдаёй ёришиб кўринади.

“Бу уйга барака”...

БИР РЎЗА ТОНГИ...

(Бўлган воқеа).

Қобилжон ҳамишагидай саҳарлаб уйғонди. Чироқни ёққан ҳамон хотини ҳам безовталаниб, ўрнидан турди.

– Овқатни тайёрлайми? – деб сўради у. Сўнг девордаги соатга қаради. – Ҳали барвақтми дейман?

– Ҳа, – деди Қобилжон шошилимай. Майли, дастурхон ҳозирлайвер. Барибир, энди ухлаб бўлмайди.

Дарҳақиқат, рўзани беркитишга бирон соатча вақт бор эди.

Қобилжон таҳорат олиш учун елкасига сочиқ, қўлида обдаста билан ҳовлига чикди. Енгил туман орасидан ой хира нур сочиб турар, осмонда якка-ёлғиз юлдузлар кўринарди. Кўпчилик қўни-қўшнилар деразасидан чироқ нурлари тушиб турарди, хўрозлар дамба-дам қичқирар эди. Шу пайт, иттифоқо, қулоғига молхона томонидан бўғиқ бир хириллаш эшитилди. У қалби безовта бўлиб, бир нима сезгандай, айвон томон шошилинич югурди. Сигирга бир

гап бўлган бўлса-я, кечагина болалаганди. Сатил-сатил сут беради,ёғ ҳам, қаттиқ ҳам ўзларидан чиқади. Ҳали замон хотини дастурхонга келтириб қўядиган қаймоқ ҳам шундан.

У, оёғидан дармон кетиб, сигир олдига қандай борганлигини ҳам, айвон тагида ожиз нур таратувчи электр чироғини ёққанини ҳам сезмай қолди. Гумон тўғри чиқди. Сигир чўзилиб ётар, жон узар ҳолатда хириллар, оёқлари ер тираб, туришга интилиб, кучанарди.

Хайрият, кетмон шу ерда экан. Ўзини йўқотаёзган Қобилжон дарҳол сигирнинг бўйнига ўралиб, таранг тортилиб қолган ипни устунга боғли жойидан, чоғиб юборди. Жон узаётган сигир бирикки талпиниб, жойидан турди. Унинг ола-кула кўзлари ёшланган, жунлари пахмайган,эти дир-дир учар,оёқларини керганча бошини ердан кўтаролмасди.

Қобилжон бўлган гапни болаларига айтиб ўтирмади. Рўзани беркитар экан, Оллоҳ таоллога кўпдан кўп шукроналар қилди. Ахир, бир рўзғорни тебратиб турган сигирдан ажралишларига салгина қолди-я...

Бу гап, Рўза боис, тонгда уйғонганлиги учун у Яратганга беадад дил розларини айтарди...

14 февраль, 1996 йил.

ЧАШМА

(Ҳикоя).

Бунга кўп йиллар бўлди. Бир раисимиз бўларди. (Чунки, колхозимиз бор эди.). У киши, бошлиқман деган зотки бор, ортидан бўлсаям, Сизлаб гапирарди, бечора. Ўша пайтлар бошлиқларнинг обрўси баланд эди, чамамда. Балки,катталарда обрў бўлмасаям, кичикларда андиша баланд эди.

Олтмишларни уриб қўйган Раис бобо тахминан бундай дерди: "Ижроком бобо (аслида ўғлига баробар) келиб кетдилар. Мошиналарига мой қўйиб узатдик,кўп камтар одам, қўлларига сув қўйсам унамадилар": "Бугун Брежнев бобомизнинг невараларини телевизордан кўрсатди".

Хуллас, кироий хурмат.

Биз, зумраша болалар бўлса, сода раисдан пиқ-пиқ кулардик.

Шу йиллари хўжалигимизда бир шумроқ "Ёшкамол" (Асли "Ёш комсомол") ҳам ишларди. Техникумда ўқиган,шаҳар кўрган бола. Лекин, азамат бир кўтарилиб,бир тушиб, узоқ вақт ишлади. У

пайтлар "Ёшларга маданий -маиший шароит қандай?" деб сўраб келувчилар топилиб турарди. Нимадир туртки бўлди-ю, балки юқоридан талаб қилишгандир. Шу Ёшкамол укамиз бадиий ҳаваскорлик дастаси тузишга киришди. Қани, Раис бобо жон берса денг. Ниҳоят:

Ҳаммаси бўлиб, икки юз сўм ўтказиб бераман, ортиғига бонка рухсат қилмайди. Бир жуфтдан дойра, най билан тамбур олсаларинг етарли. Шуюм катта ансамбил бўлади деб, рози бўлибди Раис бобомиз.

Тўғри-да. Нима, бизнинг колхоздан Ортиқхўжа чиқармиди?...

Ҳарқалай, иш бошланди. Клубнинг бир хонасида ҳар куни тингир-тингир...

Шундан сўнг "Ёшкамол" укамизни у ер-бу ерда мақтай бошладилар. Ҳатто, туман рўзномасида мақолаям чиқди. Эмиш, жамоа ёшларига муносиб маданий-маиший шароит яратилган. Улар бўш пайтларида "Санои нафиса" билан машғулланиб турадилар.

Кейинроқ асли шум бўлган Ёшкамолнинг яна бир шумлиги тутиб, Раисга кирди. Хол-аҳвол сўрашдилар.

–Найни яхшироқ ўрган, зўр нарса! Саиджон Калонни биласан, ҳа? Ёшкамол укамиз сергак тортди, имкониятни қўлдан бермайди.

–СССР Давлат Гимни-чи?–деди юзига жиддий тус бериб Кути учган Раиснинг кўзлари катта-катта очилди.

–Нима бўлибди унга? Гимнимизга?

Ёшкамол сўзига янада урғу берди.

–СССР Давлат Гимнини найда чалиб бўлмайди-ку, Раис бобо! Бунга пианино керак! Бир куни райком бобо келсалар нима дейдилар? Мажлисларни Гимнсиз очиб бўладими? Бутун гавдасини ҳаракатга солиб тушунтирди у.

–Э, шундайми? Раис катта бир масаланинг моҳиятини бира тўла тушуниб етгандай бўлди. Ҳатто қўл остида шундай ўткир йигит ишлаб турганидан мамнун бўлиб ҳам кетди.

–СССР Гимни учун бўлса, оламиз, ука! Оламиз! Қани ҳисобчини айтиб кел буёққа. Тез келсин Гимни биладими у?

Раис учун ҳозир бундан ортиқ иш йўқ эди, гўё. Хонага кирган ҳисобчи ҳам ўртада нимадир бўлганини дарҳол англади.

–Гиминга деб чек ёзинг, бугуноқ ўтказинг! Айтганини олиб беринг. Райком бобо келсалар нима деймиз?

Одати бўйича ҳисобчи бир оз тихирлик қилиб ҳам кўрди.

–Бонка ўтказмайди, -деди тайсаллаб. Қаттиқ инвентардан бошқаси учун ўтказмайди.

Раис қатъий буйруқ берди:

–Гапни чўзманг! "Гимн учун" денг. Қани, ўтказмай кўрсин. Бўлмаса, райкомга жавоб беради. Ҳа, Гимн учун!

Кўп ўтмай, қишлоқ томошахонасида пианино овози гумбурлай бошлади. Онда-сонда унга жўр бўлган бошқа мусиқа овозлари ҳам эшитилиб турди.

Ёшкамол бу билан ҳам тинмади. Ўша кунлардан бирида қайсидир масала бўйича райкомга ҳисоб бериш учун чақирилган раиснинг олдида дадил кириб келди. "Партия ҳақида кўшиқ"ни фақат ва фақат аккардионда ижро этиш мумкин, деб ваҳима қилди.

Раис пешонасини ушлади. "Партия ҳақида кўшиқ?... Ҳали шундай кўшиқ ҳам борми? "Шу гап унинг хаёлидан ўтди. Лекин, билдирмади.

–Тўғри айтасан, ука, – деди кейин босиқлик билан. – Биламан, уни найда чалиб бўлмайди. Лекин, ғайрат қил, ёшларнинг дам олиш масаласи яқинда райкомда кўрилади.

Лекин, Раис най оҳангларини яхши кўрарди. Бунини эслатиб қўйди.

–Анави най пуфлаб юрган боланинг оти Жамолми? Яхшилаб ўргат, ўшани хўжалик ҳисобидан ўқитамиз. Кунти борга ўхшайди. У кунни кирсам, қулоққа ёқадиغان қилиб чалиб турган экан...

Кейинчалик, Ёшкамолнинг ташаббуси билан, яна бир қатор чолғу асбоблари сотиб олиш учун ҳам Раис қийшайтириб имзо чекди. Тез кунда клубга кириб, ҳаваскорлар ижросини кўришга ваъда ҳам берди.

–Албатта, найчи бола ҳам бўлсин. Ўшани алоҳида эшитаман. Айт, ўқишга ҳозирлик кўрсин. Ҳали оти Жамолмиди? – алоҳида эътибор билан сўради Раис. Томошадан сўнг найчининг қўлини алоҳида сиқди.

–Баракалла, яхши чалдинг. Энди ўқишга борасан.

Йиллар ўтиб кетди. Раис ҳам мункайиб қолди. Ёшкамол укамиз эса, бир кўтарилиб, бир тушиб, узоқ йиллар ишлади. Кейинчалик унинг мусиқа билан умуман иши бўлмади.

Лекин, қишлоқдан бир найчи етишиб чиқди.

"СССР Гимни", "Партия ҳақида кўшиқ"ни найда сира ижро этмаган бир найчи етишиб чиқди.

Ҳа, кекса Раис милтилаб турган чашманинг кўзини очиб кетган экан, чамамда...

Ноябр, 1990 йил.

ТУЛКИШУНОС

(Интермедия).

КАТНАШАДИЛАР: Тулкибоши, Она тулки, Бола тулки, Куёв тулки, Келин тулки, Тулкишунос.

Ўрмондаги бир хилватгоҳда тулкилар гуруҳи тўпланган. Улар машҳур Тулкишунос билан учрашувга йиғилганлар. Тулкибоши тўрга ўтади.

Тулкибоши: Диққат! Бутун суҳбат давомида тартиб сақлансин. Гап орасида луқма ташлашлар бўлмасин. Ҳой, сен, Келин-Куёв, якка-якка ўтириб ол. Ана шундай. Бўлмаса, бир-бирингни ялаб, қитиқлаб тинч ўтиролмайсан. Сен, Она тулки, болангни беҳуда бошлаб келибсан-да. Бунақа суҳбатлар болага тўғри келмаслиги мумкин.

Она тулки: Нима қилай, уйда ҳеч ким бўлмаса...

Тулкибоши: (кўзларини ўйнатиб). Дадаси келмадими ҳали? Бирон тўрт ой бўлди, чоғи.

Она тулки: Ҳа, дайдиб кетган. Рўзгорга қарашниям билмайди. Оилам бор, болам бор, демайди. Э, юзи қурсин!

Тулкибоши: Кўй, хафа бўлма, (ниманидир ўйлаб) кечроқ бизникига ўт, зериктириб қўймаймиз сени.

Куёв тулки: (маънодор бош ирғаб): Қариянинг иштаҳаси карнай.

Келин тулки: Тўғри қилади, ўзиям роса зериккан. Бевалик осон эмас. Бунинг устига ҳали қуввати кўп.

Бола тулки: (ғингшиб): Ойи, ойи дейман! "Тагимни ҳўл қилиб қўйдим".

Она тулки: (унга танбеҳ беради): "Тагимни ҳўл қилиб қўйдим" эмас, "Ҳўлнинг устига ўтириб қолибман десанг-чи!"

Бола тулки: Йўқ, ўзим ҳўл қилиб қўйдим. Бирдан...

Тулкибоши: (Она тулкига кўз қисиб): Хижолат бўлма, ҳали эплаб, тулкичасига гапиришни ўрганмаган-да. Шундай эмасми, Келинпошшо?

Келин тулки: Шундай. Ҳадемай, олиб кетади. Бизлар ҳам бунинг ёшида...

Куёв тулки: (унинг гапини кесади) Бунинг ёшида сен томга бенарвон чиқар эдинг.

Келин тулки: Тилингни тийсанг-чи! Танбеҳ беришга жуда уста бўлиб кетгансан. Доим шунақа. Нима, ёшлиқда чаққон бўлсам

ёмонми?

Она тулки: (Тулкибошига қараб): Хўп, қачон бошланади? Болаям роса зерикди.

Тулкибоши: Ҳали замон келади. Ўзиям жуда банд киши экан. Зўрға кўндирдим. Бир жойда роса мактовини эшитиб, изига тушдим-да. "Тулкиларга тулкиликдан дарс беради" деганларидан бўён қанақа одам экан ўзи деб, ичимга олов тушган.

Куёв тулки: (кизиқиши ортиб): Ўзимизнинг қавмданми ёки думи дарозлардан?

Тулкибоши: Йўқ, икки оёқлилардан. Лекин, айёрликда бизларни бир чўқишда қочирадиган хилидан. Жа олислаб кетган экан бу тур азаматлар.

Келин тулки: (ўзини жажжи кўзгуга солиб, тумшугига қора лак суркайди. Тилининг учи билан уни текислайди): Тезроқ кела қолсайди. Бўйи-басти қанақа экан-а?

Куёв тулки: (бош чайқаб): Ха, кўрмаёқ кўзинг учаяптими?

Келин тулки: Яна рашк! Ўлар бўлдим: "Ўрмонга якка чиқма", "Овга ёлғиз борма", "Думингни тушириброк юр"... Э, худо олсин шунақа кунни.

Тулкибоши: (унга насиҳат қилиб): Тўғри айтади. Сиз ёшларни тергаб турмаса, дарҳол ипни узасиз. Мана, Бувиларинг гапимга кулоқ солмай, нафсини вақтида тиёлмай, тузоққа илиниб кетди. Ора ичида мен бечора бева юрибман. (Она тулкига кўз қисиб кўяди). Сен зерикмай ўтир. Болангни кўзи юмилаяпти, туртиб қўй. Ёшликда машхур Тулкишуносни кўриб қўйсин. Лекин, гапини сира бўлманглар. Мабодо, гурунг чўзилиб, зериксангиз ҳам ўзингизни жон қулоғи билан эшитаётганга солинг.

Куёв тулки: (бошини сарак-сарак қилиб): Яна тулкичилик экан-да.

Тулкибоши: Бўлмаса-чи? Ҳаётимиз шундай қурилган-да ўзи. Куёвбола.

Келин тулки: (атрофга олазарак қараб олади): Қачон келаркин-а? Юрагим ҳаприкиб кетаяпти. Уникида бўлиб кўргандирсиз, икки оёқлиларнинг яшаши қанақа экан? Мадомики, бизга тулкиликдан дарс берадиган даражада бўлса, роса битиб кетишгандир.

Тулкибоши: Бошқаларни билмайман, лекин, мен Тулкишуносга ҳавас қилмадим. Уйида денг, Эшак, Ит, Бўриларнинг ҳар хил ниқобу, тулуплари қалашиб ётибди. Ҳа десам, бари керак дейди. Буларни юзига тутиб, бирисида илжайган тусда, бирисида дарғазаб холда давраларга кираркан. Қайси гуруҳга тушсам, "об-ҳаво"га мослашиб, ниқоб тутаман, дейди бечора.

Она тулки: Бўлмаса, уларга жудаям қийин экан-да. Биз-ку, насл-насабимиздан чиқиб, табиий тулкилик қиламиз, у бечора

муҳитга мослашишга мажбур экан.

Тулкибоши: Айтдим-ку у Тулки эмас, Тулкишунос. Яъни, бизларга тулкиликдан сабоқ беришнинг устаси. Ҳали келганида ўзингиз кўрасиз. думи бўлмасаям, беҳудага бундай ном олмаган, ахир!

Она тулки: Рост, бир балоси бўлмаса...

Келин тулки: (ҳавас билан тилини танглайида такиллатади). Дунёда ана шундайлар ҳам бор-а. Зўр! Бугун–Тулки, эртага–Бўри...

Куёв тулки: Суст кетдингми? Кўрмаёқ кўзларинг сузилиб кетаяпти-я! Ҳали уйга борайлик.

Келин тулки: Яна рашк, безор бўлдим-е!

Она тулки: (Келин тулкига насиҳат қилиб) Бундай дема, Келинпошша, Куёвнинг кадрили бил. Ташлаб кетса нима қиласан? Ана, меники уч ойдан буён қайси гўрларда дайдиб юрибди, билмайман. Ҳали тумшуғидан қопқонга илинган бўлмаса.

Тулкибоши: Хафа бўлаверма дедим-ку! Болангни чимчиб қўй, кўзи юмилаяпти. (ёнбошига ўгирилиб) Ана, Тулкишунос оғамиз етиб келдилар. Қани, ўрнингиздан турунг. Марҳамат, марҳамат, интизор бўлиб қолдик-а.

Тулкишунос: Узр-узр, дўстлар! Доим шунақа бўлади, вақтим сира етишмайди. Жонивор Эшаклар ўз ҳолимга қўйишмаяпти. Шундан жоним ҳалак. Бир суҳбат ўтказиб беринг, дейишди. Келгуси ойга ваъда қилдим.

Тулкибоши: Сизларга айтмагандимми? Ана! Марҳамат, бошланг. Ниқобингизни олмайсизми, жаноб?

Тулкишунос: Йў-йўқ! Бу сира мумкин эмас! Ахир, мен ҳозир сизнинг қавм, яъни, Тулкилар орасидаман. Одамлар орасида Одам, итлар орасида Ит, бўрилар ичида Бўри бўлиб юраман-да. Ўз кўзингиз билан кўрдингиз-ку, бизникида ҳамма тур ниқобу тулупдан бор...

Она тулки: (ўтирганларга ўгирилиб): Ҳақиқий Тулкишунос эканлар. Бизлардан минг марта ўзиб кетган кўринади булар. Ўрганса арзийди.

Келин тулки: (ўзини жажжи кўзгуга солиб, кўкрагини ғоз кўтариб, лабларини тили учида ялаб-ялаб қўяди): Яхшилаб эшитиб олай гапларини. Ўзиям мендан кўз узолмаяпти. Ана, ер остидан яна қараб қўйди. У томондан ўтқир хид келаяпти. Лекин хушбўйгина.

Куёв тулки: (унга ола қарайди): Вой, шаллақи! Нияти бошқа бунинг.

Келин тулки: (кўзларини ўйнатиб): Яна рашк! Ўлсин, шунақа кун.

Тулкибоши: (ҳаммани тартибга чақириб) Энди жимгина эшитинглар. Марҳамат, қулоғимиз сизда, жаноб Тулкишунос. Бизга

ҳақиқий тулкилик қандай бўлиши ҳақида бор гапни сўзлаб беринг. Ўзимизча тўрт тарафга санғиб, пусиб-чопиб юрибмиз. На тарбия, на мактаб. Сиздай дунё кўрганларнинг доно фикрига зормиз, тақсир.

Она тулки: Бизга икки оёқлиларнинг тулкилиги ҳақида кўпроқ гапирсинлар. Шундай эмасми, қурдошлар?

Келин тулки: (кўкрагини олдинроқ чиқариб): Ҳа, шундай бўлсин. У ёқда эр-хотинлар хотиржамми?

Тулкишунос: Тушунарли, қолаверса, учрашувдан мақсад ҳам шу ўзи. Бўлмаса, мен маърузани, тўғриси, суҳбатни калтароқ қиламан. (Кўзига ойнак илиб, қоғозларини титкилайди). Демак, "Тулкиларга тулкилик ҳақида". Бу-жуда катта сабоқ. Бундай мавзунини бир учрашувда эплаш қийин, бирон нотиқ ёки воиснинг қўлидан келмайдиган иш. Қолаверса, ҳали Бошлиқларингиз билан суҳбат олди-бердиси ҳақида шартномаям тузганимизча йўқ. Бизда "Куруқ қошиқ оғиз йиртади" деган гап бор. Тўғрими? Текинга валақлаш вақти ўтган. Илгари замонларда фарқ қилмасди. Қоғозда нима ёзилган бўлса, ўқиб кетаверардик. Энди тилни тийиб, бошни ишлатадиган замон келди.

Тулкибоши: Бошлайверинг, бир йўлини топиб, Сизни рози қиламиз.

Келин тулки: Ҳа-ҳа, албатта, рози қиламиз...

Куёв тулки: Тумшугингни тикмасанг туролмайсан-да. Хой, думингни тушириброк ўтирсанг-чи.

Тулкибоши: Сизларга нима дегандим? Қани, тинчлик сақлансин. (Тулкишуносга юзланади): Хўп, бошланг. Тўрт оёқлилар ҳаётидан бўлса-да, бўларидан гапиринг. Ҳақиқий тулкилик қанақа бўлади ўзи? Шуни билайлик.

Тулкишунос: Бўлмаса, бошладик. Ҳаётда узоқ яшаш учун жуда туллак бўлиш керак. Мисол, бийдай далада, якка қозиққа бир оёғидан боғлиқ, қақоғлаб ётган хўроз ёки товўқни кўриб, у ёқ-бу ёққа қарамай, ўқдай учиб бориш ярамайди. Албатта, шундоққина панада пистирма қўйиб, сизни нишонга олиб турган Овчи дегани бўлади. Бармоғи мудом милтиғининг тепкисиди. Хай-хай, унинг ўқдек назарга туша кўрманг.

Она тулки: (йиғламсираб) Кўнглим сезиб турибди, менинг чолим худди ана шунақасига учраган...

Тулкибоши: Нафасингни иссиқ қил, Бону. Кани, тартибни сақланглар. Марҳамат.

Тулкишунос: Ҳа, ҳозир икки оёқлилар орасида тулкичилик айни авжга чиқиб кетган. Сир бўлса ҳам айта қолай. Бир хиллар катта товўқхоналар овозини магнит тасмаларига ёзиб олишади: туғиб, оламга жар солаётган товўқлар, бири қўйиб, бири олиб дамбадам қичқираётган хўрозлар, жон ҳолатда дон-дунга патирлаб

отилаётган паррандаларнинг баланд сас-садоси замонавий овоз кучайтиргичлар орқали бутун далани босиб кетади. Ана шунда сиз бу ерда товукхона бор экан деб, бир-бирингизни қувиб-ўзиб, ҳаллослаб чопасиз. Тилингизни ергача осилтириб келиб, тўрт тарафга чалғиб аланглайсиз. Худди шу пайт Овчи дегани бир сочма ўқни варанглатиб, беш-олтитангизни ер тишлатади. Ахир, ўйлаш керак, кимсасиз жойда товукхона нима қилади? Бу тулкилик эмасми?

Келин тулки: Худо сақласин, ҳали бу ёруғ оламда нимани ҳам кўрдик.

Она тулки: Даҳшат-а! Лекин, билган яхши. Бизни чол, ҳақиқатан, тентак эди. Ҳавони искаб-искаб, тўрт тарафга сандироклаб кетгани-кетган, денг. Мана, нафсидан илинди.

Бола тулки: (чийиллаб): Ойи, ойижон! Тагимни ифлос қилиб қўйдим.

Она тулки: Э, падарингга лаънат! Ифлос жойга ўтириб қолибман демайсанми?

Бола тулки: Йўқ, ҳозир кўрққанимдан... Бирдан чиқиб кетди.

Тулкибоши: (Она тулкига дашном бериб): Қўй, индама, ҳали ёш, унчалик тулкилик қилолмайди. Қайтага бугунги суҳбат унга фойдали бўлди. (Тулкишуносга ўгрилиб) Кечирасиз, қани, давом этинг. Ҳақиқий тулкилар ҳақида кўпроқ гапиринг. Биз ҳам ўзимизни тулки деб юрган эканмиз-да, бу оламда.

Тулкишунос: Сизлардан яширмайман, ҳозир икки оёқлиларнинг бари овчи бўлиб кетган. Эшитиб олинг. Терингиз чармгарларга, гўштингиз ҳайвонот боғлари учун зарурдан зарур. Бир тур туллак одамлар бўлса, гўштингизни кийикники деб, бозорда пуллашдан ҳам мутлақо ҳазар қилишмайди. Хуллас, сизларнинг изингиздан мўмай пул топиб, кисса қаппайтириб юрганлар кам эмас, дўстларим.

Она тулки: (кўзлари даҳшатдан катта-катта очилади): Ҳали шунақами? Вой, тулкилар-ей! Айтдим-ку, бизнинг дайди ҳам ана ўшаларнинг ўқиға учган-да!

Келин тулки: Ёмон ният қилманг, Катта янга. Балки, биронта маллақош бошларини айлантириб кетгандир. Ўшанга илакишиб, ўрмонда сайр қилиб юрган бўлсалар ажаб эмас. Бобомларни кўрганман, ҳали қувватлари бор.

Куёв тулки: (зарда билан) Хаёлинг фақат ана шунақа гапларда сени. Шошмай тур, уйга борганда кўзингни мошдек очаман.

Келин тулки: Яна рашк! Э, ўлиб кетдим. Бунақада тез ажрашиб кётсак керак.

Тулкибоши: Нима деган гап бу? Тўй-тўшакларинг ҳали совумасдан шунақа гапларни айтгани уялмайсанми? Жимлик

сақлансин. Қани, давом этинг, жаноби олийлари. Айтишганидан ортиқ зўр Тулкишунос экансиз. Раҳмат, Сизга...

Тулкишунос: Бугунча асосий гаплар шу. Ҳаётда ҳар нарса бўлиши мумкин. Мен ҳозирча оизларга икки оёқлилар қўлаётган янги-янги тулкиликлар ҳақида қисқача гапирдим, холос. Аслини олганда тулкичиликнинг тури кўп. Келгуси учрашувларда булар ҳақида яна батафсилроқ гаплашиб олармиз. Сизлар билан яқинроқ танишганимдан ҳурсандман. Саволлар бўлса, марҳамат...

Тулкибоши: Марҳамат, фақат мавзудан чиқилмасин.

Бола тулки: (зўр қизикиш ва ҳаяжон билан): Башарангиз бизга тортган-у, нега думингиз йўқ?

Она тулки: (боласини туртиб): Жим бўлсанг-чи, энди чиқади. (Тулкишуносга ўғрилади) Кечирасиз, болангиз ҳам борми?

Тулкишунос: Бор, жуда ёш. Бу гапларни у ҳали билмайди. Лекин, бўладиган бола, нақ ўзимга тортган. Ҳозирдан турли ниқоблар тутиб, ойнанинг олдида ивирсигани- ивирсиган.

Келин тулки: Нега хотинингизни бошлаб келмадингиз? Ўрмонларни бир сайр қилдирардик. Баҳонада танишиб олардик.

Тулкишунос: У-ми? Ҳозир аччиқлаб онасиникига кетган. Мен ўзимни "Тулкишунос" десам, йўқ, сиз "Тулкимижоз" деб, ҳақорат қилди, аҳмоқ. Шунга чидолмай, қувиб юбордим. Ҳали талоқ берганимча йўқ. Бу ёғини ўйлаб кўрамиз.

Она тулки: Икки оёқлилар орасида ҳам қўйди-чиқдилар бор экан-да.

Тулкишунос: Ҳозир жуда кўпайган.

Тулкибоши: Бошқа саволлар бўлмаса, Тулкишунос дўстимизга, фойдали маслаҳатлари учун, самимий миннатдорчилик билдирамиз. Мана, ўзлариям бир неча тулки терисидан ихчам тикилган камзул кийиб олган эканлар. Демак, бизнинг қавмга жудаям яқинликлари равшан кўриниб турибди. Бунинг устига суҳбат давомида бизларга бир неча марта "Дўстларим!" деб мурожаат ҳам қилдилар. Инчунин, ҳақиқий дўстмиз. Тўғрими? Тўпланганлар номидан раҳмат Сизга, Тулкишунос оғайни.

Она тулки: Айтим-а, бу териларни қаерда кўрганман деб. Мана, елка қисми Чолгинамнинг лўстагига ўхшаб кетади-я...

Тулкишунос: (Ўзини эшитмаганга солиб). Бўлмаса, ҳозирча хайрлашамиз, дўстлар. Бугун бир жойда, менинг қутурган итлардан сақланиш ҳақида маърузам бор. Сўнгра ўтириб, "Итларга итлик ҳақида" деган бир мақола ҳам ёзишим керак. Сир бўлса ҳам айтай, ёзиш осон, чоғ қилдириш мушкулот. Бунинг учун ҳам кўп тулкилик қилиш керак бўлади.

Бола тулки: Ойи, ойижон! Ҳўл нарсанинг устига ўтириб қолибман.

Она тулки: (илжайганча боласининг бошини силаб): Яша! Ана энди аслингга тортдинг. Кўп яша!

Тулкибоши: Худди шундай! Қолаверса, бу–Тулкишунос оғайнимизнинг пойқадами шарофатидан. Ахир, у бизга тулкилик ҳақида сабоқ бериб кетди-ку! Мана, изи ўчмай, самарасини ҳам кўрдик. Болакайнинг тили ҳам, фикрлаши ҳам ўзгарди-қолди. Энди тарқалишларингиз мумкин. (Она тулкига кўз қисиб): Хой, Тулкибону, зерикиб ўтирма. Мен тун бўйи уйда бўламан, парранда гўшти бор.

Куёв тулки (Келин тулкини туртиб): Ҳа, кўзларинг йўл кўриб кетди-ку! Қани, жўнадик. Тез юр!

Келин тулки: Фақат рашк! Уйда жанжал бўладиган бўлса, ҳозироқ бормай кўяқолай. Орамиз очик.

Тулкибоши: Ҳозиргина нима дедим? Қани, қўлтиқлашиб олинглар, рўзгор бузилмасин. Тулкишунос дўстимизнинг гапларидан тўғри хулоса чиқариш керак. Аҳил бўлинг, мени ҳам меҳмонга қақириб тулинг.

Тулкилар тарқаладилар.

“ҲАЁТ САБОҚЛАРИ” ТУРКУМИДАН

Менинг ёлғонларим

Айрим суҳбатларда, учрашувларда мендан “Ёлғон ҳам гапирганмисиз?” деб сўрашади.

–Жудаям кўп гапирганман,–деб жавоб қиламан мен.

Савол берганлар буни кутишмаган шекилли, таажжубланишади:

–Нахотки?...

–Ҳа. Мана, илгари кўплаб тонготар йиғилишлар бўларди. Боролмай қолганимда сал бетоб эдим деб, баҳона қилганман. Аслида буни ёлғон демасаям бўлади. Чунки, оёқда юрган ҳар бир одамни аслида “сал носоғ” деса, хато эмас. Отдай соғлом ким ҳам бор оламда? Лекин, мажлисга боролмайдиган даражада касал эмасман...

Қолаверса, ўша йиғинга қатнашганимдан биров наф кўрмаганидек, қатнашмаганимдан ҳеч ким зиён ҳам кўрган эмас. Энди, хулосани ўзингиз чиқараверинг...

Тўғриси, ҳозир ҳам ёлғон гапириб туришга тўғри келади. Ишдан қайтишим билан неварам Нилуфар чопиб чиқади.

–Ширинсақич келтирдингизми, Бобожон?...
Афсус, Бобожоннинг эсидан чиққан. Лекин баҳона бор.
–Йўқ, қизим, сақичфуруш опа ҳали пахтадан қайтмабди...
Пахта деб дўконларнинг ёпиб қўйилгани рост-ку. Лекин, сақич топса бўлади.
Ана шунақа “ёлгон”лар...

Бизнинг пахта...

Раҳматли Дадам катта деҳқон, ҳақиқий пахтакор эдилар. Дастурхон бошида гапларимиз, кўпинча, пахтадан бошланиб, пахта билан тугарди.

Бир куни телевизор пахта маълумотини кўрсатаётган эди.

–Саксон бўлибди, Дада. Кўпи кетиб, ози қолди!–дедим у кишини қувонтирмоқчи бўлиб.

–Йўқ!–дедилар Дадам бошларини маънодор тебратиб. –Тескарисини ҳисоблайвер. Режанинг йигирмаси қолган бўлса, азобнинг саксони ҳали олдинда турибди.

Ҳаёт экан, менинг ҳали деҳқончиликда кўзим анча пишиб қолди. Бугун туманда пахта режаси саксон фоиз бўлганда шуларни эсладим. Ҳақиқатан ҳам олдинда топширилмаган йигирма фоиз пахта ўзининг саксон фоизлик азоб-уқубати билан далаларда сочилиб ётибди...

“Нозик меҳмонлар” келганда...

Бир жойда ишлайдиган икки киши ўзаро суҳбатлашар эдилар.

–Кеча уйга нозик меҳмонлар келган эди. Шошиб қолдик, ўшаларнинг олдига сизни айтолмаганимдан жуда пушаймонман. –деди улардан бири.

–Пушаймон бўлманг,–деди уни юпатган бўлиб, ҳамкасби,– айтганингиз билан сира боролмас эдим.

–Нега?

–Уйга жуда нозик меҳмонлар келган эди...

Аслини олганда, ҳар иккови ҳам тулкилик ҳилаётган эди.

Судхўрлик оқибати

Бозор иқтисодиёти бизга кўп нарсани ўргатди. Тўқсонинчи йилларнинг бошида нақд пул муаммоси жуда чигаллашиб кетди. Ҳар куни нархлар кескин ўзгариб,эрталаб қарзга пул ёки мол

берганлар, кечга бориб, бошини чангаллаб қолишарди. Аста-секин одамлар бу ишларни "кўкига" чоғиштириб, ёки пулнинг қиммати пасайишини ҳисобга олиб, амалга оширадиган бўлдилар.

Сармоясини даромадли қарзга берадиган судхўрлар эса, мўмай пул топадиган бўлишди. Бу услуб билан бойиб кетганлар ҳам, қасодга учраганлар ҳам бўлди.

Учиб-қўниб юрган бир танишимиз ўзига яқин "доллорчи"дан, ойига йигирма фоизли устама билан, уч минг қарз кўтарибди. Буни қарангки, унинг ўзиям бу пулни қўшнисига, икки ойда қайтариб олиш шарти билан, эллик фоизли устама қўйиб, қарзга бериб юборибди. Қўшни эса, пулни чўнтакка уриб, бозори чаққон моллардан келтираман деб, шимол тарафларга кетганича дом-дараксиз йўқолибди.

"Учар" танишимиз унинг йўлига, бир йил кўзи тешилиб, қаради. Бу борада устама устига устама миниб, унинг қарзи ўн минг доллордан ошиб кетди. Охири нима бўлди денг? Улар ҳовли-жойларини, мошиналарини, опа-сингилларининг жами тилла такинчоқларигача сотиб, қарздан зўрга қутилишди. Ниҳоят, бир куни қарз кўтарган қўшни узоқ юртлардан қайтиб келди. Лекин, унинг ҳоли, қарз қайтариш тугул, оддий тирикчилик ўтказишга ҳам етмасди.

Бунинг устига у сармоя учун оддийгина тилхат ёзиб берган экан. Буни суд расмий ҳужжат ўрнида қабул ҳам қилмади.

Икки оила хонавайрон бўлди-қолди.

Судхўрликнинг оқибати мана шундай тугади...

ДОНО ЖАВОБ

Бир тўйда даврани олиб борувчи "Ҳозир табрик сўзи Ўзбекистон Халқ ёзувчиси фалончига!" деб маҳаллий ёзувчига микрофонни тутқазди.

Давра жим бўлиб қолди. Одамлар қани бунга жавобан маҳаллий ёзувчи нима деркан деб, у томонга жим қараб қолган эдилар. "Раис"га танбеҳ беришни вазият кўтармас эди. Тўй, ахир! Балки, шошгандир...

Мулоҳазакор Маҳаллий ёзувчи тўйчиларни табриклаш давомида бундай деди:

—Пахтакор бўлсак ҳам ўзбек пахтакори, ўқитувчи бўлсак ҳам шу миллат ўқитувчиси, мободо, оллоҳ инояти билан ёзувчи бўлиб етишган бўлсак ҳам, шу халқ ёзувчисимиз. Бу билан фахрлансак арзийди...

Одамлар самимият билан қарсак чалдилар.

"Раис" эса, вазиятдан осон қутилганига хурсанд эди. Нодон қошиб айтса ҳам, доно топиб айтади деб, халқимиз беҳуда айтмаганда...

Дехқонларни асрагил, Тангрим!

Таваккалчиликда, бу оламда, Дехқонга етари йўқ. Эрта баҳорда, ҳали совуқлар ўтиб кетмаганини яхши билгани ҳолда, барибир, у кутиб ўтирмайди, умид билан эрта экади.

Хаволар исиб, тупроқда нам қолмаганини, энди уруғ ташлаш жуда хавфли эканини ҳам у яхши билади. Барибир, умид билан ерга уруғ экади.

Дехқон қишда қор-ёмғир жуда кам ёққанини, бу йил сув ўта танқис бўлишини олдиндан англаб туради. У, барибир, умид билан, Тангри таоллога таваккал қилиб, уруғ экади!

Ўйчининг ўйи битгунча, таваккалчининг иши битади деб, шуни айтсалар керак-да...

Аслини олганда Дехқон ўзингга таваккал қилади, Биру бор эгам! Илоё, бир умр уни ўзинг қўллагайсан.

Ахир, у мудом сенинг назарингга бўлай деб, ҳамиша очик осмон остида ишлайди-да!...

Жаннатдан-Жаннатга

Ҳазрати Одам ато Жаннатдан қувилиб, Ерга тушганда кўп нарса йўқотган бўлмасалар керак. Чунки, у пайтлар Ер ҳам жаннатдай эди: ҳаромхўрлик, порахўрлик, ёлғон, риёкорликдан тамоm холи, топ-тоза эди...

Бошқача айтганда Одам ато Жаннатдан қувилиб, яна Жаннатга тушган эдилар.

Осийлик қилган бўлсам, ўзинг кечиргайсан, Қодир эгам...

УЧИБ БОРАЁТГАН ТАҚДИРЛАР

(Ёки Қорбобонинг поезд бўйлаб саёҳатидан)...

Қорбобо шу кеча вагондан вагонга ўтди, купедан-купега кўчди. Ёпирай! Кимларга дуч келмади, дейсиз?...

Йўлақда бир қиз билан йигит бахтиёрликдан порлаб, бир-биридан кўз узолмай ўтирар эдилар. Қорбобога йўл берар экан:

– Бизларга оқ фотиҳа беринг, Бобожон, – деб илтимос қилди йигит.

– Тўйларинг қачон?

– Ёзги имтиҳондан сўнг.

Қорбобо қўлини фотиҳага очди.

–Бир умр бирга бўлинг, бир этак бола кўринглар. Мана,бу кўғирчоқни доимо асраб қўйинглар.

–Раҳмат.-деди қиз кўзлари ёшланганча Кўғирчоқни авайлаб бағрига босаркан.

Қорбобо бир купега қирди. Касалманд чолни фарзандлари олиб кетишаётган экан. Қорбобони кўриб, чолнинг сўниқ кўзларига умид учкунлари қўнгандек бўлди.

–Мен ҳам кўп марта “Қорбобо” бўлганман. Ўқувчиларга қанча-қанча совғалар берганман. Эсиз, умр ўтди.-деди у ўтган кунларини кўмсаб.

–Қани, Янги йилга атаб бир ният қилинг,-деди Қорбобо уни ҳоли-жонига қарамай.-Ҳали тузалиб кетасиз, “Қорбобо” ҳам бўласиз.

–Майли,яхши ният-ёрти мол,-деди кекса бир зум деразадан нарига,чексиз қоронғулик қаъридан ниманидир қидираётгандай қараб.

–Биламан, ҳозир шифохоналарда қанча-қанча ҳожатманд нажот излаб, йўл боқиб ўтирибди. Осмондаги, неча-неча киши соғ-омон ерга тушай дейди. Денгизу уммонларда минг-минглаб одамлар, қани эди, тезроқ оёғимиз тупроққа текса деб умидвор. Умидвор одамки бор, биронтасининг нияти ярим йўлда қолмасин, Қорбобо! Мана, ўзимиз ҳам йўлдамиз. Кимки йўлда, кимники фарзанд.бола-чақалари кўзи тўрт бўлиб кутаётган экан,соғ-омон остонасидан кириб борсин. Сизларга яна бир гап айтиш болаларим,-деб қолди у ниманидир эслаб,-Бу дунё шунақа, келиш бор, кетиш бор. Фақат ҳеч кимсанинг жасади кўчада қолмасин,ҳеч кимни дарвозадан ҳўтариб киришмасин...

Қорбобо беҳад таъсирланиб кетди.

–Илоё, омин! Сизга ҳам Тангри таолло узоқ умр берсин, тузалиб кетинг. Келгуси йил шу оқшом Қорбоболик насиб этсин,-деб ният билдирди. Ўтирганлар олдига бир сиқим қанд-курс тўқди. Купедагилар уни шодлик билан кузатиб қолдилар. Қорбобо йўлакда уч-тўртта “қуён” болаларга дуч келди.

–Кеч бўлиб қолган, жой-жойларинга кирмайсизларми?-деб сўради улардан. Йигитлардан бири бурқситиб турган сигаретини лабидан олди.

–Проводник билан “келишолмай” турибмиз,-деди қайрилиб тепага тутун пуфлар экан.

–Нимани келишиш керак?-хайрати ошди Қорбобонинг.

–Қиммат сўраяпти,-деди йигит тўнғиллаб. Шу пайт тундбашара вагон кузатувчи кўриниб қолди.

•Қайси вагондансиз?-деб сўраб қолди У Қорбободан. Қорбобонинг жаҳли чиқди.

– “Билетингиз борми” демоқчисан-да? Поездларга бугун бошқарма томонидан махсус “Қорбобо”лар чиқарилганидан беҳабарсан, чоғи? Вагонингда етти та бўш ўрин бор. Уч кишини “келишиб” олибсан. Буюғи қандай бўлди?

Вагон кузатувчи ўзини йўқотиб қўйди. Шоша-пиша чўнтагидан бир даста пул олиб, Қорбобонинг қўлтиғига тикди.

– Совға-салом оларсиз, Қорбобо, Буюғи Янги йил, – деди пала-партиш гапириб. Қорбобо уни жеркиб ташлади.

– Янги йил олди шундай ҳаром-ҳаришларга қўл уришдан уялмайсанми? Кузатувчининг ялинишига парво қилмай қўл силтади.

– Қўй, сен билан керакли жойда гаплашамиз. Ана бу йигитларни жойлаштир. Қонуний бўлсин. У шундай деб, яна бир купега кирди. Бу ерга қазо-қазолар ўтирар, улар аллақачон Янги йилни бошлаб юборган эканлар. Купедан ароқ, тер ҳиди гупиллаб юзга уриларди. Ўтирганлар, кўярда-қўймай, Қорбобони дастурхонга таклиф қилдилар. Дархол, биттаси бир пиёла ароқ қўйиб узатди. Олма, анор тутган ким, қовун-тарвуз узатган ким...

Улардан энг йўғони ароқ тўла пиёла билан ўрнидан турди. Мажлисда ҳисоб бераётгандай, дона-дона қилиб гапирди.

– Йил яхши келса, биз планни, албатта, бажарамиз! – деди қип-қизил гўштор юзларидаги маржон терларни кафти билан артиб.

– Бизга Янги йилдан фақат ёрдам керак.

– Янги йилда, албатта, бир-иккита китоб ўқимоқчиман, – деди яна бири ўзигами, ўтирганларгами гапираётганини ўзи ҳам билмай. Шу масалада ўғлимиз бизни кўп танқид қилади. Ўзи-ўқитувчи, бир сўмга зор, яна янги китоб олгани-олган.

Қорбобо бу ердан бирон маънилик гап ололмаслигини билди. Турар экан таъкидлади:

– Ҳали замон Янги йил киради. Хонани шамоллатиб қўйинглар. Ана, қор ҳам ёғабошлади, ташқарини томон қилинглار. Қўл остингиздаги одамлар ҳақида ҳам ўйланглар. Улар Янги йилни қандай кутишяпти? Ҳамманинг уйда шундай шароит борми? Хўп, хайр. Ана бу совғалар – сизга.

У қолдириб кетган гулли қоғозларда: “Адолат”, “Шафқат”, “Раҳнамолик”, “Одиллик” деган сўзлар ёзилган эди.

Қорбобо бу кеч кимларга дуч келмади дейсиз?

Учиб бораётган поездда қувонч ва ташвишлар, умид ва орзулар учиб бормоқда. Одамлар, тақдирлар учиб бомоқда. Ҳалиги купе олдидан ўтар экан Қорбобо бемор чолни эслади. Унинг “Ҳар ким ўз оstonасидан соғ-саломат кирсин” деб айтганлари қулоғи остида бот-бот эшитилиб турар эди.

Учиб бораётган бу одамларнинг ўз уйлари оstonасидан соғ-омон кириб боришларини Қорбобо ҳам жон-дилдан истар эди.

1996 йил декабр.

КУЁШДАН ТУШГАН НАВРЎЗ

(Бадиа).

Наврўз бизга ташриф буюрди. У Куёшдан тушди.

Салом, Наврўз! Салом, гуллар, салом, еллар! Салом, нурлар! Ассалом, Баҳор!

Биз сени ниҳоят кутган эдик, келақол, Баҳор! Биз сени соғинган эдик, келақол, Наврўз!

Куёш энди табиатга мўл-кўл ранг таратади. Куёш энди табиатни нурларга тўлдиради. Энди болакайлар сочидан куёш хиди келади. Билмасангиз, билиб қолинг, табиатдаги ҳамма ранг ва нурларни бир ерга йиғиб бўлса, ана шу Куёш рангини ташкил қилади.

Офтоб энди табиатга атир бўйлар таратади. Офтоб энди табиатни муаттар ҳидларга тўлдириб юборади. Ана шу барча мушк-анбарни бир ерга йиғиб бўлса, у Куёш хидини ташкил қилади.

Қани эди, одамзод бу қадар бебаҳо бойликлар соҳиби эканлигини дил-дилдан англай билса! Ахир, одамзод бошида Офтоб борлигининг ўзи беадад бойлик, беадад саодат эмасми?! Нурлар ва бўйлар: Куёш нури ва Куёш бўйи. Булар Одамзод мулки эканлигини юракдан англашнинг ўзи катта бахт эмасми? Яна буларнинг бари-дахлсиз, беминнат!..

Бу жиҳатдан биз қайта-қайта фахрлансак арзийди. Чунки, Куёш бизнинг юртга ўзгача нур сочади, ўзгача бўй уфуради. Буни исботлашга асло ҳожат бўлмаса керак. Бу нур ва атирларни бизга Наврўз олиб келади. Чунки, Наврўз бизга Куёшдан тушади.

Аслида Наврўзнинг байрам қилинишига асосий сабаб ҳам шу. Одамлар нурларни, бўйларни интиқ кутадилар. Демак, Наврўзни ҳам интизор кутадилар. Наврўз бизга ана шу ранглар ва нурларга, атир бўйларга тўлиб-тўлиб келади. Наврўз байрами аслида одамзод учун Куёшга содиқлик, унга хайрихоҳлик тимсолидир.

Биз бугун далага чиқдик, деган каломни биз бугун Куёшга чиқдик, деган ибора билан алмаштирса хато бўлмайди. Наврўз куни аслида биз Куёшга чиқамиз. Бошқача айтсак, Куёшдан Ерга тушган меҳмонни кутамиз.

Яратган эгам, бир кун, одамзодга қанот ҳам битади. Бу аниқ гап. Чунки, одамзод яралибдики, у Осмонга интилиб яшайди. Офтобга интилиб яшайди. Осмонга интилганлар, парвозга шайланганлар, иншоолло, ниятларига етадилар. Ва албатта, Ердан Кўк сари кўтариладилар. Ният соф, иймон бутун бўлса бўлгани. Биздан фақат шугина сўралади, холос. Бошқасини

Парвардигорнинг ўзи бизга етказди. Ўзи томон интилганларга, Офтоб сари интилганларга, Яратган эгам, албатта, қанот битади, парвоз беради.

Дала-даштлар бугун бесас-бесадо Сизни ўз қўйнига чорлайди. Мана, кўм-кўк бугдойзорлар нафис тўлқинланиб, мўл ризқ-рўздан ваъда бериб турибди. Баҳор қўйнидаги чорбоғлар оппоқ гулларга ғарқ бўлиб, мўл ҳосилдан мужда айтиб турибди. Аҳил, тоғни талқон қилгудек юрт фарзандлари, кўзларида яшинлар чакнаб, ғайратларидан чақинлар учиб, ҳалол меҳнат сандигини очишга шошиб турибдилар. Қизлар бугун кафтларига қип-қизил хино қўйдилар. Хиноли қўлларни кетмондаста урмаслигини улар яхши билишади. Келинги, қора тупрокни гулга буркаган бу юрт одамлари, албатта, бир кун гулларга кўмиладилар. Э, ёронлар! Шодланинг, гулли истиқбол бизга кучоқ очиб турибди. Ерни яшнатган бу одамларнинг дастурхони ҳам, албатта, жаннат неъматларига тўлажак. Нияти соф бу юрт одамлари, албатта, ўз орзу-умидлари самарасидан баҳраманд бўладилар. Иншоолло! Қани, ниятни катта қилиб кафтни очинг-да, "О-омин!" денг.

Бугун олам ажаб бир сеҳр-садоларга тўлади. Бу Наврўз авжлари, бу Наврўз мавжлари! Улар қадим "Шашмақом"га "Наврўзи аҷам", "Наврўзи сафо", "Наврўзи хоро" каби шўъбалар бўлиб кирган. Йўқ-йўқ, уни мутриблар ижро этишмайди. Уни бастакорлар чолғусида янграмайди. Улар ғижжаклар, танбурлар навосида товланмайди. Уларни майсалар товланишида, чечаклар унишида, гуллар тўлғонишида, новда-ниҳоллар чайқалишида эшитасиз. Табиат Наврўзни куйлайди, Наврўзни олқайди. Қуёшдан тушган Меҳмонга бугун табиат меҳмоннавозлик қилади, мезбонлик қилади.

Наврўз қўшиқлари бугун одамзод қалби туб-тубидан акс-садолар беради. Одамзод қалби тўлғоқларида, айтилмаган ва битилмаган шеърларида Наврўз мавҳум, номоддий нарса эмас. У ҳамма жойда ўз қад-қоматини кўрсатиб турибди. Наврўз умид тўла кўзларда кўринади, умид тўла сўзларда ифода топади. Ана шуларнинг бари қўшилиб, Наврўз оҳанглари ташкил қилади. Буларни мен тўқиб чиқараётганим йўқ, булар Наврўзни соғинган дил хитоблари, холос! Булар Наврўзни соғинган қалблар тебранишидан чиққан оҳанглар, қалблардан учган сас-садолар, холос! Булар ҳозир мен айтаётган, аммо Сизнинг тилингиз учигаги гаплар, холос. Наврўзни тарифлашнинг ўзи ҳам унчалик осон иш эмас. Уни бор бўй-басти билан кўрсатишга биз фақирга йўл бўлсин! Кўрсатиб билганларга эса, Оллоҳнинг раҳмати, элнинг дуоси, шарафи ёғилсин!

Баҳор ўткинчи, унинг умри калта, ҳусни бебақо деганларга мен асло қўшилмайман. Ахир, Баҳор биздан кетганда ҳам Ёзни туғиб

кетади-ку! Демак,Баҳор ҳам Она. Оналар эса, ўлишмайди. Улар барҳаёт. Баҳор асли тўлғоқдаги жон. Наврўз ҳам унинг тўнғич Фарзанди.

Шукурки, Баҳор бизни алдамайди, Наврўз бизни алдамайди. Яна қайтиб келади. Қайтиб-қайтиб келаверади. Тўлиб-тошиб келаверади, очилиб-сочилиб келаверади. Биз эса, ниятни холис қилиб, унга бағримизни кенгроқ очишни ўргансак бўлгани, уни муносиб кутишни ўргансак бўлгани! Хўш, муносиб кутиш дегани нима? Баҳорга етганимизга шукроналар қилсак, Баҳорга етолмаганлар руҳини шод қила билсак.биздан меҳр кутаётганларга мурувват кўрсатиб, бағримизни кенгроқ очсак, биздан ободлик кутаётган бир парча ерни гуллата олсак, пой-қадамимизга интиқ дастурхондек қора ерни кўкартира олсак, оламаро яхшилиқ уруғларини, инсоф-адолат уруғларини сепиб, ундирсак, шу кўркем Оламга, шу кўркем Баҳорга қўшилиб-қоришиб унсак, томир отсак—Баҳор ва Наврўзни муносиб кутганимиз шу бўлади...

Вожаб, ана Наврўз бизга бақамти турибди. У биз билан юзма-юз турибди! Наврўз қайқдан келди? Мағрибданми, Машриқдан? Юқориданми, пастдан ? Ҳайрон бўлманг, у Ердан чиққани йўқ. Наврўз бизга Қуёшдан тушди. Чунки, Наврўз Қуёш фарзанди. Наврўзда Қуёшнинг бўйи ва Қуёш ранглари бор.

Ассалом, Наврўз! Ассалом, Қуёш фарзанди! Бизни бағрингга ол. Наврўз!Бизни бағрингга ол, Баҳор!

Март, 1997 йил.

“ВАФО ҚИЛУРМИСАН, БАҲОРИМ?”...

Янги асрнинг илк баҳори жуда кўнгилли бошланди деб, хуш-хурсанд эдик. Наврўзга катта тайёргарлик бошланиб кетган кунлар. Дарахтлар жуда эрта, оппоқ бўлиб гуллади. Эртанги экинлар, асосан экиб бўлинди. Карам,хатто помидор кўчатлари ҳам, иссиқхоналардан очиқ далага ғайрат билан кўчирила бошланди.

Худди шундай кўнгилли дамларда, 11 март куни тонгда туриб, ҳамма ҳайратдан ёқа ушлади. Ерда тизза бўйи қор ётар, визиллаб совуқ шамол эсар, дов-дарахтлар оппоқ тўшак остида, ёқимсиз изғириндан нола чекиб, инграб турар эди. Кутилмаган бу ҳолдан ҳатто карахт бўлиб қолган катта-кичикнинг кўнглида бир гап: Экинларимиз нима бўлади.энди? Гуллаган дов дарахтларнинг холи не кечади? Кўкариб чиққан сабзавотлар бу совуққа бардош

берармикан? Наҳот, ёзиғимизда шундай кунлар ҳам бўлса?...

Шу кунларда мен қўшни Бухоро туманидаги "Иссиқ сув" шифохонасида даволанаётган эдим. Ўша куни кечқурун жуда яхши кайфият билан уйқуга ётдим. Шифохонада кун бўйи яхши муолажалар олдим. Қўшни туманлардан келганлар билан суҳбат, танишув. Ўша якшанбада тушдан сўнг ҳаво ниҳоят дим бўлиб кетди. Хонада нафас олиш қийинлашди. Бир неча соат давомида оппоқ гуллаган дов-дарахтлар орасида хаёл суриб юрдим. Кўм-кўк ўсиб, тўпикқа уриб қолган ўт-ўланлар орасидан ўтиш, уларга қараб ўй суриш ниҳоят кўнгилли эди. Кўзинг тушган ерда баҳор нишонлари жилва қилиб турибди. Қандай яхши! Шифохонада кейинги йилларда барпо қилинган исиқхонада барқ уриб очилган атиргулларни кўриб, гуллаб ётган лимонлар ёнидан ўтаётганда думоққа майин, жуда нозик ҳидлар гуп-гуп урилиб, завқ ва сурурга тўлади одам. Кишининг кўзлари яшнаб, кўкракни тўлдириб-тўлдириб нафас олганда баҳри дилинг жарақлаб очилиб кетгандек бўлади.

Ахир, Баҳор!...

Умидбахш Баҳор!...

Ҳа, юқорида эслатиб ўтгандек, айнаи намозшом пайти ҳаво беҳад димиқиб кетди. Деворлар тагини ниҳоятда безовта ғимирлаган йирик-йирик чумоли, қоп-қора қумурсқалар босиб қолди. Улар ҳатто уй деворлари, шифтларга ҳам ёйилиб кетишди. Кечқурун қанотли қумурсқалар ёниб турган электр лампаларига ширт-ширт урилиб, тўп-тўп қилиб, пастга туша бошладилар. Хонадаги чироқларни эртароқ ўчириб қўйишга мажбур бўлдик. Ҳамма киши бироз ёмғир ёғиб ўтса керак, шунда жуда яхши бўларди деган хаёлда эдик. Ёмғирсиз баҳор ҳам татимайди-да энди. Ҳақиқатда ҳам хуфтонликда шивалай бошлаган майин ёмғир тун ярмида анча кучайди. Деразалар, томлар тасир-тусир қилиб қолди. Демак, экинлар кўкаради, дов-дарахтлар яшнайдилар, ризқ-насибамиз кўпаяди. Баҳорнинг бошланиши шундан дарак берапти, ахир!...

Ўша оқшом "Ойнаи жаҳон! орқали севимли шоиримиз Абдулла Ориповнинг 60 йиллиги олдида "Ҳайрат" кўрсатуви намойиш қилинди. Жуда таъсирчан бўлди. Хуллас, кайфият аъло эди...

Афсуски, эрта тонгда уйғониб, тамом бошқача манзарага рўбарў келдик. Ерда тизза бўйи қорни кўриб, одам юраги музлаб кетгандай, бошингга беҳосдан оғир гурзи гурсиллаб тушгандай бўлди. Шамол ўкириб, дарахтлар шохи, электр симларидан ваҳимали зориқиш овозлари эшитилиб турар, дераза ойналарида киши кўнглига ғашлик уйғотиб, хосиятсиз изғирин чийилларди. Бўрон тобора авжига олар, қиялаб ураётган майин қор сели

орасидан салгина нарини ҳам кўриб бўлмасди.

Катта ва ёруғ деразадан ташқарига, маъюс тикилганча, ўтириб қолдим. Қўл етгудек масофадан бошланадиган бутун бошли чорбоқча оғир юк остида, елкалари чўкиб қолгандай, ҳимояга муҳтож бир ҳолатда бош эгиб олган эди. Ташқарида ҳеч зог кўринмайди. Ҳали қорга биронта из ҳам тушиб улгурмаган. Кечагина турфа гулларга бурканиб, ўзини кўз-кўз қилиб турган бутун дов-дарахтлар бугун оғир юк остида зорланиб ётибди.

Нохуш бир кайфият билан, елкамга чопон илиб, ташқарига чиқдим. Очиқ эшиклар олдидан ўтаётганда хотин-халажнинг, бу ерда ишлайдиган ҳамшира, хизматчи қизларнинг деразалар олдида ғуж бўлиб олиб, ташқарига ташвиш билан бокиб турганларини кўрдим. Уларнинг ваҳимага тўла овозларини эшитиш одамнинг кўнглини баттар чўктирар, кайфиятингга салбий таъсир қиларди. Секин юриб, қуйидагича кўнгилсиз суҳбатларга гувоҳ бўлдим.

– Дарахтлар нима бўлади? Картошкаларимиз кўриниб қолган эди-я!

– Биз ижарага олган ернинг ҳаммасига картошка эккан эдик. Қарийб минг кило уруғ кетди. Ёки қайта қовлаб олсак-ми? Бозорда уруғлик ҳам қаҳат бўлади энди.

– Нимасини айтасиз? Бу қорни кўриб, миямга санчиқ кирди, иссиқхона устиниям очиб юборган эдик. “Мен қиламан ўттиз.худо қилади тўққиз”...

– Бугун ваннахонаям музлайди энди. Ҳозирданок оёқ томирларим тиришиб боряпти.

– Пиёз қиммат бўлган йили шунақа ёмон келади, асли.

Эшик олдида бир нафас тўхтаб, қани кишда шундай қорлар ёғса эди деб, остонадан ҳатладим.

Ташқарида изғирин кўз очирмайди. Шимол томонга ҳатто юз буриб бўлмайди. Шиддат билан қиялаб ураётган қор зарралари юзга худди игнадек ўткир санчилади. Дарахтлар оралаб, қаттиқ шамол билан бирга, қорбўрон сузиб ўтаётганини аниқ кўриш мумкин.

Ҳадиксираб ҳар ёққа аланглайман.

Кечаги сайроқи қушлар қани! Бир қулоч думларини камалақдай кенг ёйиб, тонгдаёқ ўт чимдиб юрадиган товуслар қаёқда юрган бўлса? Чап томондаги бетон ариқча бўйида қатор қилиб ўтқазилган, қийғос гуллаган бодомларнинг нозик новдалари ергача осилиб, худди мажнунтолларга ўхшаб қолибди. Чархи арча дарахтларининг пастки шохлари оғирликни кўтара олмай, ерга қапишиб, қор уюми остида ётибди. Худди шу пайт бир тўп қора қарғалар том бўйи баландликдан хунук “қағ-қағ” қилиб, бетартиб учиб ўтди. Дарахтларнинг учлари мотамсаро чайқалиб, кўнглингни

беҳузур қилади.

Кийғос гуллардан оғирлашган ўрик новдалари оппоқ қор остида янада юккаш бўлиб, букчайиб қолгандай. Ҳар хил нохуш хаёллардан қутулолмайсан одам. Қор эриб, косагуллардаги томчилар қаттиқ музлаб қолсачи? Наҳот, ризқ-насибамиз мудом яримта бўлса? Бундай пайда қор сайли ҳам татимайди, албатта. Ҳамма нарса ўз вақти-соати билан бўлса яхши-да, деб ўйлайсан киши. Хайрият, сабр-тоқатлимиз. Охири бахайр бўлсин...

Қор эса уриб турибди. Изғирин зўридан қорнинг ердан кўтарилаётганини ҳам, осмондан эниб келаётганини ҳам билиб бўлмайди, ҳатто. Фақат иссиқ сув, ҳовур оқиб ўтаётган қувурлар устигина қорайиб, терлаб турибди. Ҳали кўкариб улгурмаган анор ва тут дарахтларининг қип яланғоч панжалари ўзига ҳеч нарса юқтирмай, шип-шийдамлигича, шамолда иззиллаб турибди. Уларнинг кўкка чўзилган панжалари ораси қорга тўлиб қолган.

Бир-икки қор босган дарахтларнинг бутوقлари орасига кўниб, ҳурпайиб турган қарғаларга кўзим тушди. У ер-бу ерда олабула ҳақкалар ҳам кўриниб қолди. Товусларнинг симтўр катаги олдидан зехн солиб ўтдим. Бу ерда ҳам уларнинг қораси кўринмасди. Қаёққа ғойиб бўлишди экан? Мен уларни ҳар кун томоша қилишни яхши кўрардим. Шу сабаб теварак-атрофга синчиклаб қарадим. Товба, ана-ку улар! Уччовиям тепадан иссиқ ҳовур оқиб ўтадиган қувур устида, бошларини пинжларига тортиб, хотиржам мудраб ўтиришибди. Қаердадир товус зоти қоп-қора бўлутли ҳавони яхши кўради, деб ўқиганман. Наҳот, рост бўлса? Мана, улар бир қулоч думларини ерга осилтириб, бепарво мудрашмоқда. Қорга кўкрак кериб ўтиришларини кўриб, наҳотки бу беозор жониворларда ҳам бургутлик сиёҳи бор, деб ўйлайсан. Ахир, бургутлар қояда шундай ўтиришмайдими? Иссиқда роса яйраб, солланиб-солланиб, кўзни яшнатиб юрадиган бу гўзал жонзотлар ҳам қор уриб турган бу изғиринда ҳузурланиб, пинакка кетганга ўхшайди.

Шундай қилиб, 11 март кун тушгача изғирин аралаш қор уриб турди. Кечга томон ҳатто бир-ярим дарахтларнинг шохлари синиб, осилиб қолганини, ҳатто тамом илдиз-пилдизи билан қўпорилиб тушганини ҳам кўриш мумкин эди. Мен атай кузатдим. Баланд қувур тепасига кўтарилиб олган товуслар кўкракларини қиялаб ураётган совуқ қор ва шамолга керганча кун бўйи қилт этмай ўтиришди. Улар ҳатто хўрак ва сув учун ҳам пастга тушмадилар. Бу қизиқ ҳолат эди, албатта. Балки, оёқлари иссиқда тургани учун роҳатланишаётгандир.

Одамзод ўз ҳаётида кўп нарсаларнинг шоҳиди бўлади. Ҳатто, апрел ойи охирида дов-дарахтни, етилиб қолган мева-чеваларни совуқ уриб кетганини, май ойи бошида қор ёғиб берганини ҳам

кўрган кунимиз бор. Кечагина дарахтлар олпоқ гуллаган, деҳқончилик ишлари қизғин бошланган кунлар эди. Мана, орадан бор-йўғи фақат бир тун ўтиб, тизза бўйи қор қечиб юрибмиз...

Наврўз-Илон йили кириб келаётган эди...

Ажабо, севимли шоиримиз Абдулла Орипов "Вафо қилурмисан, баҳорим?" деганда нималарни кўзда тутди экан?...

11 март, 2001 йил.

ШУКУРНИ ҲАМ БИЛМОҚ КЕРАК

Шундай мавзуда мақола ёзиш ниятида эканлигимни айтганимда бир дўстим деди:

–Кўп яхши иш, айниқса шу кунларда керакли. Бошлабоқ ёзинг: Кимки, тўрт мучаси соғ туғилибди ва соғ юрган экан, аввало, шулар доимо шукур қилиши керак.

Кексаларимизга қойил қоламан (илоё, бахтимизга соғ бўлишсин). Шу кунларда шукронани фақат кексалар айтишади: "Шукур, нон бор" "Шукур, дунё тинч", "Шукур, тирикчилик ўтаяпти"...

Шукур, шукур, шукур...

Мен урушдан кейинги йилларни жуда яхши эслайман.

Одамлар бир-бирларига ғоят меҳрибон, ғамхўр эдилар. Катталиқ қиладиган, ношукур, беписанд одамларни билмасдик. Ундайларни халқ ҳам ёқтирмасди. Рўзғор ўтказиш мушкуллигига қарамай, одамларнинг оғзидан шукрона тушмасди: "Шукур, ўтга чиқдик", "Шукур, тутга етдик", "Шукур уруш тугади" дерди улар самимият билан.

Хозир ўй суриб, бир ёққа чиқиш қийин. Нимага ношукурлар кўпайиб кетди, нимага уларнинг сафи кун сайин тўлишиб бормоқда?

Район марказида ўтган катта бир йиғинда Афғонда хизмат қилиб қайтган йигит сўзга чиқиб, ҳаммани ўзига қаратди. Нақ зални бошига кўтараёзди. Тахминан, бундай деди: "Қани бизга колбаса? Қани менга гўшт? Совуну, шакар қани? Шуми бизга ҳурмат?..."

Уни айбламаслик керак. Унга шундай имтиёзлар берилгани рост. Лекин, қани ўша колбаса? Қани гўшт ёки совуну, шакар? Йўқни йўндириб бўлмайди-ку! Унга ажратилиши керак бўлган гўшту колбасани бу ерда ўтирганлардан биронтаси емаган деб, қасам ичиш мумкин, ахир.

Оҳ, менинг ўксик укам! Бемақсад жангу-жадалда нолаю зор чеккан, укам. Энди ўзингни қўлга олиб, бир пас ўйла, фикр қил. Биламан, қонли жанг майдонларидан фарёд чекиб ўтгансан. Сенга

осон бўлган эмас. Душманлар бир қийнаган бўлса, дўстлар минг қийнади сени. Балки, шу сабаб ҳам асабларинг симдай таранг тортилгандир. Аммо, бир оз ўзингни босиб, сабр-тоқат билан фикр қил. Ўн фарзанд туққан, уларни ўстириб боққан, бир умр кетмон чопган онажонингга осон бўлганми? Унинг ҳар йилги жафоси сенинг икки йилги уқубатингдан ўн карра мушкулроқ эмасми? Нега у минбарга ўқдай отилиб “қани менга...–демайди. Шукурки, у шукурни билади. Аслида ундай дейишга ҳар бир Онанинг ҳаққи бор.

Жабрдийда укам! Нега қўллари қадоқ, бағри кенг, серфикр Отангни ўйламайсан? Ҳатто, қўл узатса етгулик Самарқанду Тошкентдай шаҳарларни, лоақал, бир кўриш орзусида юрган отагинанг қалбини ҳис этдингми? Шу аҳволда у қишу ёз кетмон чопиб, 40-50 сўм маошга қаноат қилиб, ўзи емай тўйлар қилмоқда. Ўзи киймай, бировларни кийинтирмоқда. Улуғларни улуғ билиб, қадр-қимматларини янаям кўтармоқда. Бундай ҳимматли одам қайси Ҳотамдан каму қайси подшоҳдан паст? Унинг бир йиллик азоби сенинг бир йиллик Афғон азобларингдан заррача кам эмаслигини ҳеч ўйлаб кўрдингми? У қачон минбарга чиқибди, кимнинг ёқасидан олибди? Чунки, у шукурни билади. Чунки, у бир вақтлар тўйиб-тўйиб нон ейдиган кунлар келишини орзу қилган. Чунки, у шу кунларда ҳам истиқболда бизни тўқис ва фаровон кунлар чорлаб турганлигини қалб кўзи билан кўриб турибди. Истиқболни кўра билиш керак. Халқ ва мамлакат босаётган қадам Қутлуғ эканлигини англай билиш даркор. Бунинг учун ёруғ қалб зарур. Бунга дўқ-пўписа билан эмас, шиор кўтариб, митингбозлик билан эмас, уруғ экиш, қуриш ва ўтқазиш, меҳнат билан зришилажагини Отажонинг яхши билади, укам. Унинг қалбига қулоқ сол, кўзларига қараб, мунаввар оламни шу назар билан кўр.

Дунё бу кунгача, шу нуқтагача келибди, шу бўй-басти билан шаклланиб, шу киёфасини олибди-ҳаммаси меҳнат билан. Ана шуни Ота ва Онанг яхши билишади. Укажон. Ўтинаман, сен ҳам шукурни ўрган. Тобеликни эмас, албатта. Бўйсунуш билан шукрона орасида фарқ жуда катта. Бири, қуликка олиб келади. Бири эса меҳнат билан фахрланиш, эртага ишонч, сабр-тоқат, истиқбол сари парвозга ўргатади. Шу сабаб шукурни ҳам билмоқ керак. Ҳар бир киши билиши керак!

Меҳнат қолиб, митингбозлик кўпайиб кетди. Айтиб қўяй, митингбозлар орасида битта ниҳол ўтқазмаган, бир ховуч дон сепмаганлар бир талай. Улар ким бўлибди-ю шу кунга шукур айтиб, меҳнат қилаётганлар, эл-юртни боқаётганлар ким бўлибди? Бир куни сўнгги гапни яна халқ айтади. Сўнгги ҳукми ҳам у чиқаради. Бир халқни бошқа халққа душман қилаётганлар, халқ номидан гапираётганлар, бебошдоқлар, ур калтак- сур калтакка даъват

килаётганлар, табиийки, шукронани билмайдилар. Халқ улардан бир кун ҳисоб сўрайди: Бир умр бундай бузуқбошлик қилиб бўлмади-ку! Байроқ кўтарган ҳар бир одам лоақал, ўзини боқиши керак-да! Тўғри-ми?

Мен ишларимиз беш, турмушимиз тўқис, сиёсатимиз бехато демоқчи эмасман. Асло! Йиртиғимиз ҳам, ямоғимиз ҳам кўриниб турибди. Лекин, аввал топайлик, яратайлик, кейин уни бўлишиш қийин эмас. Шиорбардорларнинг кўпи эса бугун йўқ нарсани бўламиз деб, қий-чув солишмоқда. Сенинг минбардаги чиқишинг ҳам менга шуни эслатади, укам!

Инсоф билан айтганда Жаҳон уруши қатнашчилари ва ногиронлари олдидаги қарзимизни узолган эмасмиз. 20 миллион шаҳид-чи? Хайрият, улар тупроқ остида қўл чўзаётгани йўқ. Мободо, ўшалар қўл чўзса, кафтларига нимани қўямиз? Уларнинг бевалари, ўғил-қизларига ёруғ оламда яшаш осон бўляптими? Ҳаммасиям "бер" деяётгани йўқ-ку! Биз шукур қилайлик...

Энг даҳшатлиси шундаки, қарзини аллақачон ҳисоб-китоб қилиб олган, ҳозир эса ҳар куни ўн идорага бош суқиб, неварачеваралари учун ҳам юлиб-юлқаб олаётган, шунга қарамай, бошқаларни назар-писанд қилмай, юз таъна-маломат кўрсатаётганлар шукурни билишмайди. Шаҳидлар ҳам, урушдан қайтиб, бевақт ҳалок бўлган миллионлар ҳам мангу жим. Улар қўл чўзолмайди, минбарга кўтарилолмайди.

Тириклик учун ҳам шукур қилмоқ керак, шукур... Қани айтинг, урушга бормаганларнинг айби нима? Улар 5-10 йил янги этик кийдими? Тўйиб нон едимиз, ҳар неча йилда елкалари бир янги чопон кўрдими? Кунжара еб, шишиб ўлганларни ким ҳисобга олган? Очликдан меъдаси қуриб ўлганларнинг рўйхати тузилганми? Оддий тиббий ёрдам кўрсатишга шароит йўқлигидан ҳалок бўлганлар неча миллион киши?... Бу қора рўйхатининг чеки борми ўзи? Шуларни ўйлаб, урушдан омон қайтганлар ҳам бугун шукур қилишсин ва мени кечиришсин.

Шуларни ёзишга улгурдим, шукур...

8 апрел, 1990 йил.

ХАЗОРМАНГА БИР КЕЛИНГ...

• Ҳазорман илгари Жондорнинг энг чекка кишлоқларидан бири ҳисобланар, ерлари шўрланиб кетган, ҳосилдорлик жуда паст, сувнинг энг оёғидаги кишлоқ эди. Бу ерда ҳатто мевали дарахтлар кўкартириш, боғ-чорбоғ яратиш ҳам мушкулот эди. Ўқишдаги қийинчиликларни айтмайсизми? Ҳазорманликлар, пой-пиёда, туман

маркази, ундан сўнг қўшни Навоий номли жамоа хўжалигининг Хумин қишлоғига, кейинчалик Н. Ражабов номли жамоа хўжалигининг марказига қатнаб ўқир эдилар. Ўқиш деб, ёш-яланг ўспиринларнинг ҳар куни 5-10 чақирим йўл босишларини бир тасаввур қилиб кўринг-а! Йўллар ҳам қанақа денг: қишда тиззагача лой бўлса, ёзда тўпикқача тупроқ...

Мана, замон ўзгарди. ҳазорманликлар бугун ҳар жиҳатдан фахрлансалар арзийди. Улар туманда биринчи бўлмаса ҳам, биринчилар қаторидаги қишлоқда яшаяптилар. Бунга нима сабаб бўлди? Бизнингча, аҳиллик! Чунки, бу қишлоқда жанжаллар, қўйди-чиқдилар, бир бирининг молини ўғирлаш каби воқеалар деярли бўлмайди. Тўй-маъракада ҳамма баробар оёққа туради. Кексаларнинг айтгани айтган, дегани деган. Ҳа, қишлоқ бўйлаб заҳкашлар чиқарилгани, алоҳида ариқдан оқар сув келгани ҳам деҳқончилик маданиятининг кескин ўсиб, янги бог-роғлар пайдо бўлишига асос яратди. Фақат бу эмас. Мустақиллик йилларида қишлоқда янги мактабнинг қуриб битказилиши туб масалаларни ҳал қилди. Мактаб олдида туман Спорт мактабининг филиали ҳам ишляпти. Илмгоҳ замонавий ўқув-техника жиҳозлари, компьютерлар билан таъминланган. Ана энди ҳазорманликлар ўз қишлоқларида мукамал билим эгаллайдиган, спорт билан мунтазам шугулланадиган бўлиб қолдилар. Ўрни келганда айтиб ўтиш керак, бу ишларни йўлга қўйишда, ҳатто мактаб биносининг тез қад кўтаришида шу қишлоқ фарзанди, таниқли математика фани ўқитувчиси, номдор полвон ва шахматчи, узоқ йиллар туман халқ таълими бўлимини бошқарган Шариф ака Рустамовнинг меҳнатлари жуда катта.

Ҳазорман энди хўжаликнинг энг илғор пахтачилик ҳудуди бўлиб қолди. Қишлоқдаги Розик Жумақулов, Шаҳриёр Чўллеевлар етакчилик қилаётган бригадалар ҳар қандай шароитда ҳам, пахтадан мўл ҳосил етиштиришяпти. Ёз ойлари қишлоқ атрофидаги сермева бог-роғлар солланиб, кўзингизни олади. Қишлоқ ҳудуди ҳам темир йўлдан жанубга қараб тобора кенгайиб бормоқда. Бу гаплар қишлоқни қишлоқ қилган унинг бағри кенг одамлари ҳақида кўпроқ жоиздир.

Модомики, ҳазорманликлар ҳақида сўзлар эканмиз, авало Жондордан чиқан II жаҳон урушининг ягона Қаҳрамони Нарзи Ражабовни эсламасдан бўлмайди. Бугун унинг 20 ёшдаги ҳайкали Ҳазорман ва Дўққи қишлоғидаги ўрта мактаблар ва Қаҳрамон номи билан аталувчи жамоа хўжалиги маъмурий биноси олдида қад кўтариб турипти.

Эҳ-ҳа, кимлар ёзмади бу ўктам жангчи ҳақида: Назир Сафаров, Жамол Камол, Тошпўлат Ҳамид, Сафар Барноев.

Қани эди, уларнинг, лоақал бирон сатрини Қаҳрамонимизнинг ўзи ўқиб ўтсайди бу оламдан...

Майдонга мардлар изидан мардлар, ғолиблар изидан ғолиблар, тантилари изидан тантилари кириб келмоқда. Бундайлар

Ҳазорманда кўпчилик. Ҳаммаларини бир-бир санаб ўтишнинг иложи йўқ. Лекин, Остон ака Чўллийев ҳақида гапирмаса бўлмайди. Бир оқар дарёдай бу одам. Аввало, қишлоқнинг яхши-ёмон кунлари шу кишисиз ўтмайди. Қолавераса, бу ёғи Қарши-ю, Денов, буёғи Хоразму Навоийгача Остон Чўллийевни билмайдиган киши кам. Ҳолбуки, бу инсон оддий бир меҳнаткаш, холос. Асосан чорвадор. Тўғри, бир неча йил қорамолчилик, қўйчилик фермаларига раҳбарлик ҳам қилди. Ҳозир ҳам фермерлик қилади. Остон акалар хонадонида ҳар йили 3-4 марта хайр-худойи ўтади. Наврўз, Мустақиллик байрамларида у киши йирик қорамол сўйиб, бева-бечораларга тарқатади. Мактаб муаммолари чиқса, бировларга моддий ёрдам керак бўлса, у киши қараб ўтирмайди. Бунинг устига пешонасини сира чин қилмай, қош-қовоқ уймай, беминнат ёрдам кўрсатади. Ҳовлининг дарвозаси кеча-кундуз очиқ. Ҳар куни меҳмондорчилик.

Шу йил Остон Чўллийев бошчилигида унинг ўғиллари: бригадир Шаҳриёр, тижоратчи Шоҳназар ва Дилмурод, механизатор Шарифжон, тадбиркор Шофиддинжонлар, маслаҳатни бир ердан чиқариб, жуда катта тадбир ўтказдилар. Оила ҳомийлигида Ҳазорманда Миллий кураш бўйича вилоят биринчилиги ўтказилди. Ишонасизми-йўқ, ана шу масобақада ҳамма туман ва шаҳарлардан барча вазнларда 500 га яқин полвон ва уларнинг устозлари, фахрий паҳлавонлар иштирок этдилар. Исмоил Туробов, Бахтиёр Содиков, Барно Жўраев, кураш бўйича биринчи жаҳон мусобақаси ғолибларидан Хайрулла Насруллаев ва бошқалар Ҳазорман қишлоғининг азиз меҳмони бўлишди. Мусобақа 3 кун давом этди. Чўллийевлар хонадони мусобақа ғолибларини муносиб тақдирлаш билан бирга 500 кишига 3 кун давомида дастурхон ёзди. Булар айтишга осон. Балки, шу даражада пулдор одамлар ҳам каммасдир. Лекин ҳаммада ҳам шундай ҳиммат борми? Ҳаммада ҳам шундай тантилик етишадими?!

Ҳа, Остон ака бу тадбирни марҳум отаси Чўлли полвоннинг 100 йиллиги шарафига ўтказди. Кексалар билишади, Чўлли полвон, Бешим полвон, Музаффар полвонлар, ака-ука бўлиб, давра айланганда уларнинг олдида тушадиганларнинг ўзи вилоятда ҳам топилмаган.

От изини той босади деганларидек, оилавий полвонлар сулоласи кетидан янги полвонлар сулоласи етишиб чиқди. Бешим аканинг фарзанди, бир неча марта республика чемпиони, ҳозир Жондор спорт мактабининг қишлоқ бўлимида тренер бўлиб ишлаётган Ботир Жўраев мусобақага бош ҳакамлик қилди. Унинг укаси Рауф Жумаев эса ўқувчилигидаёқ, "Республика чемпиони" деган унвонга сазовор бўлиб, Термиз давлат университетида имтиҳонсиз қабул қилинди. Бу мусобақаларда шу қишлоқ фарзанди, ўрта мактабдаёқ Республика чемпиони унвонига сазовор бўлиб, Бухоро давлат университетида имтиёзли қабул қилиган Жаҳонгир Бобоқуловнинг ҳам қўли баланд келди. Уларнинг устозлари, таниқли спортчилар Зафар Рустамов, Эркин Бекмуродовларнинг

шу кунги қувончларини бирон нарсага қиёслаш қийин эди, албатта.

Ҳазорман бугун фақат деҳқонлар ёки полвонлар юрти эмас. Наргиза Бўронова чизган суратлар Америка, Япония, Германиягача бориб етди. Унинг отаси, таниқли рассом, Санкт-Петербург рассомчилиқ мактабининг толиби Мавлонжон Бўроновнинг бу соҳадаги шуҳрати ҳам таҳсин ва мақтовларга лойиқдир.

Бухоро давлат университети доцентлари Ҳаким Аҳмедов, Қўзи Болтаев, ветеринария фанлари номзоди. А. Шокировлар ҳам шу қишлоқ фарзандлари. Бундан 2 йил бурун жуда долзарб мавзуда математика фанлари доктори илмий даражаси учун диссертацияни қойил қилиб ёқлаган Исроил Икромовнинг номи бугун фан оламида кўпчиликка таниш. Яна бир укамизни эсламасак, мақоламиз кемтик бўлиб қолади, деб ўйлайман. Ҳакимжон Рустамов "Вилоят йил ўқитувчиси-1999" танловининг ғолиби бўлди. Республикада ҳам муносиб ўрин эгаллади. Унинг ҳазорманлиқ шогирди, 10 синф ўқувчиси Элёр Муродов бу йил Тошкентда ўтказилган "Иқтидорли боларнинг анжумани" кўрик-танловида қатнашиб, 1-ўринни эгаллади. Унинг компьютер учун "Мустақил Ўзбекистон-XXI асрда" мавзусида тайёрлаган иқтисодий дастури ҳайъат аъзолари томонидан юқори баҳоланди. Бу йигитни ҳам илмнинг нурли чўққилари ўзига чорлаб турибди, десак илло, янглишмасак керак.

Шу қишлоқдан Жаҳон иқтисодиёт ва дипломатия олийгоҳига имтиёзли қабул қилинган Ойбек Тўхтаев, Ҳикмат Аҳмедовларга ҳам ҳамқишлоқлари катта умидворлик билан қараб турибдилар.

Келинг, "Юз эшитгандан бир кўрган афзал" деган мақолга амал қилиб, ҳикоямизга нуқта қўяйлик-да, Сизни шу қишлоққа бир тақлиф қилайлик. Бу ердаги ҳамиятли кишиларнинг эшиклари меҳмонлар учун доимо очиқ.

2001 йил.

ХОТИМА ЎРНИДА

Бу китобга сўнгги нукта қўйиш қийин бўляпти. Рост-да, кимнинг ҳам ҳаёти, кўрган-кечирганлари бир китобга сиғибди дейсиз? Қолаверса, мен сув ичган чашмалар кўп,булоқлар бисёр...

Китоб бошида чашмалар ва жилғалар ҳақида бир оз тўхталдик. Шукурки, мен ҳам ўз умримни жимирлаб турган,жуда секин бўлсада, оқиб турган жилғага ўхшатаман. (Нокамтарлик учун Азиз китобхондан минг бора узр сўрайман). Агар шунга қодир бўлсам, табиийки, мен билан ёнма-ён оқаётган жилғалар жуда кўп. Уларнинг серсув ва шарқироқлари мўл. Мухими, биз булоқ ва чашмаларга туташмиз, биз яна сой ва дарёлар орқали туташиб кетамиз...

Майин,сокин, тиниқ бир жилғадан бир ҳовучгина сув олиб, ташналигингизни қондираётганда, бехосдан, ёдингизга тушиб кетсам, қанийди?...

Иншоолло, яхши ният-ярим давлат дебдилар...

19.05.2002 йил.

МУНДАРИЖА

Наврӯз сурури.....	6
Қарилари қадрли юрт.....	8
Кексалик-донолик.....	11
Мартабали кишилар.....	12
Бозор боради чоллар.....	15
Телефонга хизматкормиз.....	16
Томчида қуёш акси.....	17
Шукрона.....	21
Ибратли умрлар.....	25
Китобхонлик шарофати.....	27
Бу-ҳаёт, ахир!.....	28
Саҳнага ҳавас.....	32
Жиндай кулги.....	33
Ҳар кундан бир сабоқ.....	34
Туш каби йиллар.....	36
Тузум ва биз.....	42
Оқ доғлар.....	43
Пахта, пахта.....	44
“Япон бўлгим келади”.....	47
Яхшидан от.....	49
Бизнинг “уюшма”.....	51
Ватан севгига муҳтож.....	52
Нурли олам.....	53
Шахмат-ақл чироғи.....	58
Қарсақлар ва тарсақлар.....	60
Урушнинг тирик гувоҳлари.....	62
Умидбахш олам.....	65
Илоҳий парвоз дамлари.....	67
Сизни соғиндик, Ҳамроҷон!.....	69
Ҳавас қилгулик умр.....	72
Яхшилардан яхши хотира.....	73
Опаки, бекиёс.....	75
Шахмат фалсафаси.....	77
Наҳот, мандан чўпон чиқмаса?.....	81

Хотинга иш топилди.....	84
Бўлмаса, туғмай тур.....	88
Дўхтир дўстларга дўстона дашномлар.....	90
Тунгги сайр.....	92
Рамазон қўшиғи.....	95
Бир рўза тонги.....	97
Чашма.....	98
Тулкишунос.....	101
"Ҳаёт сабоқлари" туркумидан.....	107
Менинг ёлғонларим.....	107
Бизнинг пахта.....	108
Нозик меҳмонлар келганда.....	108
Судхўрлик оқибати.....	108
Доно жавоб.....	109
Дехқонларни асрагил, Тангрим!.....	110
Жаннатдан-Жаннатга.....	110
Учиб бораётган тақдирлар.....	110
Қуёшдан тушган Наврўз.....	113
"Вафо қилурмисан, баҳорим?".....	115
Шукурни ҳам билмоқ керак.....	119
Ҳазорманга бир келинг.....	121
Хотима ўрнида.....	125

Музаффар ТУРСУН

“ТУТАШ ЖИЛФАЛАР”

“Бухоро” нашриёти

Мухаррир:	Садриддин Салим БУХОРИЙ.
Техник муҳаррир:	Ўткир ИБОДУЛЛАЕВ.
Мусахҳих:	Муборак ШАРИПОВА.

Теришга 01.07. 2002 йил берилди. Босишга 05.09.2002 йил рухсат этилди. Бичими 1/16. 60-90. Газета қоғози. Шартли босма табоғи 8,0. Нашр табоғи 7,28. Адади 2000 нусха. Буюртма 1917. Бухоро Вилоят босмахонаси. Бухоро шаҳри. И. Мўминов кўчаси, 27-уй.
Баҳоси келишилган нархда.